

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**KÜTAHYA’DA YAŞAYAN BALKAN GÖÇMENLERİNİN
HALK İNANIŞLARININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN

Doç. Dr. Sami KILIÇ

HAZIRLAYAN

M. Kürşad İMREN

ELAZIĞ – 2009

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**KÜTAHYA’DA YAŞAYAN BALKAN GÖÇMENLERİNİN
HALK İNANIŞLARININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Bu Yüksek Lisans Tezi 05 / 10 / 2009 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından
oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Adem TUTAR

Üye

Doç. Dr. Sami KILIÇ

(DANIŞMAN)

Üye

Yrd. Doç. Dr. Davut KILIÇ

Yukarıdaki Jüri üyelerinin imzası tasdik olunur.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KÜTAHYA’DA YAŞAYAN BALKAN GÖÇMENLERİNİN
HALK İNANISLARININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

M. Kürşad İMREN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Dinler Tarihi Bilim Dalı

2009, Sayfa: X+91

“Kütahya’da Yaşayan Balkan Göçmenlerinin Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi” adlı tezimiz Giriş kısmı dışında iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında; ilin tarihi, coğrafi konumu, sosyal yapısı, eğitim ve ekonomik durumu, Türklerin Balkanlardan Anadolu’ya göçü ve Kütahya iline bağlı Balkan göçmen köyleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Kütahya’da Yaşayan Balkan Göçmenlerindeki geçiş dönemleri ile ilgili halk inanışları ve bu inanışların Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi, ikinci bölümde ise Kütahya’da Yaşayan Balkan Göçmenlerindeki tabiat ile ilgili inanışlar ve bu inanışların Dinler Tarihi açısından Değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu tezimiz bibliyografya ve ekler kısmıyla sona ermektedir.

Anahtar kelimeler: Kütahya, Balkan, Göçmen, Doğum, Evlenme, Sünnet, Ölüm, Tabiat ile ilgili inanışlar

ABSTRACT

MASTER THESIS

**THE EVALUATION OF PUBLIC BELIEFS OF BALKAN IMMIGRANTS
LIVING IN KUTAHYA AT ASPECT OF THE HISTORY OF RELIGIONS**

M. Kürşad İMREN

Fırat University

Social Studies Institute

The Department of Philosophy and Religion Studies

The History of Religions Department

2009, Page: X+91

Our thesis called “The Evaluation of the public beliefs of Balkan immigrants living in Kütahya” consists of two parts apart from introduction section.

In the introduction section, there is some information about the history, geographical position, educational state, economic, social structure of Kütahya, the immigration of Turks from Balkans to Anatolia and Balkan emigrant villages in Kütahya . In the first part, the beliefs of Balkan immigrants living in transition periods in Kütahya and their evaluation were analyzed. In the second part, the beliefs about nature and their evaluation were analyzed at the aspect of History of Religions.

The research was finished with bibliography and appendix part.

Key Words: Kütahya, Balkan, Immigrants, Birth, Marriage, Circumcision, Death, Beliefs of Nature.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR.....	IX
METOT VE KAYNAKLAR.....	X
A- METOT	X
B- KAYNAKLAR	X
GİRİŞ.....	1
BALKANLARDAN ANADOLU'YA GÖÇ.....	9
KÜTAHYA İLİNDE KURULAN BALKAN GÖÇMEN KÖYLERİ.....	10

BÖLÜM I

KÜTAHYA'DA YAŞAYAN BALKAN GÖÇMENLERİNİN GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

A. DOĞUM İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	13
1-Doğum İle İlgili İnanışlar.....	14
a-Doğum Öncesi İnanışlar.....	14
b-Doğum Esnasındaki İnanışlar	16
c-Doğum Sonrası İnanışlar.....	17
B-SÜNNET İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	24
1-Sünnet ile İlgili İnanışlar.....	24
2-Sünnet ile ilgili İnanışların Değerlendirilmesi	26
C-EVLENME İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	28
1-Evlenme ile İlgili İnanışlar.....	28

a-Evlilik Öncesi İnanışlar.....	29
b-Evlilik Esnasındaki İnanışlar	31
c- Evlilik Sonrası İnanışlar	45
2-Evlenme İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	46
D-ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞLAR	48
1- Ölüm ile İlgili İnanışlar.....	49
a-Ölüm Öncesi İnanışlar	49
b-Ölüm Esnası ve Defindeki İnanışlar.....	51
c-Ölüm Sonrası İnanışlar	52
2-Ölüm ile ilgili İnanışların Değerlendirilmesi	53

BÖLÜM II

KÜTAHYA'DA YAŞAYAN BALKAN GÖÇMENLERİNİN TABİATLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

A-YAĞMUR DUASI İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ	57
1 -Yağmur Duası ile İlgili İnanışlar.....	57
2- Yağmur Duası ile İlgili İnanışları Değerlendirilmesi	58
B-AĞAÇ VE ORMAN İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	59
1-Ağaç ve Orman ile İlgili İnanışlar	59
2- Ağaç ve Orman ile İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	60
C- HAYVANLAR İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	61
1-Hayvanlar ile İlgili İnanışlar	61
1-Hayvanlar ile İlgili İnanışların Değerlendirilmesi.....	63
D- SU İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ	64
1-Su ile İlgili İnanışlar	64
2-Su ile ilgili inanışların değerlendirilmesi	64

E- ATEŞ İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	65
1-Ateş ile İlgili İnanışlar	65
2- Ateş ile İlgili İnanışların Değerlendirilmesi.....	66
F-ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	68
1-Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar	68
a-Paşam Sultan Türbesi.....	68
b-Erguniye Türbesi	69
c-Gaybi Sultan Türbesi	69
2-Ziyaret yerleri ile ilgili inanışların değerlendirilmesi	69
SONUÇ	72
BİBLİYOGRAFYA.....	74
EKLER	79
ÖZGEÇMİŞ	92

ÖNSÖZ

Toplumların kimliği olan kültür, o toplumun yaşayış tarzını, örf ve âdetlerini, gelenek ve göreneklerini ifade eder. Türk toplumunda da dinle birlikte kültürün başka bir ifade ile halkın yaşantısında varlığını sürdüren bir takım tören anane, örf ve âdetler bulunmaktadır. Kültürün bütününde önemli yere sahip olan bu uygulamalar vazgeçilmez hale dönüşmüş ve bizim kimliğimizi oluşturmuştur.

Kütahya Balkan göçmenleri arasında varlığını sürdüren kültürel hayat, içindeki birçok gelenek, görenek, âdet, örf bakımından Anadolu'nun genelinde yaşanan kültürel hayatla çok benzerlikler göstermektedir. Çünkü Anadolu'dan Balkanlara göçen Türk soydaşlarımız Balkanlarda kültürlerinden ve benliğinden bir şeyler kaybetmemiş ve devam ettirmişler. Rus ve Bulgarların zulümleriyle tekrar Anadolu'ya göç edince de kültürel hayatlarını sürdürmektedirler. Kütahya'ya göç eden Balkan göçmenlerinin çoğunun Bulgaristan'dan olması, Bulgar göçmeni dışında Boşnak, Arnavut, Yugoslav ve Makedon göçmenlerin de olmasına rağmen bunların sayılarının az olması ve il içinde belli bir yerde toplanmaması, çalışmamızın Bulgar göçmenleri üzerinde yoğunlaştırmamıza sebep oldu.

Günümüzde toplumumuzda yaşayan halk inanışlarına dayalı olan törenler geçmiş ile günümüz arasındaki kültürel bir köprü olması bakımından önemli bir yere sahiptir. Özellikle teknoloji ve iletişim araçlarının gelişmesi neticesinde tüm toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuzda da her geçen gün bir takım yozlaşmalar ve değişimler meydana gelmekte ve kültür değerlerimiz olan halk inanışları unutulmakta veya yok olmaya yüz tutmaktadır. Biz de bu çalışmada, Türk kültürünün bir parçası olan Kütahya ve çevresinde yaşayan Balkan göçmenlerinin halk inanışlarını gelecek nesillerimize bilimsel metotlarla, objektif ve sağlıklı bir şekilde aktarmayı amaçladık.

Tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, Kütahya'nın tarihi, coğrafi konumu, sosyal yapısı, eğitim ve ekonomik durumu, Türklerin Balkanlardan göçü ve Kütahya iline bağlı muhacir köyleri hakkında genel bilgi vermeye çalıştık. Birinci bölümde; Kütahya Balkan göçmenlerinde görülen doğum, sünnet, evlenme ve ölümden oluşan geçiş dönemleriyle ilgili inanışları ve bu inanışların Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci bölümde ise; Kütahya Balkan göçmenlerinde görülen yağmur duası, ağaç ve orman, hayvanlar, su, ateş ve ziyaret

VIII

yerleri gibi tabiat ile ilgili inanışlar ve bu inanışların Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesini yaptık.

Tezimizin başlangıcından sonuna kadar karşılaşılan problemlerin çözümünde görüşlerini esirgemeyen, düşüncelerimize ve çalışmamıza sürekli destek veren danışman hocam Doç.Dr. Sami KILIÇ'a teşekkür etmeyi bir borç biliyorum. Ayrıca çalışmam desteklerini gördüğüm Altıntaş Tarım İlçe Müdürlüğü'nde Veteriner Sağlık Teknikeri Ali Osman GÜRCAN'a teşekkür ediyorum.

ELAZIĞ - 2009

M.Kürşad İMREN

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselam
A.Ş.	: Anonim Şirketi
Bkz.	: Bakınız
Bsk.	: Baskı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
FÜİFD	: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
Km	: Kilometre
M	: Metre
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
r.a.	: Radiyallahu anh
S.	: Sayı
s.	: sayfa
SLİ	: Seyitömer Linyit İşletmesi
TKİ-GLİ	: Türkiye Kömür İşletmeleri-Garp Linyit İşletmesi
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
Trc.	: Tercüme
vb.	: ve benzeri

METOT VE KAYNAKLAR

A- METOT

“Kütahya Balkan göçmenlerindeki Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi” adlı bu tezimiz giriş kısmı ve iki bölümden oluşmaktadır. Önceden bahsettiğimiz üzere giriş kısmında; Kütahya adının kaynağı, Kütahya’nın tarihi, coğrafi konumu, sosyal yapısı, eğitim ve ekonomik durumu, Türklerin Balkanlardan göçü ve Kütahya’ya bağlı göçmen köyleri hakkında bilgiler kaynak taraması yapılarak, elde edilmiştir. Birinci bölümde Kütahya Balkan göçmenlerindeki geçiş dönemleriyle ilgili inanışları ve bu inanışların değerlendirilmesi ortaya konmuştur. İkinci bölümde ise; Kütahya Balkan göçmenlerindeki tabiat ile ilgili inanışlar ve bu inanışların değerlendirilmesi incelenmiştir. Tüm bu verilerin toplanması safhasında, mülakat ve gözlem teknikleri ile elde edilen veriler objektiflik esas alınarak, Deskriptif metoduyla yazıya geçirilmiştir.

Doğum ile ilgili inanışlar araştırılırken bayanlar, sünnet ile ilgili inanışlar araştırılırken çocuğunu sünnet edenler, evlenme ile ilgili inanışlar araştırılırken evliler, ölüm ile ilgili inanışlar araştırılırken de yakınıni kaybedenler, tabiat ile ilgili inanışlar araştırılırken yörenin milli değerleri hakkında bilgi sahibi olan farklı yaş guruplarındaki kişilerle mülakat yapılarak, bu inanışları gerçek bir şekilde yansıtmaya çalıştık. Kütahya Balkan göçmenlerinde görülen tüm bu inanışların Dinler Tarihi ile olan bağlantısını belirtmek için de aşağıdaki başlıkta bahsedeceğimiz kaynaklara müracaat ettik.

B- KAYNAKLAR

Tezimiz genel olarak alan çalışması yapılarak ortaya konmuştur. Alan çalışmasında ise yöre insanı ile bizzat görüşülerek bilgiler toplanmıştır. Konu ile ilgili mülakat yapılan kişiler bibliyografyada gösterilmiştir.

Tezimizin giriş kısmı, Kütahya adının kaynağı, ilin coğrafi konumu, tarihi, sosyal yapısı, eğitim ve ekonomik durumu, Türklerin Balkanlardan göçü ve Kütahya’ya bağlı göçmen köyleri hakkında toplanan bilgiler; Kütahya 2002 İl Yıllığı, Kütahya 1998 İl Yıllığı, Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları Kütahya 1989, Kazım Karakoç’un Kütahya Araştırmaları, Hakkı D. Yıldız’ın Atatürk’ün Doğumunun 100.Yılına Armağan KÜTAHYA, İsmail Hakkı Uzunçarşıoğlu’nun Kütahya Şehri, Bayram Altanoğlu’nun Türkiye’de Dini Ziyaret Yerleri, İlker ALP’in Belge ve

fotoğraflarla Bulgar Mezalimi, M. Türker Acaroğlu,'nun Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar, Atilla Batur, Cevdet Dadaş ve Zekai Mete'nin hazırladığı Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya'da Sosyal Hayat C. III/1, Atilla Batur, Cevdet Dadaş ve İsmail Yücedağ'ın hazırladığı Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya Vakıfları, C.3, 1 inci 5000 Köyün Etüdü, Kütahya Merkez Kazası Fasikülü, U.Ü.İl. Fak. Dergisi. C. 5, Sayı.5, Bilal N. Şimşir'in Bulgaristan Türkleri ve İslam Ansiklopedisi adlı eserlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kütahya Balkan göçmenlerindeki Geçiş dönemleri ve Tabiat ile ilgili Halk İnanışlarının Dinler Tarihi açısından Değerlendirilmesinde; Prof. Günay Tümer- Prof. Abdurrahman Küçük'ün Dinler Tarihi, İbrahim Kafesoğlu'nun Eski Türk Dini, Ali Çelik'in İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnanışları, Ünver Günay-Harun Göngür'ün Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, İbrahim Canan'ın yayına hazırladığı Kütüb-i Sitte, Kitabı Mukaddes, Bahattin Ögel'in Türk Kültür Tarihine Giriş-Türk Mitolojisi I-II ve İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi, Hikmet Tanyu'nun Dinler Tarihi Araştırmaları ve Türklerin Dini Tarihi, Abdulkadir İnan'ın Makaleler ve İncelemeler I-II, Eski Türk Dini Tarihi ve Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ali Selçuk'un Tahtacılar, Orhan Şaik Gökyay'ın Dede Korkut Hikayeleri, Hamdi Döndüren'in Delilleriyle Aile İlmihali ve Yaşar Kalafat'ın Doğu Anadolu'da Eski Türk İnancının İzleri adlı eserlere müracaat edilmiştir.

GİRİŞ

Kütahya ili, Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu bölümünde yer alan bir ilimizdir. (Bkz. EK: 1) Kütahya, kuzeyinde Bursa, kuzey doğusunda Bilecik, doğusunda Eskişehir ve Afyon, güneyinde Uşak, batısında Manisa ve Balıkesir illerimizle çevrilidir. 38° 70' ve 39° 80' kuzey enlemleri ile 29° 00' ve 30° 30' doğu boylamları arasında yer alan Kütahya İli 11.875 km²'lik yüzölçümüyle Türkiye topraklarının % 1,5'nu kaplamaktadır.¹ (Bkz. EK: 2)

Kütahya, dağların ve platoların ağırlıkta olduğu bir topoğrafik yapıya sahiptir. Topraklarının % 57,5 ini dağlar, % 11 ini ovalar, % 31,5 ini de platolar oluşturmaktadır.

Kütahya'da bulunan başlıca dağlarımız şunlardır: Yellice Dağı (1764 m), Gümüş Dağı (1901 m), Yeşil Dağ (1533 m), Eğrigöz Dağı (2181 m), Türkmen Dağı (1829 m), Murat Dağı (2312 m), Şaphane Dağları (2121 m) ve Simav Dağı (1800 m).²

İlin önemli ovaları Kütahya, Köprüören, Tavşanlı, Altıntaş, Aslanapa, Gediz, Simav ve Örencik ovalarıdır. Kütahya ovası deniz seviyesinden ortalama 930 metre yüksekliktedir. Ovanın suları Porsuk Çayı ve kolları tarafından Karadeniz'e akıtılır.³

Kirmasti, Koca su, Kocaçay ve Simav'ın suları Marmara denizine, Felent ve Porsuk çayının suları Sakarya nehri vasıtasıyla Karadeniz'e, Gediz çayı ise Ege denizine dökülür. Porsuk çayı Murat dağının kuzey doğusundan doğar. İl topraklarındaki en uzun nehirdir. Gediz çayı Batı Anadolu'nun ikinci önemli suyudur. Murat ve Eğrigöz dağlarının eteklerinden doğar.⁴

Kütahya'da bulunan tek doğal göl Simav gölüdür. Simav'ın kuzeybatısında 5 km²'lik bir alana sahip olan gölün bir bölümü sazlık ve bataklıktır. Bunun dışında yapay oluşturulmuş baraj gölleri vardır. Bunlar: Porsuk Baraj Gölü, Enne Baraj Gölü, Kaya boğazı Baraj Gölü, Söğüt Barajı Gölü, Çavdarhisar Baraj Gölüdür.⁵

¹ Kütahya 2002, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 19.

² Kütahya 1998, İl Yıllığı, Kütahya 1998, s. 6.

³ Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları, Kütahya 1989, s. 31-32.

⁴ Kütahya 1998, İl Yıllığı, Kütahya 1998, s. 7.

⁵ Kütahya 2002, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 31.

Bitki örtüsü bakımından Kütahya ve çevresi Akdeniz, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinin bitki örtüsü özelliklerinden üçünü birden üzerinde taşır. İlde ormanlar yaygındır. Ormanlarda görülen ağaç türleri daha çok karaçam, meşe ve ardıçtır. Ormanlar özellikle platolarda görülür.⁶

Kütahya'nın iklimi Ege, Marmara ve İç Anadolu arasında “geçiş iklimi” özelliğini gösterir. İkliminde her üç iklim tipinin özelliklerini görmek mümkündür.⁷ Kütahya’da ortalama sıcaklık ölçümleri aylara göre değişir. Yıllık ortalaması 10,6 °C’dir. Kütahya’da yıllık ortalama yağış miktarı 568 mm’yi bulur.⁸

Anadolu’nun eski yerleşim yerlerinden birisi olan Kütahya’nın kuruluş tarihi, kesin olarak bilinmemekle beraber, M.Ö. VI. yüzyıla dayanmaktadır. Sırasıyla Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Makedonya, Bitinya ve Bergama krallıklarının hâkimiyetinde bulunmuş, daha sonra Roma imparatorluğu ve onun ikiye ayrılmasından sonra Bizans imparatorluğunun hâkimiyetine girmiştir.⁹

Eski kaynaklara göre; Kütahya’nın Antik Çağ’daki adı “Katiaenion” dur. Ünlü Antik Çağ coğrafyacısı Strabon’a göre bu ad “Kotis’in Kenti” anlamına gelmektedir. Kotiaenion adı temel sözcük aynı kalmak şartı ile farklı dönem ve yazılışlara göre “Kotiaion”, “Cotyaecum” ve “Cotyaium”¹⁰ olarak da kullanılmıştır.¹¹

İl toprakları içinde yerleşen en eski halk Frigler’dir. M.Ö. 1200 yıllarında, Anadolu’ya gelen Frigler, Hitit İmparatorluğu’nun topraklarına girdiler. M.Ö. 676’da Kimmerler Frigya Kralı III. Midas’ı bozguna uğratarak, Kütahya ve çevresine egemen oldular. Makedonyalı İskender’in tarih sahnesine çıkması ve Persleri mağlup ederek Anadolu’yu hâkimiyeti altına almasıyla Kütahya el değiştirmiştir. (M.Ö.333) İskender’in genç yaşta ölmesi üzerine imparatorluk parçalanmış ve Kütahya İskender’in kumandanlarından Antigonos’un eline geçmiştir. M.Ö. 278 yılında Bitinya Krallığı Kütahya’yı topraklarına katmış ve daha sonra da Bergama Krallığını eline geçirmiştir. M.Ö.62 yılında Sezar’ın damadı Pompoeus Kütahya’yı Roma İmparatorluğu

⁶ **Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları**, Kütahya 1989, s. 36–37.

⁷ **Kütahya 2002**, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 29.

⁸ **Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları**, Kütahya 1989, s. 27–28.

⁹ **Kütahya 2002**, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 40.

¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, **Kütahya Şehri**, İstanbul 1932, s. 7.

¹¹ **Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları**, Kütahya 1989, s. 18.

topraklarına katmıştır. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca Kütahya, Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğunun hâkimiyetine girmiştir.¹²

Kütahya, Romalılar zamanında Hristiyanlığın önemli merkezlerinden birisi haline geldi. Takibata uğrayan Hristiyanlar Kütahya'ya sığındılar. Roma'nın Hristiyanlığı resmen kabul edilmesinin ardından kent piskoposluk merkezi oldu. Bizans döneminde ise Kütahya'nın önemi çok arttı. Bizanslılar şehre hâkim ve kale inşasına elverişli buldukları sarp tepeye burçlar ile tahkim edilmiş iki kat sur içinde bir şato yaptılar. Bu şato, Germiyanogulları ve Osmanlılar döneminde yapılan Kütahya Kalesinin esasını teşkil etmiştir.¹³ (Bkz. EK: 3–4)

Malazgirt'te Sultan Alparslan yenilen Romanos Diogenes tahtını geri almak için giriştiği mücadelelerde yenilip esir düşünce, Kütahya'ya getirilip gözlerine mil çekilerek hapis edilmiştir.¹⁴ Malazgirt Muharebesinden sonra Türkler, hızla Anadolu'nun fethine giriştiler. 1071 yılından sonraki bir kaç yıl içinde Anadolu'nun hemen hemen tamamı Türkler tarafından fethedildi.¹⁵ Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk hükümdarı Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın kardeşi Melik Mansur, 1074 yılında Kütahya'yı fethetti. Kütahya, Anadolu Selçuklu Devleti'nin bir uç şehri oldu. Yirmi yıl kadar Türk hâkimiyetinde kalan Kütahya, 1096 yılında başlayan Birinci Haçlı Seferi sonunda tekrar Bizans İmparatorluğu hâkimiyetine geçti. (1097) Sultan II. Kılıçarslan 1182 yılında yeni bir fetih hareketine girişerek Uluborlu ve Kütahya'yı ikinci defa topraklarına kattı.¹⁶

Germiyanogulları Beyliğini kuran Yakup Bey, Moğollar tarafından öldürülen Kerimüddin Alishir Bey'in oğludur. III. Alaattin Keykubad'a bağlı iken 1300 yılında bağımsızlığını ilan etmiş, Kütahya merkez olmak üzere beyliğini kurmuştur.¹⁷ Beyliğin ilk müstakil idarecisi olan Yakup Bey devri (1300–1340) Germiyanogulları'nın en güçlü dönemini oluşturur. Yakup Bey'in hâkim olduğu topraklar, bazı kaynaklarda Yakup-ili adıyla adlandırılmıştır. Yakup Bey'den sonra yerine oğlu Mehmet Bey (1340), onunda 1361 yılında ölümü üzerine yerine oğlu Süleyman Şah geçti. Osmanlı

¹² Kazım Karakoç, **Kütahya Araştırmaları**, Bursa 2003, s. 39.

¹³ Mustafa Çetin Varlık, "Kütahya", **T.D.V. İslam Ansiklopedisi C.XXVI**, Ankara, 2002, s. 580.

¹⁴ Hakkı D. Yıldız, **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan KÜTAHYA**, İstanbul 1981, s. 35.

¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁶ **Kütahya 2002**, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 46.

¹⁷ Kazım Karakoç, **a.g.e.**, s. 117–119.

Sultanı I.Murat, oğlu Şehzade Beyazid'e Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatunu istemek üzere bir heyet gönderdi. Süleyman Şah da cevabi bir mektupla devrin ileri gelen âlimlerinden İshak Fakih'i Osmanlı başkentine gönderdi. Süleyman Şah, kızının çeyizi olarak Kütahya, Simav, Emet ve Tavşanlı'yı Osmanlılara bıraktı. Kendisi Kula'ya çekildi.1381 yılında yapılan düğünden sonra Şehzade Beyazid Kütahya Sancağına idareci olarak gönderildi. Ancak Kütahya, Ankara Savaşından sonra tekrar Germiyanogullarının hâkimiyetine geçti. Bu sefer beyliğin başına II. Yakup Bey vardı. Bu durum II. Yakup Bey'in 1429 yılında ölümüne kadar sürdü. Yakup Bey'in vasiyeti üzerine Germiyan ülkesi Osmanlı hâkimiyetine geçti.¹⁸

Kütahya, Germiyanogulları zamanında tarihinin en parlak devirlerinden birini yaşamış, iktisadi ve fikri bakımdan büyük gelişmelere sahne olmuştur. Beyliğin merkezi olması sebebiyle Kütahya'da birçok mimari eserler inşa edilmiş, şair, edip ve fikir adamları bu şehirde toplanarak eserler kaleme almışlardır.¹⁹(Bkz. EK:5-6)

Osmanlı yönetimine geçtikten sonra Kütahya bir "Sancak Merkezi" oldu.²⁰ I.Murat'ın oğlu ve Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın damadı olan Bayezid'de Kütahya Sancak Beyi olarak görevlendirildi. Osmanlı Devletinin Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa 1451 yılında beylerbeylik merkezini Kütahya'ya taşıyarak buraya yerleşti. Kütahya uzun süre beylerbeylik merkezi olarak kaldı. Timur Ankara savaşından bir hafta sonra Kütahya'ya gelmiş, çok sevdiği bu şehirde bir ay kalmıştır. Kütahya'da bulunan Ulu Cami'nin ilk şekli Yıldırım Beyazid tarafından yaptırılmıştır. Kayıtlarda Ulu Cami'nin adı "Yıldırım Han Camii" olarak da geçer. (Bkz. EK:7-8) Anadolu tarafına yapılan seferlerde Osmanlı ordusunun toplantı yeri ve aynı zamanda önemli bir uğrak yeri olan Kütahya önemli eserlerle de donatılmıştır.²¹

Tarihte bilinen en eski toplu iş sözleşmesi 13 Temmuz 1766 tarihinde Kütahya'da imzalanmıştır. O dönem Kütahya valisi Ali Paşa'nın huzurunda yapılan görüşmeler sonucunda işveren ile işçiler arasında anlaşmaya varılmış, çırak, kalfa ve ustaların ücretleri ayrı ayrı belirtilmiştir. Söz konusu anlaşmada bahsedilen işçiler çinicilerdir. Kütahya adı Mısır valisi Ali Paşa ile Osmanlı Devleti arasında yapılan

¹⁸ **Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları**, Kütahya 1989, s. 20.

¹⁹ **Kütahya 1998**, İl Yıllığı, Kütahya 1998, s. 2.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, **a.g.e.**, s. 88.

²¹ **Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları**, Kütahya 1989, s. 21-22.

savaşlar sonunda 1833 yılında yapılan anlaşma ile uluslararası alanda duyulmuştur. Zor durumda kalan Osmanlı Devleti'nin Rusya'dan yardım istemesi üzerine, Osmanlı Devleti üzerinde Rus nüfuzu olmasını istemeyen İngiltere ve Fransa, Mehmet Ali Paşa'yı ikna ederek Kütahya Anlaşmasının yapılmasını sağlamışlardır.²²

1848 ihtilalleri neticesinde başlayan Macar Milli Hareketi, Avusturya ve Rusya tarafından kanlı bir şekilde bastırılınca, hareketin liderlerinden Kossuth Lajos, Bathyayi ve Mesrares 1849'da Osmanlı Devletine sığındılar. Rusya ve Avusturya'nın baskılarına rağmen Osmanlı Devleti mültecileri geri vermedi. Kossuth (Koşut) ve maiyeti Kütahya'ya yerleştirildiler. 1851 yılına kadar Kütahya'da kaldılar.²³ (Bkz. EK:9)

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgali ve düşman kuvvetlerinin Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlaması üzerine bütün yurttaki olduğu gibi Kütahya'da da Kuvayi Milliye teşkilatı kuruldu ve 20 Eylül 1919'da faaliyetlerine başladı. Kurulan teşkilat halktan maddi ve manevi büyük destek gördü. Teşkilat başkanı askeri şube reisi Nüzhet Bey'di. Çerkez Ethem Bey'in maiyetindeki müfreze kumandanlarından Piriştineli İsmail Hakkı Bey, Kütahya'ya gelerek "Müdafaai Hukuk Merkezi" ile müştereken faaliyet göstermeye başladı. Silah, cephane ve para tedarikine ve asker toplanmasına başlandı. 21 Temmuz 1920'de başlayan çalışmalar sonucunda kısa süre sonunda "Kütahya Milli Taburları" teşkil edildi. 6 Ağustos 1920'de Afyon'da bulunan Mustafa Kemal Paşa, İsmail Hakkı Bey'in daveti üzerine Kütahya'ya geldi ve "Kütahya Milli Alayını" teftiş ederek takdirlerini bildirdi. Mustafa Kemal Paşa, Kütahya'dan ayrılırken, Mutasarrıf Said Bey'e Kütahya halkına karşı takdirlerini bildiren bir yazı vermiştir.²⁴

Kütahya-Eskişehir muharebeleri sırasında hazırlıklarını tamamlayamamış olan Türk ordusunun muharebe şartları gereği Sakarya nehrinin doğusuna çekilmesi sonucunda 17 Temmuz 1921 tarihinde Kütahya Yunanlılar tarafından işgal edildi. Yaklaşık bir yıl sonra 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz ve 30 Ağustos tarihinde yapılan Başkumandan Meydan Muharebesi sonucunda Yunan ordusu dağıldı.

²² **Kütahya 1998**, İl Yıllığı, Kütahya 1998, s. 4.

²³ <http://www.kutahyakulturturizm.gov.tr/muzeler>.

²⁴ **Kütahya 1998**, İl Yıllığı, Kütahya 1998, s. 5.

30 Ağustos 1922 günü Türk birlikleri Kütahya'ya girdi. Böylelikle işgal dönemi sona erdi ve Kütahya ebediyen Türk hâkimiyetine girdi.²⁵

Kütahya kent nüfusu 2007 nüfus sayımlarına göre 212.934, 2008 sayımı verilerine göre 202.118'dir.²⁶ Kütahya'ya bağlı Tavşanlı, Simav, Gediz, Emet, Altıntaş, Domaniç, Aslanapa, Hisarcık, Şaphane, Çavdarhisar, Pazarlar ve Dumlupınar olmak üzere on iki ilçe bulunmaktadır.²⁷

2007–2008 yılı nüfus sayımına göre Kütahya ili ve ilçelerin nüfus durumu şöyledir.²⁸

	TOPLAM			İLÇE			KÖYLER		
KÜTAHYA	2007	2008	FARK	2007	2008	FARK	2007	2008	FARK
Merkez	237.570	226.931	10.639	212.934	202.118	10.816	24.636	24.813	177
Altıntaş	20.316	19.491	-825	5.976	5.690	-286	14.340	13.801	-539
Aslanapa	12.051	11.648	-403	1.740	1.754	14	10.311	9.894	-417
Çavdarhisar	8.906	8.661	-245	2.333	2.397	64	6.573	6.264	-309
Domaniç	17.860	17.429	-431	4.931	4.874	-57	12.929	12.555	-374
Dumlupınar	3.277	3.301	24	1.442	1.457	15	1.835	1.844	9
Emet	24.437	23.892	-545	10.198	10.502	304	14.239	13.390	-849
Gediz	54.259	52.834	-1.425	18.728	18.904	176	35.531	33.930	-1601
Hisarcık	14.807	14.840	33	4.815	5.108	293	9.992	9.732	-260
Pazarlar	7.087	6.529	-558	2.979	3.724	745	4.108	2.805	-1303
Simav	76.210	73.182	-3.028	25.677	25.149	-528	50.533	48.033	-2500
Şaphane	7.697	7.554	-143	3.262	3.356	94	4.435	4.198	-237
Tavşanlı	99.433	99.592	159	55.240	62.040	6.800	44.193	37.552	-6.641
TOPLAM	583.910	565.884	18.026	350.255	347.073	-3.182	233.655	218.811	14.844

Kütahya ilinde 454 eğitim kurumunda 96.426 öğrenci eğitim öğretim görmekte, 4.522 öğretmen de hizmet etmektedir. Ayrıca İlde 73 anaokulu, bu okullarda 1663 öğrenci, 72 öğretmen mevcuttur.²⁹

²⁵ Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları, Kütahya 1989, s. 25.

²⁶ Kütahya 2002, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 87.

²⁷ Kütahya 2002, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 89.

²⁸ http://www.kutahyanufus.gov.tr/istatistikler/kut_2007_2008.doc.

²⁹ Kütahya 2002, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 110.

Kütahya genelinde eğitim öğretim kurumları şöyledir.

Okul Türü	OKUL SAYISI			ÖĞRENCİ SAYISI			Öğretmen Sayısı	Derslik Sayısı	Lojman Sayısı
	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam			
İlköğretim Okulu	85	294	379	47.104	30.611	77.715	3.109	2.773	313
Yatılı Bölge Okulu	1		1	468		468	21	22	
Özel Eğitim Okulu	2		2	73		73	22	20	10
Toplam	88	294	382	47.665	30.611	78.256	3.152	2.815	323
Genel Liseler	20	5	25	8.472	328	8.800	489	319	2
Mesleki Teknik Liseleri	43	4	47	9.150	320	9.370	881	428	24
Toplam	63	9	72	17.622	648	18.170	1.370	747	26
Genel Toplam	151	303	454	65.267	31.259	96.424	4.522	3.562	349

Kütahya’da güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan ovalar, tarımsal üretimin merkezi durumundadır. İl arazisinin % 53’lük alanı ormanlık arazilerden oluşmakta iken tarım yapılan araziler ise toplam il alanının ise % 34’ünü oluşturmaktadır.³⁰

Arpa ve buğday dışında tarla bitkileri olarak; mısır, nohut, fasulye, burçak, şeker pancarı, kenevir, haşhaş, ayçiçeği, soğan ve patates de üretilir. Ayrıca biber, patlıcan, domates, lahana, ıspanak gibi sebze türleri ile üzüm, elma, şeftali, vişne ve çilek gibi meyve türleri yetiştirilmektedir. En çok ekimi yapılan baklagil türü nohuttur. Başta Tavşanlı olmak üzere Simav, Gediz, Aslanapa ve Merkez ilçede ekimi yapılır. İlde üretilen nohutlardan Tavşanlı leblebisi meşhurdur.³¹

Kütahya’da endüstri bitkilerinin üretimi sınırlıdır. Sulama imkânlarının sınırlı olması ve arazinin engebeli olması bunun ana sebebidir. Haşhaş ve kenevir ilin

³⁰ Kütahya 2002, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 269.

³¹ Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları, 1989 Yıllığı, Kütahya 1989, s. 42.

geleneksel endüstri bitkileridir. Buna ek olarak şeker pancarı üretimi yapılmaktadır.1954 yılında Kütahya şeker fabrikasının açılması ile Aslanapa, Emet, Gediz ve Altıntaş başta olmak üzere pancar ekimi yaygınlaşmıştır.³²

Kütahya’da yaygın olmamak birlikte meyve üretimi yapılmaktadır. Meyvelerden armut, elma, ayva ve muşmula, iğde, vişne, kayısı, kızılıçık, kiraz, şeftali ve zerdali, ceviz, kestane, badem, üzüksü meyvelerden çilek, üzüm ve dut yetiştirilmektedir. Elma, armut, ayva, erik ve vişne ilin tümünde, kiraz Merkez ilçe, Şaphane ve Simav’da, dut Emet’te, ceviz ise Simav ve yöresinde yaygın olarak yetiştirilmektedir.³³

Kütahya’da zengin sayılabilecek bir hayvan varlığı bulunmaktadır. Birçok aile ek gelir elde etmek amacıyla az sayıda küçükbaş ve büyükbaş hayvan beslemekte veya tavuk yetiştirilmektedir.³⁴ İl topraklarında çıkarak Karadeniz, Marmara ve Ege denizine dökülen akarsularında ve bu akarsuların üzerinde kurulu bulunan barajlar nedeniyle oluşan göl ve göletlerde başta sazan olmak üzere in balığı, yayın, tatlı su kefali, aynalı sazan, kadife, gümüş, karagöz isimli balıklar bulunmaktadır. İlde amatör balıkçılık yaygındır.³⁵

Ormanlık alanlar Türkiye topraklarının % 26’sını oluşturmaktadır. Buna karşılık Kütahya ilinde ormanla kaplı alanların miktarı tüm arazilerin % 53’üne ulaşmaktadır. Kütahya orman alanlarında alt orman işletme müdürlüğü faaliyet göstermekte ve ormancılık hizmetleri yürütülmektedir. Bunlar Kütahya, Domaniç, Emet, Simav, Tavşanlı ve Gediz’de kurulu bulunmaktadır.³⁶

Kütahya sahip olduğu yeraltı kaynaklarının hem tür olarak çeşitliliği hem de rezerv olarak zenginliği ile yurdumuzun en önde gelen illeri arasındadır. İlde bulunan belli başlı madenleri Linyit, Borasit (Kolemanit), Alümit (Şap), Manyezit, Krom, Demir ve Gümüşür.³⁷ Madencilik sektöründe; gümüş üretimini amaçlayan “Etibank Kütahya 100.Yıl Gümüş Madeni İşletmesi” linyit çıkarımı ile uğraşan TKİ-GLİ müessesesi ve SLİ müesseseleri mevcuttur. Bunun yanında Manyezit üretimi yapan Kümaş İşletmesi,

³² **Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları**, 1989 Yıllığı, Kütahya 1989. s. 43.

³³ **Kütahya 2002**, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 276.

³⁴ **Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları**, 1989 Yıllığı, Kütahya 1989, s. 55.

³⁵ **Kütahya 2002**, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 279.

³⁶ **Kütahya 2002**, İl Yıllığı, Ankara 2002, s. 287.

³⁷ **Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları**, 1989 Yıllığı, Kütahya 1989, s. 74.

Bor tuzlarından Kolemanit üreten Emet Etibank Kolemanit İşletmesi, Antimuan üreten üç özel sektör kuruluşu, Alümit cevheri işleyen Dostel A.Ş. Grafit işleyen bir özel sektör kuruluşu ildeki madencilik kuruluşlarının başlıcalarıdır.³⁸

Kütahya kara ve demiryollarının kavşak noktalarından biridir. Eskişehir üzerinden İç Anadolu'ya uzanan karayolu ve Kütahya-Afyon-Konya, Kütahya-Afyon-İzmir, Kütahya-Balıkesir-Çanakkale karayolları ile yurdun dört bir yanına bağlanır. Kütahya, demiryolu ile üç ayrı istikamete bağlanır: Haydarpaşa-Eskişehir-Ankara demiryolu Eskişehir'den ayrılan bir kolla Kütahya'ya varır. Kütahya'dan Afyonkarahisar ve Konya'ya ulaşılır. Kütahya'dan çıkan bir hatla Tavşanlı-Balıkesir-Manisa-İzmir'e gidilir ve Bandırma'ya bağlanarak Marmara'ya ulaşılır.³⁹

BALKANLARDAN ANADOLU'YA GÖÇ

1393'te Osmanlı'ya katılan Bulgaristan toprakları 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşı sonunda imzalanan Yeşilköy ve Berlin anlaşmalarının sonunda Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır. Bulgaristan, II. Meşrutiyetin ilan edilmesini fırsat bilerek Osmanlı Devletinin dâhilinde meydana gelen kargaşalıktan faydalanmış ve Avrupa devletlerinden gördüğü destekle, 5 Ekim 1908 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Büyük devletlerin olaya müdahalesi Osmanlı Hükümeti'ni bu bağımsızlığını kabul etmek mecburiyetinde bırakmıştır. 1912–1913 Balkan Savaşları sonunda ise, Bulgaristan, Batı Trakya ve Rodop bölgesinde; Kırcaali, Eğridere, Koşukavak, Darıdere, Mestanlı, Ortaköy, Dövlên, Paşmaklı ve Nevrop illerini topraklarına katarak 111.000 km²'lik bir devlet olmuştur. Böylece Bulgaristan, 1878'den itibaren Türkiye zararına safha safha büyüdükçe, aynı oranda sınırları dâhiline katılan bu topraklarda yaşayan Türk nüfusunu da boyunduruğu altına almıştır.⁴⁰

1877 yılından beri devam eden Bulgarlaştırma gayretleri 1984–1985 yıllarından itibaren doruk noktasına çıktığı görülmektedir. Bulgaristan'da uzun zamandan beri, Türklere büyük baskılar yapılmaktadır. Türkler, eski çağlarda bile görülmeyen kölelik statülerine tabi tutulmaktadır. Bulgarların beğenmediği ağır işlerde Türkler görevlendirildiler. Türklerin özel hayatına, örfüne, âdetine, dinine, diline

³⁸ Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları, 1989 Yıllığı, Kütahya 1989, s. 75.

³⁹ Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları, 1989 Yıllığı, Kütahya 1989, s. 27–37.

⁴⁰ İlker Alp, Belge ve fotoğraflarla Bulgar Mezalimi, Ankara 1990, s. 1.

karşılmaktadır. Bulgarlaştırma uyguladığı usuller ve baskılar netice vermeyince, şiddete başvurmuşlardır. Özellikle bu baskı ve zulüm 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında ve 1878’de Bulgar Prensiği’nin kurulmasından sonra, Rumeli’nin işgal edilen her yerinde, daha da artmıştır. 93 Harbinde, Balkanlar’daki Türk topraklarını işgal eden Ruslar, güzergâhlarında bulunan bütün Türk köy, kasaba ve şehirlerini tahrip etmişler ve buralarda yaşayan soydaşlarımızın birçoğunu katletmişlerdir. Ruslar, önceden tahrik ettikleri Bulgarları da silahlandırarak Türklerin üzerine saldırtmışlardır. Rus ve Bulgarlar tarafından, Balkanlardaki Müslüman Türklerin, Hristiyanlığı kabul etmeleri zorlanmış, genç kadın ve kızlar dağa kaldırılmış, malları talan edilmiş, evleri yakılmış, birçoğu da öldürülmüştür. Öyle ki, bu zulüm 1877–1878 yıllarında 350 binden fazla Türk’ün şehit edilmesine, çok sayıda kadın ile kızın namusunun kirletilmesine⁴¹ ve bir milyon civarında Türk’ün göçüne sebep olmuştur.⁴² Anadolu’nun muhtelif şehirlerine yerleştirmişlerdir.

Kütahya iline tarihimizde 93 Harbi olarak bilinen 1877–78 Osmanlı-Rus savaşından sonra yaşanan karışıklıklar sonrasında geniş çaplı göç hareketi gerçekleşmiştir. Rumeli’deki karışıklıklar ve Balkan Savaşları’nın patlak vermesi de yeni bir göç dalgasını başlatmıştır. 7 Kasım 1906 tarihli bir belgede, Altıntaş nahiyesinin Obüs Pınarı isimli mevkiine yerleştirilecek muhacirler için evler yapılmakta olduğu kayıtlıdır. Diğer taraftan Balkan savaşlarından sonra da bu bölgeden gelen muhacirlerin bir kısmı yine Kütahya yöresinde iskân edilmiştir.⁴³

KÜTAHYA İLİNDE KURULAN BALKAN GÖÇMEN KÖYLERİ

YENİKIZILCAÖREN (Hamidiye); (1303)1887’de Bulgaristan-Osmanpazarı Kasabasından göç etmişlerdir

YAZILCA; (1318) 1902’de Bulgaristan’dan göç etmişlerdir.

SÖĞÜTYAYLASI; (1316) 1900 Yılında Razgrad - Bulgaristan’dan göç etmişlerdir.

NUSRET; (1320) 1904’de Bulgaristan - Silistre Kasabasından göç etmişlerdir.

⁴¹ İlker Alp, *a.g.e.*, s. 9.

⁴² Bilal Şimşir, *Rumeli’den Türk Göçleri*, C.I, Ankara 1968, s. 141.

⁴³ Atilla Batur-Cevdet Dadaş-Zekai Mete, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya’da Sosyal Hayat C. III/I*, Kütahya 2002, s. 90.

İNCİK; (1302) 1886'da Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

HAMİDİYE KIZILCAÖREN; (1319) 1903'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

AKPINAR; (1302) 1886'da Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

AHMETOĞLU; (1302) 1886'da Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

BAŞÖREN; (1296) 1880'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

BELCE; (1297) 1881'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

MAHMUDİYE; (1306) 1890'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

KÖRPE; (1302) 1886'da Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

YENİBOSNA (Akköprü); (1301) 1885'te Bosna Hersek'ten göç etmişlerdir.

TEŞVİKİYE (Avdan); (1313) 1897'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

BÜYÜKSAKA; (1303) 1887'de Bulgaristan - Şumnu - Becenova'dan göç etmişlerdir.

SÖKMEN; Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

MUHATBOĞAZI; (1303) 1887'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

KIZKADIN (Şanlıyurt); Bulgaristan'dan göç etmişlerdir. Köyün kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte Bulgaristan'dan gelen muhacirler buraya yerleştirmişlerdir.

KİRAZLI; (1303) 1887'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

KAYNARCA; (1307) 1891'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

İHSANİYE (İsmicik); (1305) 1889'da Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

HAYMANA; (1309) 1893'te Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

GÖÇRİ; (1266) 1850'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

FİNCANBURNU; (1309) 1893'te Bulgaristan - Silistre Kasabasından göç etmişlerdir.

ÇİFTEOLUKLAR (Oluklar); (1303) 1887'de Bulgaristan – Ruscuk'tan göç etmişlerdir.

ÇAYCA; (1310) 1894'te Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

ANASULTAN; (1306) 1890'da Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

AHILAR YAYLASI (Kum Yurdu); (1309) 1893'te Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

ŞEYHALİ; (1303) 1887'de Bulgaristan - Kızanlık'tan göç etmişlerdir.

YUMAKLI; (1306) 1890'da Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

LÜTFİYE; (1307) 1891'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

KIZILPINAR (Makrasalan); (1307) 1891'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

SABUNCUPINAR (Armuteli); (1303) 1887'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

DOMBAYÇAYIRI (Bilecik- Bozüyük); (1307–1309) 1891- 1893'de Bulgaristan-Eski Cuma'dan göç etmişlerdir. Köy daha önceleri Kütahya Merkeze bağlıydı.⁴⁴

ERİKLİ (Bilecik- Bozüyük); Bulgaristan-Eski Cuma- Sarsıplı Köyünden göç etmişlerdir. Köy daha önceleri Kütahya Merkeze bağlıydı.⁴⁵

OSMANİYE(Sınkılar)(Kütahya-Altıntaş);(1303) 1887'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

BATAK (Aydınlr) (Kütahya-Altıntaş);(1306) 1890'da Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

PUSAN (Kütahya-Altıntaş); (1300) 1884'te Bulgaristan'dan göç etmişlerdir

MECİDİYE (Kütahya-Altıntaş); (1324) 1908'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.

CİRLEK (Kütahya-Altıntaş); (1308) 1892'de Bulgaristan'dan göç etmişlerdir.⁴⁶

---

⁴⁴ **1 inci 5000 Köyün Etüdü, Kütahya Merkez Kazası**, Ziraat vekâleti Köy Etüdleri Bürosu yayınları, Ankara 1941. (Der. Ali Osman Gürcan).

⁴⁵ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

BÖLÜM I

KÜTAHYA'DA YAŞAYAN BALKAN GÖÇMENLERİNİN GEÇİŞ DÖNEMLERİYLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

İnsan hayatının doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç önemli geçiş dönemi vardır. Bu geçiş dönemlerinin her biri kendi içerisinde bir takım bölüm ve basamaklara ayrılarak, bağlı bulunduğu kültürün beklentilerine uygun inanç, ibadet, tören ve bir takım pratikleri beraberinde getirir. Bunların tümünün genel amacının kişinin geçiş dönemindeki yeni konumunu belirlemek, kutsamak ve aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden korumak olduğu ifade edilmektedir. Zira yaygın olan inanişya göre kişi geçiş dönemlerinde güçlü ve zararlı etkilere kaşı açık durumdadır. Dolayısıyla geçiş dönemlerinde görülen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde bulunan inaniş ve pratikler, bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürün ana bölümlerinden birini oluşturduğu ortadadır.⁴⁷

A. DOĞUM İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Doğum, insan hayatının başlangıç noktasını ve üç önemli geçiş dönemlerinden ilkinin oluşturmaktadır. Doğum, her zaman mutluluk vesilesi olan bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gözünü açan her çocuk anne ve babasını sevindirdiği gibi akrabalarını ve komşularını da sevindirir. Ayrıca doğum, kadının toplumdaki saygınlığını artırdığı gibi aile ve akrabalar arasındaki yerini pekiştirmiş olur. Baba da çocuk sahibi olduğundan geleceğe güven içerisinde bakar ve dostları, akrabaları arasında saygınlık kazanır. Çünkü kısır kadın doğuramadığı için ne kadar hor ve hakir görülürse, erkek de aynı şekilde toplumun baskısını ve adam yerine konulmamanın ezikliğini hisseder.

Doğum olayı, anneye benlik ve bütünlük, babaya ise güven ve itibar, akrabaya soyluluk gücünü kazandıran ve hayatın başlangıç noktasını olan bir olaydır. Bu olay gerek anne ve baba, gerekse akrabalarının gözündeki büyük bir önem arz eder.⁴⁸

---

⁴⁶ 1 inci 5000 Köyün Etüdü, Kütahya Merkez Kazası, Ziraat vekâleti Köy Etüdleri bürosu yayınları, Ankara 1941. (Der. Ali Osman Gürcan).

⁴⁷ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halk Bilimi**, Ankara 2000, s. 131.

⁴⁸ Sedat Veyis Örnek, **a.g.e.**, s. 132.

1-Doğum İle İlgili İnanışlar

Aile, anne, baba ve çocukların oluşturduğu toplumun en küçük ve en önemli çekirdeği olan sosyal bir kurumdur. Bu sebeple doğumu ve çoğalmayı engelleyen bir takım olumsuzlukları ortadan kaldırmak için gereken yasaklar ve kuralları vardır. Birçok geleneksel toplumlarda olduğu gibi çocuk sahibi olma isteği ve soyun devam ettirilmesi gayesi Kütahya'daki Balkan göçmenlerinde de görülmektedir.

Kütahya Balkan göçmenlerinde doğum ile ilgili inanışları; doğum öncesi, doğum esnası ve doğum sonrası olmak üzere üç başlık altında inceleyeceğiz.

a-Doğum Öncesi İnanışlar

Kütahya ve çevresinde yaşayan Balkan göçmenleri arasında evli olan kadın ister çocuk sahibi olsun isterse olmasın önemli bir yeri vardır. Doğum yapamayan kadın, toplum tarafından hor ve hakir görülmez, fakat çevresindeki insanlar onunla konuşurken onu incitmemek için dikkatli olurlar. Böylece çocuğu olmayan kadın toplum içerisinde normal yaşantısına devam eder. Tabii olarak çocuksuz olmanın ezikliğini ve üzüntüsünü her an yaşar.⁴⁹

Çocuğu olamayan kadınların hamile kalması için bir takım uygulamalar yapılmaktadır. Bunlardan halk hekimliği çerçevesinde yapılanlar arasında acı biber, maydanoz, kiraz yaprağı, sapı ve çekirdeği kaynatılarak bu suyun buğusuna oturtmak gelmektedir. Yine halk hekimliği çerçevesinde bel çektirmek ve bele kupa koymak da kısırlık tedavisinde uygulanan yöntemlerdendir. Bu yöntemlerin kadın hastalıklarına iyi geleceğine inanılır. Dinsel ve büyüsel uygulamalar çerçevesinde çocuğu olamayan kadınlar türbe ve yatırlara giderek orada adakta bulunurlar. Yanlarında getirdikleri oyuncak bebekleri türbe duvarına sürerek ve asarak türbeden medet umarlar. Bunun yanında hocalara veya büyücü denilen kişilere gidilerek okuma veya muska yaptırılmaktadır. Maddi imkânları yerinde olan göçmen aileleri önceliği tıbbi tedavi yöntemlerine önem verdikleri görülmektedir.⁵⁰

Kütahya'daki Balkan göçmeni aileleri arasında hamile kadının çocuğunun cinsiyetinin kız veya erkek olmasının önemi yoktur. Göçmen ailelerde erkek çocuk soyun devam etmesi bakımından önem arz etse de kız çocuğu da ayrı bir öneme

⁴⁹ Şahin ASLAN, 1932 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

⁵⁰ Meliha KARAKUŞ, 1955 Adana-Kozan doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesinde ikamet etmekte.

sahiptir. Hamile kadının karnı sivri ise erkek, hamile kadının kalça kısmı genişlemişse kız olacağı şeklinde tahmin edilir.⁵¹

Kadın, hamile olduğunu bir takım fizyolojik değişimlerle ve isteklerle anlar. Halk deyimi olarak da kullanılan “Aşerme” hamileliğin belirtilerindedir. Hamile kadın bu dönemde bazı yiyecekleri yemeyi arzulamakta veya bazı yiyecekleri yemekten tiksilmektedir. Hamile kadın vücudundan bazı maddelerin eksikliğini gidermek için istediği yiyeceği yemesi gerekir. Yöredeki göçmenler arasında kadın hamile kaldığında çocuğun cinsiyetini öğrenme üzerine bir takım halk inanışları ortaya çıkmaktadır. Hamile kadın genellikle acı, ekşi ve baharatlı yiyeceklerden uzak tutulur. Bu durum halk arasında “Ye ekşiyi, doğur Ayşe’yi” tekerlemesi ile ifade edilir. Buna karşılık aşeren kadına tatlı yiyecekleri yemesi önerilir. Bu durumda da halk arasında “Ye tatlıyı, doğur tatlıyı” tekerlemesiyle ifade edilmektedir. Hamile kadının yüzünde lekeler ve çiller oluşursa kız, yüzü pürüzsüz ve güzel olursa erkek olacağına inanılır.⁵²

Aşeren kadının herhangi bir isteği olursa bu istek mutlaka yerine getirilir. Aksi takdirde hamile kadının düşük yapacağına, sütünün kesilebileceğine, göğüslerinin şişebileceğine ve erkek çocuğa hamile ise erkeklik uzuvlarının şişebileceğine inanılır. Eğer aşeren kadına istediği şeyi bulup getirmek mümkün değilse hamile kadın avucunu yalatılıp daha sonra ellerini göğüslerine sürer. Bu hamile kadına ve doğacak olan çocuğuna gelebilecek tehlikelerden ve rahatsızlıklardan korunmuş olduğu inancından kaynaklanmaktadır.⁵³

Kütahya Balkan göçmenlerinde hamile kadının yapması veya kaçınması gereken bir takım işler vardır. Hamile kadın bu işleri yapması veya sakınması durumunda doğacak olan çocuğuna tesir edeceğine inanılır. Hamile kadın yemesine ve içmesine dikkat eder. Soğuktan ve hastalığa neden olacak şeylerden kendini korur. Kütahya Balkan göçmenlerinde hamile kadın özellikle hamileliğin ilk üç ayı içerisinde yabancı erkeklere gözükmemeye çalışır. Bu durum göçmenler arasında ayıp ve günah olduğuna inanılır. Ayrıca hamile kadın özellikle ilk üç ay içerisinde kime dikkatli ve sık bakarsa

⁵¹ Şahin ASLAN, 1932 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte,

⁵² Aysel Seher Toplamaoğlu, 1949 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Cumhuriyet Mahallesinde ikamet etmekte.

⁵³ Hayriye Küçükmemiş, 1972 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

doğacak olan çocuğun o kimseye benzeyeceğine inanılır. Bu nedenle güzel şeylere bakması; çirkin ve hoş olmayan şeylere bakmaması istenir.

Hamile kadın ağır işlerde çalışmaz, ağır yük kaldırmaz, çamaşır yıkamaz, tarla işlerinde çalışmaz. Bütün bunlar düşük tehlikesine karşı alınan önlemlerdir. Hamile kadın hamileliği süresince hayvan sevdirelmez ve baktırılmaz. Baktığı zaman çocuğunun yüzü o hayvana benzeyeceği inancı vardır. Hamile kadının yüzüne ayva sürülür. Bunun çocuğun yüzünü güzel ve gamzeli yapacağına inanılır. Hamilelik boyunca hamile kadına çilek yedirilmez. Çünkü doğacak olan çocuğun yüzünde çillerin ve lekelerin oluşacağı inancı vardır. Hamile kadın ciğer, üzüm, dut, böğürtlen gibi yiyecekleri eline alıp yıkamadan vücudunun herhangi bir yerine dokundurursa doğacak olan çocukta dokundurduğu yerde kırmızı benlerin oluşacağına inanılır. Ayrıca hamile kadın, kayınvalidesi ile beraber kalıyorsa, canının çektiği bir yiyeceği yerken kayınvalidesinin geleceği korkusuyla yediği yiyeceği vücudunun herhangi bir yerine dokundurursa doğacak olan çocukta dokundurduğu yerde benlerin oluşacağına da inanılır.⁵⁴

b-Doğum Esnasındaki İnanışlar

Günümüzde Kütahya ve köylerindeki göçmenler doğumlarının çoğunu hastanede yaptırmaktadır. Nadiren de olsa kırsal kesimde “ebe kadın” adı verilen doğum konusunda uzman ve deneyimli kadınlar tarafından doğum yaptırılmaktadır. Doğum sırasında doğumu kolaylaştıracak bir takım yöntemler vardır. Doğum sırasında doğum yapacak kadına zemzem suyunun içirilmesi, kadının saç örgülerinin çözülmesi, dua okunup üflenene oklava doğum yapan kadının eline verilip sımsıkı tutması ve bu işlemin doğum bitinceye kadar devam ettirilmesi gibi yöntemler vardır.⁵⁵

Çocuğun doğumu gerçekleştikten sonra doğum odasında bulunanlardan birisi babaya çocuğunun olduğunu müjdelere ve bahşış ister. Bu sevinçli haberi alan baba müjdeyi veren kişiye bir hediye verir. Bu hediye genellikle para cinsinden olmakla birlikte mendil, havlu da olabilir.⁵⁶

⁵⁴ Meliha Karakuş, 1955 Adana-Kozan doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesinde ikamet etmekte.

⁵⁵ Elmas Tokdemir, 1953 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

⁵⁶ Şükran Üstündağ, 1946 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Cumhuriyet Mahallesinde ikamet etmekte.

c-Doğum Sonrası İnanışlar

Çocuk doğduktan sonra göbeği kesilir ve bağlanır. Yıkayıp, kundağa sarılır ve annesinin kucağına verilir. Doğum yapan kadından “ağız” denilen ilk süt gelir. Anne mutlaka bu sütü çocuğuna emzirmelidir. Aksi takdirde ağız sütünü emmeyen çocuğun ileriki yaşlarda zayıf ve güçsüz olacağı inancı vardır. Doğum hastanede gerçekleşmişse eve gelinir ve loğusa kadın ve çocuğa ayrı bir oda tahsis edilir.⁵⁷

Çocuğun ismi konulacağı zaman yöre bulunan bir din görevlisi, dindarlığı ile bilinen bir kişi veya çocuğun dedesi, amcası, dayısı gibi akrabalarından birisi çağrılır. Çocuğu kucağına alır ve kıbleye dönerek çocuğun sağ kulağına ezan okuyarak üç kere adını söyler. Daha sonra sol kulağına kamet getirilip çocuğun adını üç kere söyleyerek ad konulmuş olur. Çocuğun adı genellikle aile büyüklerinden birinin adı konulur. Adı konulan aile büyüğü yaşıyor da olabilir, ölmüşte olabilir. Eğer çocuk mübarek gün, ay ve gecede doğmuş ise, o gün, ay ve gecenin adı çocuğa isim olarak verilebilir. Mesela Ramazan ayında doğarsa Ramazan, bayramda doğarsa Bayram, Kadir gecesinde erkek doğarsa Kadir, kız doğarsa Kadriye, Recep ayında doğarsa Recep, Muharrem ayında doğarsa Muharrem, Şaban ayında doğarsa Şaban isimleri konulur.⁵⁸

Kütahya Balkan göçmenlerinde doğan her çocuğa “göbek ad” koyma geleneği vardır. Genellikle bu ad göbeği keserken ebe kadın tarafından konulur. Göbek adın konulmasının en önemli sebebi mahşerde kişinin bu ismiyle çağrılacağına inanılır. Göbek ad aile fertleri tarafından beğenildiyse nüfus kaydına geçirilir. Bazen göbek ad, nüfus kaydındaki asıl adın önüne geçerek toplum içerisinde ömür boyu kullanıldığı görülür.⁵⁹

Çocuğun göbeği bir hafta içerisinde kuruyup düşer. Düşen göbek bağı parçası rastgele bir yere atılmaz. Çünkü göbek bağının bir yere gömülmesinin çocuğun gelecekteki meslek seçimini etkileyeceğine inanılmaktadır. Kızlarının iyi bir ev hanımı olması için, anne ve baba genellikle kız çocuklarının göbeğini evin bahçesine gömerler. Anne ve baba, oğullarının ileride memur, öğretmen veya okumuş biri olmalarını

⁵⁷ Aysel Seher Toplamaoğlu, 1949 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Cumhuriyet Mahallesinde ikamet etmekte.

⁵⁸ Meliha Karakuş, 1955 Adana-Kozan doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesinde ikamet etmekte.

⁵⁹ Elmas Tokdemir, 1953 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

isterlerse oğullarının göbeğini okul bahçesine, dindar bir kişi olmasını istiyorlarsa caminin avlusuna gömerler.

Kütahya'daki Balkan göçmenlerinde çocuk doğduktan sonra yıkanır ve ayrıca daha sonra bir hafta içinde tuz ile el, ayak parmak aralarına, koltuk altlarına ve vücuduna ovulur. Bu tuz ile ovalama işleminin amacı çocuğun çok terlememesi ve terinin kokmaması için yapılır.⁶⁰

Doğumdan sonra anne ve babanın akrabaları, dost ve komşuları bebeği görmeye gelirler. Gelenlerin bebeği ilk kez göreceklerinden dolayı “görümlülük” adı verilen altın, para, bebek kıyafeti veya gönlünden geçen bir hediye verilir. Misafirler, anne ve babaya “Allah analı babalı büyütsün, ömrü uzun bahtı açık olsun” dileklerini söylerler.⁶¹

Doğumun yirminci gününde baba çocuğu yakın bir akrabasına götürür. Bu gezmede yemekler hazırlanıp gelen misafirlere ikram edilir. Kuran okunur ve dualar edilerek dağılırlar. Buna halk arasında “yarı kırkı” denilir.⁶²

Çocuğun anneannesi doğumun kırkinci gününde akrabalarını, komşularını ve dostlarını evine davet eder. Bu törene halk arasında “kırk uçurma” denilir. Kırk uçurmada çocuk özel hazırlanmış bir su ile yıkanır. Suyu ölçmek için kaşık, bardak yerine içi boşaltılmış yumurta kabuğu kullanılır. Bir kaba kırk yumurta kabuğu su, kırk tane arpa, kırk tane mevsimine göre çiçek konulur. Çiçek bulunmazsa bir ağaç parçası, altın yüzük, madeni para veya iğne atılabilir. Bazı göçmen köylerinde bu suya kerpiç parçası koyarlar. Su iyice karıştırılır ve bu su ile çocuk yıkanır. Leğen içerisinde biriken su ayakaltı olmayan bir duvar dibine dökülür. Bu işlem bittikten sonra çocuğa getirilen hediyeler verilir. Genellikle hediyeler altın ve para cinsinden olur. Kayınvalidelerde çocuğun anne ve babasına almış oldukları hediyeleri verirler. Misafirlere yemek ikram edildikten sonra çocuğun hayırlı ve uzun ömürler geçirmesi için dualar edilir ve mevlit okunur.⁶³

⁶⁰ Meliha Karakuş, 1955 Adana-Kozan doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesinde ikamet etmekte.

⁶¹ Hayriye Küçükmemiş, 1972 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

⁶² Nurcan Eder, 1972 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Evliya Çelebi Mahallesinde ikamet etmekte.

⁶³ Elmas Tokdemir, 1953 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

Doğumun kırkını gününe kadar anne ve çocuğu evde yalnız bırakılmaz. Anne ve çocuk yalnız bırakılırsa cinlerin onlara musallat olacağına ve herhangi bir hastalığın onlara illet olacağına inanılır. Bazı göçmen aileleri bu tehlikelerden korunmak için annenin şalvar bağına ve çocuğun kundağına kırk gün boyunca bir demir parçası, çivi, anahtar, bıçak gibi metal eşya bağlarlar; bulundukları odaya da Kuran-ı Kerim ve çörek otu koyarlar. Bebeği görmeye gelenler loğusa kadının yanında uzun süre oturmazlar. Loğusa kadın evden yalnız başına çıkmaz, özellikle de öğlenden sonraları dışarıya çıkmaz. Ancak yanında bir kişi bulunursa dışarıya çıkabilir. Bütün bu tedbirlerin sebebi loğusa kadının yabancıların nazarlarından korumak içindir. Nazar değmesinden korkulduğundan yeni doğan çocuk herkese gösterilmez. Nazar değmemesi için mavi boncuk ve çörek otu, hurma çekirdeği, üzerlik otu bir bezin içine konulup muska yapılır ve çocuğun yakasına takılır. Eğer bebeğe nazar değmişse kurşun dökülür, üzerlik otu yakılarak çocuğun üzerinden gezdirilir. Ayrıca nazar değen çocuğun annesi çocuğun yüzünü ellerinin tersi ile üç kere yıkar, ıslak olan elini üç kere odaya doğru “kış, kış” diyerek sallar. Daha sonra çocuğunun yüzünü eteğinin ters yüzü ile siler. Bununla cinlerin oradan uzaklaştığına ve çocuğun nazardan kurtulduğuna inanılır.⁶⁴

Çocuğun saçı doğduktan kısa bir süre içinde kesilir. Kesilen saç tartılır ve fakir ve yoksula ağırlığınca altın veya onun kıymetinde para verilir. Eğer saç doğumdan sonra kesilmemişse çocuğun saçı bir yaşına kadar kesilmez. Çocuğun tırnakları ise kırkı çıkıncaya kadar kesilmez. Kırkı çıkınca kesilen tırnak, babasının cebine konur ve karşılığında para alınır. Babadan alınan bu parayla çocuğa bir şeyler alınır. Ayrıca parmak aralarındaki pamukçuğu alınmaz. Pamukçuğun çocuğun uykuluğu olarak yorumlanmaktadır. Eğer alınırsa çocuğun uykusunun olmayacağına inanılır.⁶⁵

Çocuğun diş çıkarması törenle kutlanan bir olaydır. Bu törene halk arasında “Diş Hedigi” denilir. Çocuk ilk dişini çıkarırken dişlerini kolay çıkarması için buğday kaynatılır. Buğday ipe dizilerek çocuğun boynuna asılır. Bazı göçmenler ise ilk diş çıktığında “sac kokutma” adı verilen hamur kızartması yapılır ve sokaktaki bir çocuğa, akraba ve komşulara dağıtılır. Bu adetlerin amacı çocuğun rızkının bol ve bereketli olması, çocuğun dişlerinin sağlam ve düzgün çıkması içindir. Ayrıca çocuğun ağızındaki

⁶⁴ Meliha Karakuş, 1955 Adana-Kozan doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesinde ikamet etmekte.

⁶⁵ Ali Şahin, 1935 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

çıkan dişinin ilk gören kişi çocuğa bir hediye alır. Çocuğun süt dişlerinden biri çıkarsa rastgele bir yere atılmayıp, kuşlar yerine getirsin diye evin çatısına atılır.⁶⁶

Kütahya Balkan göçmenleri arasındaki bir başka gelenek ise çocuk yürümeye başladığında yapılan “Adım çöreği” geleneğidir. Bu gelenek çocuk yürümeye başladığında çabuk ve düzgün yürüsün diye yapılmaktadır. Bu günde çörek yapılıp dağıtıldığı için bu merasime “adım çöreği” denilmiştir. Bu merasime yakın akrabalar ve komşuların kadınları davet edilir. Kadınlar toplandığı zaman bahçenin bir köşesinde veya köy fırınında ateş yakarlar. Çörek pişirmeye başlanılır. Pişen çörekler bekletilmeden konu komşuya dağıtılmaya başlanılır. Diğer taraftan da davet edilen misafirler kırk bir Yasin okurlar. Kırk bir Yasin okunup arkasından dua edilir. Çocuk güçlü ve kuvvetli olsun diye çocuğun sırtına taşıyabileceği kadar çalı çırpı bağladıktan sonra, ayaklarına “köstek” adı verilen adım atabileceği büyüklükte bir ip parçasıyla bağlanır. Ayakları bağlıyken çocuk biraz dolaştırılır. Bu arada kadınlardan biri “Ne kesiyorsun” diye sorduktan sonra akrabalarından biri “Köstek kesiyorum” der ve çocuğun ayağındaki ipi keser. Kösteği kesilen çocuk hızlıca yürüsün diye hızlı koşmaya çalışır. Orada bulunan kadınlar “Güle güle yürüsün” derler. Çocuğun kösteği kesildikten sonra çocuğun önüne içinde Kuran-ı Kerim, makas ve çörek bulunan bir tepsi getirilir. Çocuk tepsiden Kuran-ı Kerim’i alırsa okumuş adam, makası alırsa terzi, çöreği alırsa ekmekçi, kısacası hangi mesleği çağrıştıran eşyayı alırsa çocuğun ilerde o mesleği yapacağına inanılır. Daha sonra çocuğun sırtındaki çalı çırpılar alınıp çörek pişirilen ateşe atılır. Misafirlere yemek ve çörek ikram edilir. Sofradan kalkılırken bolluk ve bereket için dua edilir. Herkes çocuğun anne ve babasına “güle güle yürüsün” diyerek dağılırlar. Uzakta olup gelemeyenler varsa gelenlerle bu çörek onlara gönderilir.⁶⁷

2- Doğum İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Günümüz halk inanışlarının hemen hemen hepsi, geleneksel Türk dinlerindeki inanışlara dayanmaktadır. Kısır kadınlar türbe dışında kutsal atfedilen yerlere ziyaret etmektedirler. Kısır kadınların çocuk sahibi olmak için uyguladıkları birtakım pratiklerin geleneksel Türk dininden geldiği görülmektedir. Türk toplumlarında muska kullanmak, her türlü kötülüklerden, şerlerden ve nazarlardan korunmak maksadıyla

⁶⁶ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

⁶⁷ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

yapılan yaygın adetti. Doğu Türkistan’da yapılan arkeolojik araştırmaların neticesinde Budist ve Maniheizt Türklere ait muskalar bulunmuştur.⁶⁸

Yakut Türklerinde ise kadınlar özellikle erkek çocuk istediklerinde Şamanlara gidip afsunlandıkları görülmektedir.⁶⁹ Türkler Orta Asya’da iken Şaman, Budist, Maniheizt rahiplerin uyguladıkları pratiklerini Anadolu’da muska yazma ve büyü tekniklerinde uzman hocalar yerini almıştır. Kadının burada kısırlık sebebi olarak ona kötü ruhların musallat olmasıdır. Kısırlığa neden olan kötü ruhları, muskadaki sihirsî güç ile kovup uzaklaştırmakla kadın iyileşmektedir.⁷⁰

Kütahya Balkan göçmenlerinde çocuğu olmayan kadınların yaptıkları uygulamaların kaynağı Orta Asya Türk kültürü olduğu görülmektedir. Kütahya Balkan göçmenlerinde çocuğu olmayan kadınların türbe yatırlara giderek adak adaması, oyuncak bebekleri türbe duvarlarına sürerek medet umması, hocalara ve büyücü denilen kişilere gidip okutup üfletmesi ve muska yazdırması gibi uygulamaların eski Türk inancının izleridir. Hâlbuki çocuğu olmayan kadınların medet umduğu muska, Hz. Peygamberin sünnetinde yasaklanmıştır.⁷¹

Eski Türklerde tabiatla birtakım gizli güçlerin varlığına olan bir inanç mevcuttur. Bunlardan “Yer-sub” (yer ve su ruhları) ifadesi ile belirgin bir şekilde Orhun yazıtlarında yer almaktadır. Uygurlarda da “Yir-suv” şeklinde aynı inanış vardır. Bunlar “iduk” yani kutsaldılar.⁷²

Göktürkler ise “idık-yer sub” yani kutsal yer-su ile anlattıkları hem koruyucu hem de vatan manasına geliyordu. “Eğümüz apamız tutmuş yer-sub” (atalarımızın idare ettiği yer-su) cümlesindeki “yer-su” vatan kültü olan “yer-su”dur.⁷³

Eski Türklerde çocuğu olmayan kadınlar bir takım uygulamalar yapmaktaydılar. Yakut Türklerinde çocuğu olmayan kadın kutsal sayılan bir ağacın altında beyaz boz atın derisi üzerine oturur ve “Yer sahibine” dua eder, yalvarır. Duadan sonra eğer çocuk olursa bunun yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar. Kırgız-Kazak Türklerinde

⁶⁸ Ali Selçuk, **Tahtacılar**, İstanbul 2004, s. 155.

⁶⁹ Ali Selçuk, **a.g.e.**, s. 156.

⁷⁰ Ali Selçuk **a.g.e.**, s. 156.

⁷¹ Ali Çelik, **İslam’ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları -Hicaz Bölgesi-**, İstanbul 1995, s. 289.

⁷² İbrahim Kafesoğlu, **Eski Türk Dini**, Ankara 1980, s. 42.

⁷³ Abdulkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul 1976, s. 31.

çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar, çölde tek başına biten bir ağaç ve kutlu pınarın yanında “koyun kurbanı” kesip orada gecelemeştir.⁷⁴

Kütahya Balkan göçmenlerinde doğumdan sonra göbek bağıyla ilgili uygulamalarda göbek bağı, aile çocuğuna hangi meslek sahibi olmasını istiyorsa oraya gömülmektedir. Kütahya Balkan göçmenleri arasında görülen göbek bağının gömülme âdeti, Orta Asya Türk geleneğinin bir devamı olarak görmekteyiz. Eski Türklerde çocuk doğduğunda çocuğun babası doğumu yaptıran ebeye bir kadeh rakı ikram eder, orada toplananlara da ziyafet çeker. Ebe bu ziyafet için buğday unundan bir yemek yapar. Kadınlar yemek yedikten sonra bir çukur kazıp çocuğun eşini (göbek bağını) bir çukura gömmektedirler.⁷⁵ Eş'in yanına yemek, yemek kabı ve kaşık ile birlikte gömülmesi onun yaşayan bir insan gibi davranıldığını göstermektedir. Bu uygulama Türklerdeki defin töreni ile benzerlik arz etmektedir.⁷⁶

Kütahya Balkan göçmenlerinde doğum yapan kadına ve çocuğuna cinlerin musallat olacağı inancı ve onlardan korunmak için doğum yapan kadının şalvar bağına ve çocuğun kundağına kırk gün boyunca bir demir parçası, çivi, anahtar, bıçak gibi metal eşyaların, bulundukları odaya Kuran-ı Kerim ve çörek otu koyulması suretiyle alınan önlemler, Anadolu'nun hemen hemen her yerinde olduğu gibi bütün Türk toplumlarında yaygın olan “Albastı veya Alkarası” inancıyla benzerlik göstermektedir.

Orta Asya Türklerinden Kırgız, Kazak ve Başkurt Türklerinin inancına göre iki türlü albastı vardır. Bunlardan “Kara Albastı” ciddi ve ağırbaşlı bir ruh olup ocaklı insanlardan korkar. “Sarı Albastı” ise doğum yapan kadının ve çocuğun ciğerini söküp suya atar. İnsana dokunmamaya söz verir ama bir fırsatını bulunca mutlaka zara verir. Hilekâr, hoppala ve şarlatan bir ruhtur. Sarı albastı, Hoca'nın veya Şaman'ın (Baksı'nın) aفسunlamasıyla defolup gider. Sarı albastı, dış görünüşü bazen sarışın bir kadın suretine, bazen de keçi veya tilki suretlerine girmektedir.⁷⁷

Gagavuzlarda ise albastı kötü ruha sahip bir dev suretinde düşünmektedirler. Loğusa kadını onun kötülüklerinden korumak için yastığın altına makas koymakta,

⁷⁴ Ünver Günay-Harun Güngör, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi**, İstanbul 2007, s. 102.

⁷⁵ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Materyaller ve Araştırmalar, Ankara 1995, s. 158.

⁷⁶ Ali Selçuk, **a.g.e.**, s. 158.

⁷⁷ Abdülkadir İnan, **a.g.e.**, s.169.

odasında süpürge bulundurmakta ve loğusa kadının bulunduğu odada kırk gün mum yakmaktadırlar.⁷⁸

Loğusa kadının ve çocuğunun kırklama töreni bir çeşit temizlenme âdetidir. Kırklama veya kırk uçurma Kütahya Balkan göçmenlerinde olduğu gibi Anadolu'nun her bölgesinde yaygın bir gelenektir. Loğusa kadın ve çocuğu kırklama yapıncaya kadar yani doğumdan kırk gün geçinceye kadar dinen kirli sayılmaktadır.⁷⁹ Gagauz Türklerinde de doğumdan sonra loğusa kadının kırklama törenine benzer bir uygulama vardır. Gagauz'larda, çocuk doğduktan kırk gün sonra vaftiz edilmektedir.⁸⁰

Tevrat başta olmak üzere diğer kutsal kitaplarında doğumdan sonra kadının loğusalık süresi boyunca kirli olduğu inancı hâkimdir. Yahudilere göre loğusalık dönemi erkek çocuk için kırk, kız çocukları için seksen gündür. Loğusalık dönemlerinde kadınlar murdar, kirli kabul edilir. Onun dokundukları haram olur. Kutsal bir nesneye dokunması, ibadethaneye girmesi yasaklanmıştır. Nitekim Tevrat'ta “ Tanrı Moşe'ye konuşarak şöyle dedi: “Bene-Yisrael'e konuş ve şunları söyle: “Bir kadın hamile kalıp bir oğlan doğurduğu zaman, yedi gün boyunca temea (manevi kirlilik) olur; adet ayrılığı döneminde olduğu şekilde temeadır. Sekizinci günde bebeğin sünnet derisi kesilecektir.O günden itibaren anne, kanın saf sayılacağı otuz üç gün boyunca bekler. Yine de bu arınma günleri dolana kadar “kutsal” hiçbir şeye dokunmamalı, kutsal mekana girmemelidir. Eğer kız doğursa, iki hafta boyunca adet ayrılığındaki gibi temea olur ve hemen ardından kanının saf kalacağı altmış altı gün boyunca bekler.”⁸¹ Türklerin Müslümanlığı kabul etmeleriyle birlikte, Ortadoğu kültüründe hâkim olan kadının doğum sonrası kirli olduğu yönündeki inanç, Türk kültürü üzerinde az da olsa de etkili olmuştur.⁸²

⁷⁸ Abdulkadir İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, s. 169–170.

⁷⁹ Ali Selçuk, **a.g.e.**, s. 162.

⁸⁰ Ali Selçuk, **a.g.e.**, s.163.

⁸¹ Tora Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Vayikra 3. Kitap, Çev. Moşe Farsi-Diana Yani-Selin Sağla vd., İstanbul 2006, 12: 1-5, s. 205-211; 897-898; 901.

⁸² Harun Güngör, **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları**, Kayseri 1998, s. 201.

B-SÜNNET İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Müslüman toplumlarda dinsel ve töresel işlemlerin içerisinde en yaygın ve en dikte olan gelenek sünnet geleneğidir. Genel olarak bir çok anne ve baba bu geleneğin dışında kalmak istemez. Mutlaka bu geleneği yerine getirmek zorundadırlar. Sünnetin yaptırımını karşı konulmayacak kadar güçlüdür.⁸³

Sünnet, kelime anlamı “İşlek yol” olan Arapça kökenli bir kelimedir. Sünnet kelimesinin asıl dini manası, Allah’ın müminlere örnek ve model olarak gösterdiği Hz. Peygamberin hayat tarzı, hayatında takip ettiği yol ve yöntemlerdir. Diğer bir anlamı ise Hz. Peygamber’in iş, söz ve davranışların tümüne verilen bir addır. Sünnet olayının Arapça karşılığı “sünnet” değil, “hitan” sözcüğüdür. Ancak halk arasında yaygın olarak kullanılan sözcük “sünnet” sözcüğüdür. Ayrıca Anadolu’da sünnet ettirmeye verilen bir başka sözcük ise “kestirme” sözcüğüdür.⁸⁴

1-Sünnet ile İlgili İnanışlar

Kütahya Balkan göçmenlerinde sünnet olma yaşı genellikle iki ile on iki yaşları arasındadır. Özellikle çocuk ilköğretimin birinci kısmında sünnet ettirilir. Göçmen ailelerde ayrı bir masraf yapmamak için ilk çocuk ile son çocuk birlikte sünnet ettirirler. Bundan dolayı sünneti ileriki bir zamanda yaparlar.⁸⁵

Kütahya göçmen bölgelerinde sünnet zamanı en çok yaz mevsimi seçilmektedir. Bunun sebebi çocukların okullarının tatil olması, sünnet yarasının iyileşme süresi, havanın durumu ve yabancı ülkelerde çalışan akrabaların gelmeleri gibi etkenlerdir. Genellikle sünnet töreni Cumartesi ve Pazar günleri tercih edilmektedir. Göçmen aileler çoğunlukla sünneti hastanede doktorlara yaptırırlar. Önceleri sünnet, “sünnetçi” adı verilen kişiler tarafından yapılmaktaydı. Bazı kırsal bölgelerde hala bu devam etmektedir.⁸⁶

Sünnet edilecek çocuğa halk arasında “sünnet çocuğu” denilmektedir. (Bkz. EK:10) Sünnet merasimi için yaklaşık bir hafta önce hazırlıklara başlanılır. Sünnet

⁸³ Sedat Veyis Örnek, **a.g.e**, s. 170.

⁸⁴ Sedat Veyis Örnek, **a.g.e**, s. 173.

⁸⁵ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

⁸⁶ Mustafa Cengiz, 1948 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesinde ikamet etmekte.

çocuğuna sünnet kıyafeti alınır, sünnet yatağı hazırlanır ve odası çeşitli süslerle süslenir. Sünnet çocuğunun anne ve babası eş, dost ve akrabalarına yaklaşık bir hafta önce sünnet merasimi için davetiye gönderirler.⁸⁷

Cumartesi günü sünnet çocuğuna sünnet elbisesi giydirilir. Gün boyunca özellikle dışarıdan gelen misafirlerle ilgilenilir ve onlara yemek ikram edilir. Cumartesi akşamında kına gecesi yapılır. Kına gecesi genellikle kadınlar ayrı erkekler ayrı olarak yapılır. Bazı bölgelerde ise kadın erkek karışık olarak yapılmaktadır. Kına gecesinin ilerleyen vakitlerinde kadınlar sünnet çocuğunun eline kına yakarak eğlence sona erer. Pazar günü öğle namazından önce sünnet çocuğu süslenmiş arabaya bindirilerek araç konvoyu ile dolaştırılır. Böylece çocuğun sünnet edileceği çevreye ilan edilmiş olur. Öğle namazından sonra yerli olan halka yemek ikram edilir. Yemeğin ardından imam mevlit okumaya başlar. Bu arada sünnetçi eve gelir, sünnet çocuğu hazırlanılır. Sünnet başlamadan sünnet çocuğu, kirvesi kucağına oturtarak bacağını iki yana açılmasını sağlamakta ve kollarından da sıkı sıkı tutar. Sünnet çocuğun korkusunu yenmesi için erkekliği vurgulayan ve yüreklendirici sözler söylenilir. Kesilmeden önce ve kesilirken tekbir getirilir. Kesilme işlemi bittikten sonra orada bulunanlar “Oldu da bitti. Maşallah” sözü söylenir. Gelen misafirler sünnet çocuğuna geçmiş olsun diyerek, onu sevindirmek ve aileye katkı olması için hediye getirirler ve takdim ederler.⁸⁸

Kütahya Balkan göçmenlerinde kirvelik önemli bir yer tutmaktadır. Kirvelik, erkek çocuğun sünnet törenin masrafını başka bir aile büyüğünün üzerine olması ile iki aile arasında oluşan manevi bir bağın adıdır. Kirve, aslında sünnet töreninin masraflarını yüklenecek olan ve sünnet operasyonu sırasında çocuğu kucağına alarak kımıldamasına engel olacak olan kimsedir. Oğlunu sünnet ettirecek aileler kirvelik yapacak uygun birisini bulur. Seçilen kirve adayına durum belirtilir ve kirvelik kabul eder. Çünkü kirvelik göçmen toplumlarda kişiye bir onur ve itibar kazandırır.⁸⁹

Kütahya Balkan göçmenlerinde kirvelik görevini genellikle sünnet çocuğunun dedelerinden biri üstlenir.⁹⁰ (Bkz. EK: 10)

⁸⁷ Tevfik Ayyıldız, 1933 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

⁸⁸ Ahmet Kocaman, 1934 Kütahya doğumlu, İlkokul Mezunu, Muhatboğazı Köyünde ikamet etmekte.

⁸⁹ Sedat Veyis Örnek, **a.g.e.**, s. 183.

⁹⁰ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

2-Sünnet ile ilgili İnanışların Değerlendirilmesi

Sünnet uygulaması, Anadolu'daki Müslümanlar tarafından dini bir vecibe olarak yerine getirilen bir âdettir. Eski mısırlılar, Afrika, Avustralya ve Amerika yerlilerin arasında sünnet uygulaması temizlik ve soyun devamında verimlilik açısından yapıldığı belirtilir. Geleneksel Türk dininde sünnet olma geleneği yoktur. Sünnet uygulaması Yahudilikle dini bir boyut kazanmıştır. Yahudiliğin kutsal kitabı olan Tevrat'a göre çocuk sekizinci gününde sünnet edilmelidir. Dolayısıyla dini anlamda sünnet ritüeli Sami kültürünün bir ürünüdür. Sünnet ayini, Türklerin Müslümanlığı kabul etmesiyle birlikte onlar arasında İslamiyet'e giriş ritüellerinden biri olarak uygulanmaya başlanmış, aynı anlayışla da devam etmiştir.⁹¹

Kuran-ı Kerim'de sünnet ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, gerek hadis kaynaklarında gerekse Yahudi kutsal kitabı olan Tevrat'ta yazıldığı gibi sünnetin ilk olarak Hz. İbrahim döneminde başlanıldığı bilinmektedir. Ebu Hureyre (r.a.)'dan Hz. Muhammed'in "İbrahim (a.s) seksen yaşında olduğu halde (Şam'a bağlı) Kaddum köyünde sünnet oldu" dediği rivayet olunmuştur.⁹² Yine Ebu Hureyre'den gelen bir rivayetle (Kaddum yerinde) muhaffef olarak Kadûm diye varid olmuştur ki, marangoz aleti olan keserle sünnet olmuş demektir.⁹³

Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ta da Allah, Hz. İbrahim'den ve neslinden gelecek olanlardan söz olarak her erkek çocuğun sünnet edilmesini ister. "Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Evinizde doğmuş ya da soyunuzdan olmayan bir yabancı satın alınmış köleler dâhil sekiz günlük her erkek çocuk sünnet edilecek. Gelecek kuşaklarınız boyunca sürecek bu. Evinizde doğan ya da satın aldığınız her çocuk kesinlikle sünnet edilecek. Bedeninizdeki bu belirti sonsuza dek sürecek antlaşmanın simgesi olacak. Sünnet edilmemiş her erkek halkının arasında atılacak, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir."⁹⁴

⁹¹ Ali Selçuk, **a.g.e.**, s. 165.

⁹² İbrahim Canan, **Kütüb-i Sitte C.VII**, Hadis; 2150, s. 41.

⁹³ İbrahim Canan, **a.g.e.**, Hadis: 2151, s. 42.

⁹⁴ **Kutsal Kitap, Yaratılış 22: 10-14.**

İbrahim ahit gereği, kendisi doksan dokuz, İsmail'i de on üç yaşında iken aynı gün sünnet olurlar. Öte yandan Sara İshak'ı doğurur. İbrahim oğlu İshak'ı sekiz günlük iken sünnet ettirir. "İbrahim evindeki bütün erkekleri - oğlu İsmail'i, evinde doğanların, satın aldığı uşakların hepsini -Tanrı'nın kendisine buyurduğu gibi o gün sünnet ettirdi. İbrahim sünnet olduğunda doksan dokuz yaşındaydı. Oğlu İsmail on üç yaşında sünnet oldu. İbrahim oğlu İsmail'le aynı gün sünnet edildi. İbrahim'in evindeki bütün erkekler -evinde doğanlar ve yabancılardan satın alınanlar- onunla birlikte sünnet oldu."⁹⁵

Allahu Teâlâ, İbrahim'e karısı Sara'dan bir oğul vereceğini, adının da "İshak" olacağını bildirir. "RAB verdiği söz uyarınca Sara'ya iyilik etti ve sözünü yerine getirdi. Sara hamile kaldı. İbrahim'in yaşlılık döneminde, tam Tanrı'nın belirttiği zamanda ona bir erkek çocuk doğurdu. İbrahim Sara'nın doğurduğu çocuğa İshak adını verdi. Tanrı'nın kendisine buyurduğu gibi oğlu sekiz günlükken sünnet etti. İshak doğduğunda İbrahim yüz yaşındaydı."⁹⁶

Geleneksel Türk dininde sünnet geleneğinin mevcut olmaması, kirvelinin de Türk âdeti olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda sünnet geleneğine dinî anlam kazandıran Yahudilikte ve Müslüman Araplarda da kirvelige rastlanmamaktadır. Türkiye'de kirvelinin görüldüğü yörelerdeki dinî gruplar ise Sünni, Alevi, Süryani ve Yezidiler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁷ Kirvelinin bölgesel bir uygulama olduğu da buradan çıkarılabilir. Çünkü Hristiyanlıkta sünnet geleneği olmamasına rağmen Güney Doğu Anadolu'da yaşayan Süryanilerde bu toplulukta sünnet olma kuralı mevcut değildir de kirvelik kurumu mevcuttur.⁹⁸

Kirve, yaklaşık olarak Hristiyan çocuklarının vaftiz törenlerine katılan "Parrain" (vaftiz babası) ile "Marraine" (vaftiz annesi) yerini tutmaktadır. Çünkü Hristiyanlarda vaftiz olunan çocuğu tutan ve adını koyan kişi, vaftiz masraflarını da karşılamaktadır.⁹⁹

Ayrıca kirveyi, zengin ve ileri gelenlerden bazıları kirvelik yaparak şanı ve şöhretinin artması için uygulanan "Potlaç" geleneğine benzetilmektedir. Potlaç,

⁹⁵ Kutsal Kitap, Yaratılış 17: 23-27.

⁹⁶ Kutsal Kitap, Yaratılış, 21: 1-5.

⁹⁷ Ayşe Yıldırım, "Hristiyan Kirveligi", Folklor/Edebiyat Dergisi, C. IX, S. XXXIII, Ankara 2003, s. 95-97.

⁹⁸ Ayşe Yıldırım a.g.e., s. 95-97.

⁹⁹ Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul 1973, s.198.

karşıdaki kişiyi, karşılık yapmakta aciz bırakacak şekilde debdebeli ve meydan okuyucu bir ziyafettir. Bunun eski Türklerde karşılığı “şölen”dir.¹⁰⁰

Kütahya Balkan göçmenlerinde sünnet törenlerindeki kirve geleneğinin Hristiyanlardaki vaftiz ayinindeki gelenekle paralellik arz ettiğini görmekteyiz. Ayrıca kirvelikle sağdıçlık sünnet törenlerinde verilen yemek ile evlilikte düğün yemeği arasında benzerlikler göstermektedir. Sünnet töreni ile sünnet çocuğun yeni bir dönem başlamıştır. Artık erkekliğe adım atmış olur. Daha önceden bahsettiğimiz gibi sünnet, İslamiyet giriş ritüellerinden birisidir.

C-EVLENME İLE İLGİLİ İNANISLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Hayatın ikinci geçiş dönemi olan evlenme, kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması bakımından önemlidir. Ayrıca bu önem, aileler arasında kurulan dayanışmada, toplumsal ve ekonomik ilişkinin belirlenmesinde ve düzeltilmesinde ortaya çıkmaktadır. Ailenin toplumun temel yapısı olması, bu birliği sağlayan evlenmeye evrensel bir nitelik ve önem kazandırmıştır. Toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri, gelenekleri, âdetleri, görenekleri kısaca kültürleri, evlenme biçimlerini de belirlemektedir.¹⁰¹

1-Evlenme ile İlgili İnanışlar

Kütahya Balkan göçmenlerinde evlenme yaşı genellikle erkekler asker dönüşünden sonra yaklaşık yirmi iki yaşlarında, kızlar ise rüşt yaşına girdikten sonra on sekiz yaş civarındadır. Ancak okuyan kızlar ve erkekler okullarını bitirdikten sonra yaklaşık yirmi dört yaş civarında evlenmektedirler. Kütahya Balkan göçmenleri arasında yakın akraba evliliği görülmemektedir. Bunun nedeni ise amca, dayı, teyze, hala çocuklarının öz kardeşlerinden bir farkı yoktur. Hatta dedelerin kardeşlerinin torunları arasında bile evlilik çok nadir olmaktadır.¹⁰² Evlenmeyle ilgili inanışları evlilik öncesi, evlilik esnası ve evlilik sonrası olmak üzere sonrası olmak üzere üç başlık altında inceleyeceğiz.

¹⁰⁰ Ziya Gökalp, **Türk Medeniyeti Tarihi**, (Haz. İsmail Aka, Kazım Koparan), İstanbul 1976, s. 202.

¹⁰¹ Sedat Veyis Örnek, **a.g.e.**, s. 183.

¹⁰² Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

a-Evlilik Öncesi İnanışlar

Kütahya Balkan göçmenlerinde evlilik ve bunun göstergesi olan düğün, Türk ananesinin en belirgin yönünü oluşturmaktadır. Evliliğe hazırlık, dünürçülük, söz kesme, nişanın takılması, danışık, yanık dağıtma, haklamak, kına gecesi, damat kaldırma, indirmelik, mezat satma, güvey kapama, geze gibi âdetler uygulanmaktadır.¹⁰³

Yöre göçmenlerinde evlenmek isteyen erkek annesine ve babasına durumu anlatamaz ise ağabeyine, ablasına, amca veya dayısına durumu anlatır. Onlarda oğlanın anne ve babasına evlenmek isteğini iletirler.¹⁰⁴

Kütahya Balkan göçmenleri arasında önceleri görücü usulü ile evlenme yaygın iken, günümüzde daha çok gençlerin birbirleriyle görüşerek, anlaşarak evlenme yöntemi yaygındır. Az da olsa kaçırarak evlenme yöntemi de rastlanmaktadır. Anlaşarak evlenmelerde görücü usulünün adetleri görülmektedir. Kız ve erkek yakınlarının aracılığı ile görüşürler. Birbirlerini beğenir ve anlaşılırsa bunu ailelerine bildirirler. Birkaç gün içinde erkek tarafı “dünürcü başı” adı verilen yakın akraba veya komşu büyüklerinden birini kız ailesiyle görüşmesi için gönderirler.¹⁰⁵

Dünürcü başı, kızın babasıyla görüşür, durumu anlatır ve misafirliğe geleceklerini söyler. Kızın babası kızını vermeye niyeti varsa misafirliğe kabul eder. Eğer vermeye niyeti yoksa uygun bir dille durumu ifade eder. Dünürcü başı kararlaştırılan günü erkek tarafına bildirir. Genellikle Cuma veya pazartesi akşamları dünürçülüğe gidilir. Kararlaştırılan günün akşamında dünürçüler ve dünürcü başı kız evine giderler. Genellikle erkekler ve kadınlar ayrı odalarda konuk edilir. Belli bir sohbetten sonra erkek babası veya genellikle dünürcü başı, kız babasına “Allah’ın emri, peygamberin kavliyle kızınızı oğlumıza istemeye geldik.”diyerek kızı ister. Kızın babası kızı vermeye gönlü varsa bile “büyüklerimize danışalım, düşünelim, bir de kızımıza soralım” gibi mazeretler söyleyerek kendini ağırdan satar. Net bir cevap alamayan erkek tarafı birkaç hafta sonra tekrar kız tarafına giderler, bazen bu birkaç

¹⁰³ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

¹⁰⁴ Meliha Karakuş, 1955 Adana-Kozan Doğumlu, İlkokul Mezunu, Meydan Mahallesinde İkamet etmekte.

¹⁰⁵ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

defa tekrar eder ve kız babası ikna edilir. Kız babasının, “nasipse olur, hayırlısı olsun” sözleriyle kızın verildiği anlaşılır.¹⁰⁶

Ertesi akşam kız tarafının yakınlarından biri erkek tarafına kız tarafının istekleri olan listeyi getirir. İlk önce başlık parasının miktarını söyler. Başlık parası, bazı göçmenlerde istenilmemektedir. Bu listede, altın, bilezik ve ev eşyaları gibi alınacaklar vardır. Listede alınacak eşyaların miktarların tartışması yapıp bir karara bağlanır. Şahitler huzurunda liste yazıya geçirilir. Bu gece kızın verileceği belli olduğu için, “Söz Mendili” denilen ve renkli ipliklerle gergefte işlenen, etrafı pullu firkete oyasıyla oyalanmış rengârenk mendili, kızın babası tarafından dünürçülere verilerek “Söz Kesme” merasimi gerçekleşmiş olur. Dünürçüler de bu mendili damat adayına verirler. Ertesi gün oğlanın ablası veya yengesi, kız evinden gelen söz mendili karşılığı olarak sakız, çerez, geline oyalı tülbent gibi hediyeler götürürler. Gelin adayı olan kız da gelen bu hediyeleri arkadaşlarına dağıtır.¹⁰⁷

Belirlenen başlık parası, nişan ve düğün alışverişine kadar mutlaka kız tarafına ödenir. Kız tarafı bu parayı nişan ve düğün harcamalarında kullanır. Kararlaştırılan bir gün, oğlan tarafı ve kız tarafı, gelin ve damat adaylarıyla birlikte kararlaştırılan malzemeleri, takı eşyalarını almaya giderler. Sözü edilen ziynet eşyaları alınır. Oğlan evi tarafından, altın bilezik, altın küpe, altın yüzük ve altın seti alınır. Bu ziynet eşyaların cinsi ve miktarı değişmektedir. Kız tarafı damat adayına gömlek, kravat, takım elbise ve saat alınır.¹⁰⁸

Nişan merasiminin olacağı gün “çığırtgan” adı verilen kişi tarafından akrabalara ve komşulara bir miktar kına vererek nişana davet edilir.¹⁰⁹ Erkek tarafı alınan ziynet eşyaları ve gelin kıza, gelinin ana-babasına, kardeşlerine alınan çamaşır türü eşyalar işlemeli, süslemeli, bazen ipek, büyükçe bir kumaşa sarılı “Bohça” ile kız evine gelirler. Ayrıca kız tarafının nişan bohçası getiren oğlan tarafına çember, çorap, mendil vb. hediyelerle hazırladığı bohçayla karşılıklı verilir. Nişan merasiminde yörenin ileri

¹⁰⁶ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹⁰⁷ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

¹⁰⁸ Hayriye Küçükmemiş, 1972 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹⁰⁹ Hasan Hüseyin Karabayram, 1955, Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

gelenlerden veya güzel konuşabilen bir kişi (imam, öğretmen gibi.) kısa bir konuşma yapar. Bu konuşmada nişanlanacak olan kız ve erkek için övgü dolu sözler söylenip gelecek için iyi dilek ve temennilerde bulunulur. Konuşan kişi sonunda nişanlıları tebrik ederek birbirlerine kurdele ile bağlanmış nişan yüzüklerini takar. Konuşmayı yapan kişi kurdeleyi kesmeden önce makasın kesmediğini söyleyerek oğlan tarafından bahşiş ister. Bahşişi alınca işin tamamına ermesini dileyip alkışlar arasında kurdeleyi keser. Bundan sonra damadın annesi gelin kıza ziynet eşyalarını takar. Böylelikle nişan takılmış olur. Bu gecede genç kızlar, önceleri def ve dümbelek çalarak eğlenirken, günümüzde ise kasetçalar ve teypten çalarak kendi aralarında gelin evinde eğlenir oynarlar. Nişan merasimi yapılmadıysa alınan ziynet eşyalarının geline takılması, o günlerde yapılan bir düğünde de yapılabilir. Bu defa gelin, düğün alayının ortasında oynarken, kaynana ve eltileri, alayın ortasına çıkarak bilezikleri, altınları, küpeleri ve yüzüğü gelin kızlarına takarlar. Sonra gelin kızlarıyla sıra sıra oynarlar. Böylelikle nişan takılmış olur. Bundan sonra düğün tarihi aileler arasında belirlenir.¹¹⁰

Nişanlılar birbirlerini görüp hal hatır sormak, sohbet etmek şöyle dursun, damat adayın nişanlısının evinin olduğu sokaktan bile geçemez, gerekirse yolunu değiştirir. Oradan geçmesi halk tarafından ayıp sayılır ve kınanır. Damat adayı, nişanlısının babası ile karşılaşmak istemez. Ayrıca nişanlı genç nişanlısının sokağında bulunursa ona gereken ceza verilir. Bu ceza dayak atma hatta nişanı atma bile olabilir. Günümüzde bu durumlar genellikle kırsal kesimlerde görülmektedir.¹¹¹ Düğün oluncaya kadar bayramlarda gelin kıza “Bayramlık” götürülür. Bayramlarda gelinlik kıza ayağının terliğinden, başının oyalı danesine kadar giyim eşyalarının bulunduğu bir bohça gönderilir.¹¹²

b-Evlilik Esnasındaki İnanışlar

Kütahya Balkan göçmenlerinde düğünler, eskiden Salı günü başlayıp, Perşembe günü biter iken günümüzde ise Cuma günü başlayıp, Pazar günü bitmektedir. Düğün günlerini önceki ve şimdiki ile birlikte vereceğiz. Kız ve oğlan tarafı düğün tarihine yakın bir zamanda, gelinlik ve damatlık, çamaşır, bindallıdan şalvar, gömlek takımları,

¹¹⁰ Ali Osman Gürçan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte

¹¹¹ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte

¹¹² Meliha Karakuş, 1955 Adana-Kozan doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesinde ikamet etmekte.

ayakkabı gibi eşyalar alınır. Eskiden ev eşyası olarak bakır ibrik, su bakırı, aş bakırı, inek bakırı kırmalı sağan, pide tepsisi, naştarapa (Su tası), tarhana tenceresi, tava gibi eşyalar alınarak alışveriş tamamlanırdı. Günümüzde ise modern ev eşyaları buzdolabı, çamaşır makinesi, televizyon, elektrikli süpürge, fırın ve tencere, porselen takımları gibi eşyalar alınmaktadır.¹¹³

Düğüne bir hafta kala erkek tarafı, kız tarafına çeyiz sandığını ve eşyalarını almaya giderler. Ancak çeyiz sandığını kolay bir şekilde alamazlar. Sandığın üstüne kızın arkadaşları veya yakınları oturarak erkek tarafından bahşiş isterler. Kısa bir pazarlıktan sonra istedikleri bahşişi oğlanın babasından alan kızın yakınları sandığın üstünden kalkarak çeyizin alınmasına izin verirler. Alınan bu bahşişe “Sandık Parası” denilir.¹¹⁴

Çeyiz eşyalarının götürüldüğü günün ertesi günü “Danışık” yapılır. Danışık, genellikle kırsal kesimlerde yapılmaktadır. Danışığa, köyün bütün erkekleri katılmaya çalışır. Evde yapılırsa yemekli de yapılabilir. Köy odasında veya kahvehanede yapılacaksa, çay-şeker götürülerek ikramda bulunulur. Burada hane sahipleri, evlerinin durumuna göre, alabilecekleri misafir sayılarını düğün sahiplerine yazdırırlar. Sadece erkeklerden, sadece kadınlardan veya aile olarak evlerinde barındırabilecek misafir sayısını söylerler. Böylelikle düğün sahiplerinin yüklerini hafifletmiş olurlar. Danışıktan sonra, düğüne iki-üç gün kala “Yanık” dağıtılır. Bu düğün davetiyesidir. Komşu kadınların toplanmasıyla köy fırınları yakılır, pişirilecek ekmeğin hamurunun üzerine, açılan yufka hamurundan dilim dilim kesilip, bu parçalardan yapılan gül, çiçek vs şeklindeki hamur parçaları ekmeğin hamurunun üzerine yapıştırılır. Ekmeğin üzerine kuru üzüm konur, üzeri yumurta sarısı ile sırlanır. Sonra ekmeğin fırında pişirilir. Üzerindeki süslemelerin, ekmeğin pişinceye kadar iyice kızarmasından ve kahverengi renk almasından dolayı “Yanık” adını almış olma ihtimali vardır. Sonra bu ekmeğin, baklava dilimi şeklinde kesilir ve yöre kadınlarından biri ya da erkek tarafının akrabası bir kadın tarafından bütün konu komşu ve halka dağıtılarak düğüne davet eder.¹¹⁵ Bazı göçmenlerde ise kına dağıtarak düğüne davet edilmektedir. Günümüzde ise bu âdetler

¹¹³ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

¹¹⁴ Tefik Ayyıldız, 1933 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹¹⁵ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

az da olsa devam etmekte ancak genellikle davetiye dağıtılarak düğüne davet edilmektedir.¹¹⁶

Düğünün ilk günü yani Salı günü öğleden sonra çalgıcı tutulmuşsa gelirler. Günümüzde ise Cuma günü öğleden sonra başlamaktadır. Eskiden ise “Köy Darbukaları” ve “Zilli Maşalar” ile çalınır oynanırdı. Bazen sadece gelin almaya giderken köy davulu çalınırdı. Önceleri sadece davul ve zurna çalınırken, daha sonra darbuka, klarnet, cümbüş, keman çalan ekipten oluşan çalgıcılar tutulmaya başlanmıştır. Günümüzde ise saz ekibi getirilmektedir. “Tongur” adı verilen oğlan evi tarafından belirlenen bir kişi çalgıcıların ne zaman ve nerde çalacaklarını, ne zaman nereye gidileceğini düzenler. Gençlerin oynama zamanlarını belirler. Oğlan tarafının aldığı tahta oyun kaşıklarını, oynamak isteyenlere dağıtır, oyun sonu toplar. Çalgıcıların ağırılanmasından da sorumludur. Kısaca düğünü organize eden kişidir. Bazı göçmen köylerde ise bu kişiler için özel bir isim kullanmamışlardır. Bu kişi eskiden çalgıcılar, “Haklamak” adı verilen düğünün başladığını duyurmak amacıyla çala çala bütün köyü veya mahalleyi dolaşıp, “Saçı Toplamak” adı verilen kapısına geline çalgıcılara ev sahibi ikramlarda bulunma âdetleri vardı.¹¹⁷

Damadın ve gelinin evli olan arkadaşlarından birisi “Sağdıç” olur. Bu kişi düğün boyunca Damadın ve gelinin yanından ayrılmazlar ve devamlı damadın ve gelinin hizmetindedirler. Bu arkadaşlık ömür boyu sürer gider ve artık ona “Sağdıç” diye hitap edilir. Damat ile aynı takım elbise giymesinden tanınırlar.¹¹⁸

Düğün bayrağını hazırlamak, oğlan evinin yakınlarının görevidir. Damadın yakın akraba veya arkadaşlarından birisi düğün bayrağını hazırlar. Düğün bayrağını hazırlarken bir sırtığın ucuna, mevsim uygun meyve takılır. Meyvenin çivisine veya hemen alt kısma Türk Bayrağı bağlanır. Damat evi tarafından, bayraktan aşağı bağlanmak şartıyla kumaş, havlu bağlanır. Kesinlikle bayrakta yukarıya bağlanmaz, buna dikkat edilir. Düğün Bayrağı, kumaş, havlu, meyve ve bayrak ile süslenmiş olur. Gelin alımı sırasında kız evi de bu bayrak direğine kumaş, havlu türü hediyeler bağlar. İki düğün evi arasında bazen bayrak direğine en büyük hediye takma yarışı da

¹¹⁶ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte

¹¹⁷ Ali Osman Gürçan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

¹¹⁸ Ahmet Kocaman, 1934 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Muhatboğazı Köyünde ikamet etmekte.

olmaktadır. Bayrak, sağdıç tarafından delikanlı başına teslim edilir. Delikanlı başı orada bayrağı gençlerden birine teslim eder. Düğün sonuna kadar gençler tarafından sıra ile bayrağı taşınır ve hep birlikte korunur. Sürekli bayrağın etrafında kalabalık bulunmaya çalışılır. Bayrağı taşıyan delikanlı grubu dışındaki gençler tarafından, başka yerlere gidildiğinde ise, o köyün gençleri tarafından bayrak çalınmaya çalışılmaktadır. Bu yüzden bayrağın düğün sonuna kadar delikanlılar korumaları gerekmektedir. Bayrağı çalmak ise marifettir. Bazen, bayrağı çalmak isteyenler ile korumak isteyenler arasında kavga edildiği bile görülmektedir. Bayrağın çalınması ise delikanlılar için utanç verici bir olaydır. Gelin almaya giden alayın geri dönebilmesi için çalınan bayrağın mutlaka bulunması gerekir. Çalınan bayrağı geri almak için gereken ceza neyse o çekilir. Para cezası ise istenilen para ödenmek zorunda kalınır. Gelin almaya giderken, gelin arabasının önünde yürüyen gençler, bayrağın etrafında kol kola girerek halka olurlar ve o şekilde yürürler. Bayrak direği ne kadar yüksekse, halka o kadar geniş tutulur. Geniş tutulmasının nedeni ise bayrak direğinin devrilmesi halinde, halkanın dışına düşüp çalınmaması içindir. Halka halinde yürüyen gençlerin önüne engel çıktığı zaman halkayı bozmamak için, engeli yıkarak yollarını değiştirmezler. Düğün boyunca, delikanlı başı tarafından, bütün delikanlıların bayrak ile beraber olması sağlanır.¹¹⁹

Salı günü akşam kına gecesi yapılır. Günümüzde ise kına gecesi cuma akşamında yapılmaktadır. Kadınlar, kız evinde, erkekler ise oğlan evinde toplanır, ayrı ayrı eğlenirler, oynarlar. Düğün alayı için meydan oluşturulur. Genç kızlar, kadınlar düğün alayına gelir ve düğünü seyrederek. Genç kızlar, üç beş dümbeleği sırayla çalarlar, hep bir ağızdan türkü söylerler. İki kişi düğün alayının ortasına çıkar ve kollarını fazla yana açmadan, fazla kaldırmadan ağır ve vakur bir şekilde oynarlar. Adımlar vakurlu ve figürlüdür. Karşılıklı yer değiştirerek, döne döne oynarlar. Gelin kız bu gecede kadifeden dikilmiş, sim ile işlenmiş bindallı, don-gömlek şalvar takımını giyer. Gelinin başı, yüzü, kırmızı işlemeli tülbent ile örtülür. Gelin, alayın ortasına konulmuş bir sandalyede oturur. Gelinin arkadaşları ve gelinle karşılıklı oynarlar.¹²⁰

Kadınların oynadığı bu mekânla on iki yaşın üzerindeki erkeklerin yaklaştırılmaz. Kız tarafından bir delikanlı tarafından yabancı erkeklerin kadınların kınasına yaklaşması engellenir. Bazı gençler, sevgilisini görebilmek için her türlü yolu

¹¹⁹ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹²⁰ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

deneler hatta kız elbisesi giyerek yaklaşmayı deneyenler bile olmuştur. Eskiden yakalanan kişiyi çeşmelerin su teknelerine atılır veya dayak cezası verilirken günümüzde ise para cezası verilmektedir. Cezasını ödeyen kişi hemen oradan uzaklaştırılır.¹²¹

Kına gecesinde oyunlar oynandıktan sonra gelinin yengesi kınayı karar, üstüne de mum ve çiçeklerle süsler. Düğün alayının ortasına süslenmiş kına tepsisi getirildiğinde gelin, ortaya konan sandalyeye oturur. Ancak gelin kına yakacak olan yengesine elini açmaz. Yengesi de “Gelin elini açmıyor” diyerek kayıinvalideden gelin için bahşiş ister. Bahşişi alan gelin elini açar. Bu bahşiş kişilerin maddi durumlarına göre değişmektedir. Genellikle bahşiş olarak çeyrek altın verilir. Gelinin yengesi ve akrabaları gelinin eline, ayağına kına yakar ve bağlarlar. Genç kızlar da gelin kınasından artanını paylaşırlar. Kına yakma esnasında maniler, türküler ve ilahiler söylenir. Genellikle ”yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar”¹²² türküsünü söylenerek gelin kız ağlatılır. Gelinin bu esnada ağlaması gerekir, ağlamadığı takdirde kendi baba evinden biran önce ayrılmak istediğine ve hoşnut olmadığına işaret eder. Gelinin kız arkadaşları bu gece gelin evinde yatarlar. Geç saatlere kadar kendi aralarında çalar oynarlar. Bazen uyumayıp sabahlarlar. Erkek evinde ise damadın akrabaları ve arkadaşları oynarlar ve eğlenirler.¹²³

Düğünün ikinci günü yani Çarşamba günümüzde Cumartesi günü çalgıcılar, öğleye doğru çalmaya başlar. Bu çalgı misafirlere bir davet niteliğindedir. Öğleyn kadınlar erkek tarafında toplanırlar ve “Kına Koyucu” adı verilen bu grup kız evine giderler. Kız tarafı da, kına koyucular gelecek diye hazırlıklar yapılır. Yemekler hazırlanır, sofralar kurulur. Gelin, kına gecesini giydiği şalvar-gömlek takımından başka

¹²¹ Ali Şahin, 1935 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹²² **Yüksek yüksek tepelere**

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar.

Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler.

Annesinin bir tanesini hor görmesinler.

Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim.

Hem annemi hem babamı hem köyümü özledim.

Babamın bir atı olsa binse de gelse,

Annemin yelkeni olsa uça da gelse,

Kardeşlerim yolları bilse de gelse,

Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim.

Hem annemi hem babamı hem köyümü özledim.

¹²³ Meliha Karakuş, 1955 Adana-Kozan doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesinde ikamet etmekte.

bir şalvar-gömlük takımı giyer. Kına koyucular kız evine gelince, gelin ile birlikte bir müddet çalıp oynadıktan sonra dağılırlar. Akşam olunca düğün alayına gelirler. Bu gece erkek tarafı da kız evinin olduğu yere gelmiştir. Birkaç saat çalıp oynandıktan sonra, gelin düğün alayının orta yerine sandalyeye oturtulur. Gelin, kadifeden dikilmiş, sim ile işlenmiş bindallı elbisesini giymiştir. Gelinin başı, yüzü, kırmızı işlemeli tülbent ile örtülüdür. Gelinin yanına “Dakı”(Takı) merasimi için “İnge” (yengesi) dikilir. Önce kız tarafının hediyeleri gelir ve takarlar.. Hediyeler gelinin yanındaki ingeye (yengeye) verilir. İnge (yenge), hediye gelinin başının üzerinde çevirir ve yüksek sesle hediye kimden ve ne olduğunu söyler. Şivesiyle birlikte örnek vermek gerekirse;

-“Meemet agasından bi tane bakır”,

-“Ayşe Abusundan bi tane çerçe”,

-“Dayısından kırmalı saan”,

-“Emne tizesinden çinko tepsi”,

-“Hasan amcasından bi tane ibrik”,

-“Sali dedesinden elli lira”gibi. Sonra erkek tarafının dakıları (takıları) gelir ve yine inge (yenge) tarafından duyurulur. Dakı (takı) bittikten sonra, bir süre daha çalıp oynarlar ve dağılırlar. Gelinin yakın arkadaşları ve genç kızlar yine gelinin yanında kalırlar. Düğünden dağılanlar, uzaktan erkeklerin eğlencelerini, oyunları seyretmeye giderler.¹²⁴ Bazı göçmenlerde takı merasimi gelin damadın evine geldikten sonra yapılmaktadır.¹²⁵

Gelinin yanında kalan genç kızlar, daha sonra gelinin yanından ayrılırlar ve onlara eşlik eden birkaç erkekle beraber tumbek (dümbelek) çala çala türkü ve maniler söyleyerek damadın evine giderler. Damadın evinin önüne varınca dümbelek çalarlar, oynarlar ve mani söylerler. Damattan bahşiş alıncaya kadar o gece uyutmazlar. Bu âdete “Damat kaldırma” adı verilir. Damat sağdıç aracılığıyla kızlara bahşiş gönderir. Bahşişi

¹²⁴ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

¹²⁵ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

alan kızlar yine türkü söyleyerek gelinin yanına gelirler. Bu gece yine çalar oynarlar, eğlenir. Kına koyucuların getirdiği kınadan ellerine, saçlarına kına yakarlar.¹²⁶

Damat kaldırmada söylenen manilerden örnekler:

Yağmur yağıyor yağmur,

Tülbendimin katına,

Alır mısın sevdiğim,

Ceketimin altına

Dağlarda meşelerde,

Gül suyu şişelerde,

Eller aldı yârimi,

Ben kaldım köşelerde.

Kaynana kazan karası,

Görümce Allah belası,

Damat beyi sorarsan,

Baklavanın ortası.

Giden ay tutulur mu?

Bala tuz katılır mı?

Şu uzun gecelerde,

Yalnız yatılır mı?

---

¹²⁶ Yaşar Karakuş, 1951 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Fatih mahallesinde ikamet etmekte..

Çapa kazıyorum çapa,
 Önüme baka baka,
 Yârimden ayırdılar,
 Canımı yaka yaka.¹²⁷

Dağlar dağladı beni,
 Gören ağladı beni,
 Yârimin eski dostu,
 Düşman belledi beni;

Cam önüne çay koydum.
 Gel de içiver yârim,
 Sevmediğin kızlarla,
 Dalga geçiver yârim;

Geline bak geline,
 Kına yakmış eline,
 Gelin küsmüş gidiyor;
 Anasının evine.

Bizim köyün minaresi,
 Yetmiş iki basamak,
 İstemiyorum yârim,
 Senden ayrı yaşamak.

---

¹²⁷Hayriye Küçükmemiş, 1972 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

Masa üstünde bıçak,

Bıçak beni yaracak,

Anne haberin olsun,

Oğlun kız kaçırarak.

Kütahya'ya giderken,

Sol tarafta benzinlik,

Ver anne sevdiğime,

Ben istemem zenginlik.

Pencereden bakıyor,

Kitap almış okuyor,

Perçemine mis sürmüş,

Yel estikçe kokuyor.¹²⁸

Erkekler ise, delikanlı başının liderliğinde geniş bir halka oluştururlar. Kız evi oğlan evi ayrımı olmadan bütün gençler sırayla oynamaya çalışır. Damat ve sağdıcı bu eğlencede bulunmazlar. Üç beş kişi oynamaya çıkar ve tongur kaşıkları dağıtır.

İlk oyun genellikle “Çiftetelli” ile başlar. “Yörük Ali”¹²⁹, gibi birkaç yöresel oyun oynandıktan sonra oyun kaşıkları tongura teslim edilir. Gençlerin oyunları bitince

---

¹²⁸ Elmas Tokdemir, 1953 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹²⁹ **Yörük Ali**

Şu Dalma'dan geçtin mi?

Soğuk sular içtin mi?

Efelerin içinde,

Yörük Ali'yi seçtin mi?

Hey gidinin efesi,

Efesi efelerin efesi,

Şu Dalma'nın çeşmesi,

Ne hoş olur içmesi,

Yörük de Ali'yi sorarsan,

Efelerin seçmesi,

misafirler ve oğlan tarafı oynar. Eskiden gençler kendi aralarında skeç tarzında oyunlar oynayıp eğlenirlerdi. Bu oyun için hazırlanmış, kadın elbisesi, dede elbisesi, çingene elbisesi gibi kıyafetleri vardı. Bu kıyafetler her düğün gecesı delikanlılar tarafından bir ara giyilir.

Delikanlı başının talimatıyla, önceden belirlenmiş kişiler kıyafet. Giyerek çeşitli kılıklara girerek kız kaçırma gibi oyunlar oynanırdı. Erkeklerin eğlenceleri, geç saatlere kadar devam ederdi. Bu eğlenceleri, kız evinden dağılan kadınlar uzaktan seyrederlerdi. Günümüzde bu âdetler maalesef uygulanmamaktadır.¹³⁰

Düğünün son günü olan Perşembe günü sabah kız ve oğlan evinde hazırlıklar yapılır. Günümüzde ise Pazar günü gelin alınmaktadır. Gelin almaya gidecek arabalar hazırlanır, arabaların biri gelin arabası olarak süslenir. Gelin almaya giderken çok sayıda araba ile gidilir. Önceleri ise at ile gelin almaya gidilirdi. Gelin, başka bir yerden alınacaksa, gelin alıcıya yirmi otuz araba katılır. Damat gelin almaya gitmeyip evde kalır ve gelini bekler. Gelin arabasına damadın annesi, babası varsa ablası ya da yengeleri binerler. Diğer arabalara da akraba, komşuları binerler. Delikanlılar oğlan evinde toplanmıştır. Delikanlı başının seçtiği genç, düğün bayrağını tutar. (Bkz. EK: 12). Arabalar hareket etmeye başlayınca gelin arabası en öne geçer. Onun önünde çalgıcılar çalmaya başlar. Çalgıcıların önünde de, bayrağın etrafında halka oluşturmuş gençler koro halinde söylediği türkülerle ve oyunlarla konvoy ilerler. Bu arada tüfekler atılır.¹³¹

Düğün konvoyu kız evine varınca kadınlar arabalardan inerek kız evine giderler. Erkekler ise gelinin çıkmasını beklerler. Gelin, bugün de bindallı giymiştir. Günümüzde

---

Hey gidinin efesi,
Efesi efelerin efesi,

Cepkeninin kolları,
Parıldıyor pulları,
Yörük de Ali geliyor.
Açıl Aydın yolları,

Hey gidinin efesi,
Efesi efelerin efesi,

¹³⁰ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

¹³¹ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

ise bindallı yerine gelinlik giyilmektedir. Gelinin başına kırmızı renkli işlemeli, pullu, büyük bir tülbent olan duvağı örtülür. Kız babası veya erkek kardeşi tarafından gelinin beline, geniş kırmızı kurdeleden “Gayret Kuşağı” adı verilen bez kemer bağlandıktan sonra gelin annesiyle, babasıyla ve yakın akrabalarıyla vedalaşır.¹³²

Bu sırada gelinin yengesi, gelinin bulunduğu odaya girer. Gelini almaya gelen damadın babasına memnun edecek miktarda bahşiş verinceye kadar gelinin bulunduğu kapıyı yengeleri kapıyı açmazlar. Ayrıca çeyiz sandığının çıkarılmasında da gelinin kız kardeşi veya yakını sandığının üzerine otururlar ve damadın babasından bahşişi alınca kalkar.¹³³

Eskiden gelin hazır oluncaya kadar erkekler eğlenmeye giderlerdi. Düğün olduğunu duyarak gelen pehlivanlar güreşirlerdi. Davul ve zurna güreş havası çalar. Bütün erkekler bu güreşi izlerlerdi. Kazanan güreşçilerin, başpehlivanın boynuna basma takılırdı. Öte yandan avcılar arasında atıcılık yarışları başlar. İp ile ağaç dalına bağlanan yumurtayı vurmaları istenir. Yumurtayı vurup yere düşüren, dağıtanlar kazanır. Yumurtayı hazırlayanlar bazen pişmiş yumurta bağlarlar. Bu şekilde yumurta vurulsa da dağılmayıp düşmediği için yarışma çetin geçerdi. Bir yandan at yarışları başlar. Atına güvenenler yarışa katılırlardı. Birinciye damat evinden gömlek, ikinciye havlu ve üçüncüye mendil hediye verilirdi. Atıcılık ve ata binme, Bulgaristan’dan göçenleri getirdiği kültürlerinin bir parçasıdır. Düğünlerdeki atıcılık ve at yarışları hem eğitim hem gençleri teşvik için yapılan ata sporlarımızdandır.¹³⁴

Gelin başka bir yere gidiyorsa yahut da gelin alınmaya başka bir yere gidilmişse, o yöredeki delikanlılar damat babasından bahşiş alırlar. Bu bahşişe “Toprakbastı Parası” denilir. Kütahya göçmen köylerinde evin önünde bir bahçe, bahçeden de sokağa açılan bir kapıya “tokat kapısı” denilir. Gelinin kardeşleri, yoksa yeğenleri gelin arabasını tokat kapısında bekler. Gelin arabası gelince damadın babasından tokat parası isterler. Bahşiş alındıktan sonra gelin alıcılar tokat kapısından içeri girmesine izin verirler.¹³⁵

¹³² İsmail Kuran, 1966 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Muhatboğazı Köyünde ikamet etmekte.

¹³³ Ekrem Yıldız, 1961 Kütahya doğumlu, Lisans mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesinde ikamet etmekte.

¹³⁴ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

¹³⁵ Ahmet Kocaman, 1934 Kütahya doğumlu, İlkokul Mezunu, Muhatboğazı Köyünde ikamet etmekte.

Gelinin yüzü görünmeyecek şekilde örtülü ve başı duvaklı olarak evden gelinin babası çıkartır, tekbirlerle gelin arabasıyla evin kapısı arasına çarşaf gerilerek oluşturulan kapalı bir yoldan düğün alayına getirilir. Daha sonra damadın babasına teslim eder ve arabaya bindirilir. Kapalı yolun yapılmasının nedeni ise gelinin kötülüklerden ve nazardan korumaktır. Gelin arabaya bindikten sonra imam tarafından ailenin mutlu, huzurlu ve geçimli olması için dua edilir. Gelin arabasından gelin, gelinin sağdıç, gelinin yengesi varsa ablası, damadın babası bulunur. Gelin arabasına bindikten sonra damadın en yakın arkadaşlarından biri gelinden gelin çiçeğini alıp, damada teslim ederek bahşişini alır. Bu kişiye “müjdecî” denir.¹³⁶

Düğün alayında bulunan gençler kol kola girip, gelin arabasını önünde halay çekerler. Maniler, türküler söyleyerek damadın evine gelinir. Eve gelinceye kadar tüfekler atılır. Özellikle damadın yakınlarının bacalarını vurmaya, devirmeye çalışırlar. Gelin arabası oğlan evinin tokmak kapısından içeriye girer.(Bkz. EK: 13) Gelin almada yapılan çarşaf germe işi burada da yapılır. Gelin arabadan inmeden önce dualar okunur ve gelini indirmek için arabanın kapısı açılır fakat gelinin inmek istemediğini, “İndirmelik” istediğini söylerler. Kayınvalide veya kayınpederi ilk önce oğlunu verdiğini söyleyerek bahşîşi geçiştirmeye çalışır. Ama daha sonra maddi durumuna göre bilezik, altın, tarla ve hayvan verdiğini söyler. Hayvan verilmişse o hayvanın adı artık “İndirmelik” olur. Bazı göçmen köylerinde gelini yengeleri indirirler. Gelinin sağ koltuğunun altına Kur’an, sol koltuğunun altına ekmek somunu koyarlar. Sağ eline bir ibrik verirler, gelin suyu döke döke kapıya kadar gider. Kapıda kaynana beklemektedir. Kaynananın elinde içinde yağ olan bir tabak vardır. Gelin iki elini tabaktaki yağa batırır, kapının üst kenarından başlayıp ellerini açarak, kapının iki kenarından sürerek aşağı doğru sürüp, aşağı kısımda ellerini birleştirerek kapıyı yağlar. Ellerini de kaynanasının şalvarına siler. Gelinin koltuğundaki ekmeği lokma alaydakilere dağıtırlar. Gelinin avucuna buğday verirler. Gelin kaynana ile oynarken avuçlarındaki buğdaylar da dökülür. Kaynananın avuçlarında da şeker olur, o da oynarken toz şeker dökülmüş olur. Gelin ile kaynana oynarken, hazırlanan testiye, bir kişi orta yere atarak kırar. Yenge, geline bir şeker verir ve ısırmasını söyler, sonra da bıraktırır, şekerin diğer yarısını “bunu gelin gönderdi” diyerek damada götürürler.¹³⁷ Bazı göçmen köylerinde ise gelini

¹³⁶ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹³⁷ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

kayınvalide ve kayınpederi tarafından arabadan indirilir. Kayınvalide gelinin üzerine ve halkının üzerine şeker, çerez ve bozuk para karışımını saçar. Daha sonra damat da evin çatısından çerez ve para saçar. Kapıda bekleyen kaynana içi çerez dolu testiye gelinin önünde kırar. Bunun sebebi ise kayınvalidenin evde sözünün geçtiğinin ifadesidir. Gelin içeriye girerken eşik üzerinde bulunan bir tas suyu ayağı ile vurarak evin içerisine saçar. Bunu sebebi ise eve bolluk ve bereketin geleceğine inanmalarıdır.¹³⁸

Gelin, gelin(çeyiz) odasına girer. Damat ve sağdıç da bu odaya girer. (Bkz. EK: 14) Bir müddet odada kaldıktan sonra dışarıya çıkarlar ve gençlerle oyun oynamaya çıkarlar.(Bkz. EK: 15) Damat ve sağdıç ortaya çıkarlar ve oynarlar.(Bkz. EK: 16) Oyundan sonra damadın babası oğluna ve sağdıca takısını takar. Burada tekrar takı töreni yapılır. Önceden hediyelerini veremeyenler burada verirler. Yine yenge verilen hediye eline alarak yukarı kaldırır ve kimin verdiğini ve ne olduğunu ilan eder. Takı merasiminden sonra damat ve sağdıç bir süre daha oynarlar. (Bkz. EK: 17) Daha sonra düğün alayı dağılarak düğün sona erer. Perşembe günü (günümüzde Pazar günü) öğle namazından sonra düğüne gelen misafirlere “Damat ya da Güveyi yemeği” verilmeye başlanır. Yemek akşam vaktine kadar devam eder. Düğün yemeğinde önceleri yoğurtlu çorba (çevirme çorbası), et yemeği, salata, ayran, pilav, helva ve mevsimine göre meyve verilirken günümüzde ise pide ve ayran verilmektedir. Ancak düğün yemekleri bölgeye ve kişinin maddi durumuna göre değişiklik göstermektedir.¹³⁹

Gelin alındıktan sonra, damat ve sağdıç, en yakın komşunun evine gider ve evlerini gören penceresinde dururlar. Damat, bayrak direğinde toplanan mezadı almak ve meyveyi yemek zorundadır. Mezattan maksat düğün bayrağındaki takılı olan basma, yemeni, mendil gibi eşyalardır. Delikanlı başı, sağdıç aracılığıyla damada mezadın fiyatını söyler. Damat fiyatı kabul ederse parayı ödeyip meyveyi ve mezadı alır. Delikanlıların başı bayraktaki mezadı ücretsiz alma şansı vermek için açık bırakılan pencereye doğru bayrak direğini damada kaptırmayacak şekilde uzatır çeker. Damat, sırtı çekmemesi ve mezadı vermesi için gençlere para teklif eder. Gençler tarafından kabul edilirse mezat ve meyve damada teslim edilir. Damat uzatılan mezadı çabuk davranıp kaparsa ücretsiz almış olur. Düğün bayrağındaki meyveden damat yemek zorundadır. Bu soğan da olsa bundan bir miktar yemek zorundadır. Damat, direktteki

¹³⁸ Ekrem Yıldız, 1961 Kütahya doğumlu, Lisans mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesinde ikamet etmekte

¹³⁹ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

mezadı alır, ancak delikanlılara hediye eder. Bu defa delikanlılar mezadı ikinci defa satmanın yollarını ararlar. “Satılık mezat var” diye bağırmaya başlarlar. Damat babasına ikinci defa satarlar ve delikanlılar ikinci defa bahşiş almış olurlar.¹⁴⁰

Perşembe günü ikindi vaktinden sonra kız evinden, erkek evine “baklavacılar” adı verilen grup bir tepsi baklava, kızartılmış tavuk ve şerbet getirirler. Bu grup gelinin kız arkadaşları ve akrabaları olmak üzere on beş yirmi kişiyi bulunur. Baklavacılar erkek evinde yemeklerini yedikten sonra gelin ile beraber gelen yengesi ile birlikte geri dönerler.¹⁴¹

Dini nikâh önceleri Cuma günü kız evinde yapılırken günümüzde ise herhangi bir günde her iki evde kıyılmaktadır. Geçmişte nikâh vekâleten kıyılırken, günümüzde damat ile gelin bir araya gelerek kıyılmaktadır. Nikâh kıyıldıktan sonra damat ve sağdıç yatsı namazına giderler. Sağdıç damadın ayakkabılarını korumak ile görevlidir. Bu koruma işini kendisi yapar veya bir çocuğa bahşiş vererek yaptırır. Eğer ayakkabıları başkasına kaptırırsa mutlaka ayakkabıyı almak zorundadır. Yoksa damat camiden eve gelemeyecektir. Ayakkabıyı alanlar sağdıçtan bahşiş isterler. Sağdıç ile ayakkabıyı alanlar arasında sıkı bir pazarlıktan sonra bahşişi verir ve ayakkabıyı alır.¹⁴²

Damat yatsı namazından sonra camiden hızla eve doğru koşar. Damadın hızla koşmasının sebebi, insanların sırtına yumruk vurmalarından kurtulabilmek içindir. Buna “Güveyi kapama” ya da “Damat Kapama” âdeti denir.¹⁴³

Damat gerdek odasına girince gelinin boynuna yüz görümlülük olarak ziynet eşyası takar ve duvağını açar. Biraz sohbet edip baklavacıların getirdikleri tavuk ve baklavadan yedikten sonra, gelin ve damat ikişer rekât şükür namazı kırlarlar. Gerdek gecesinde damadın ailesi tarafından gelin ve damadın yatağına bir çarşaf sererler. Kanlı çarşafı alana kadar gelinin sağdıç yatak odasının dışında bekler ve kanlı çarşafı alana oradan ayrılmaz. Damat, daha sonra çarşafı dışarıda bekleyen gelinin sağdıçına verir. Çarşafı alan sağdıç gelinin annesine götürür ve ondan bahşişini alır.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

¹⁴¹ Şahin Aslan, 1932 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹⁴² Ahmet Kocaman, 1934 Kütahya doğumlu, İlkokul Mezunu, Muhatboğazı Köyünde ikamet etmekte.

¹⁴³ Yılmaz Karakuş, 1948 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesinde ikamet etmekte.

¹⁴⁴ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

c- Evlilik Sonrası İnanışlar

Düğünün ertesi günü yöre kadınları tarafından “Paça yırtma” adı verilen âdet gerçekleştirilir. Erkek tarafının yakın akraba ve komşu kadınları erkek evinde toplanarak eğlence düzenlerler. Damadın yakın akrabalarının eğlence sırasında giydikleri şalvarının paçaları yırtılır.¹⁴⁵

Damat ve gelin, düğünün haftasına kız evine el öpmeye giderler. Buna “Geze” veya “Gezi” denir. Kız evine haber verilir. Erkek tarafının yakın akrabalarından birkaç aile ile birlikte kız evine gidilir. Kız evi de yakın akrabalarından birkaç aile çağırır. Yemekler hazırlanır. Damat ve gelin önce gelinin babasından, annesinden başlanarak büyüklerin elleri öpülür. Bir müddet sohbet ettikten sonra sofralar kurulur. Damat, yemeğinin üzerine kaşık ve çatalı kapatır ve yemek yemez. Akrabalardan biri damadın aç kaldığını, yemek yemediğini kız babasına söyler. Kız babası büyük bir miktar bahşiş vermek zorundadır. Bir miktar parayla damadın yemek yemesi sağlanır.¹⁴⁶

Yemekten sonra çay-kahve ikramı yapılır. Evdeki genç kızlar damadın çayına şeker yerine tuz koyar, normal çay vermeleri için damat genç kızlara bir miktar bahşiş verir. Kız annesi damada hal hatır sorar ama damat konuşmaz. Kaynana bir miktar bahşiş verince damat konuşur. Gelinin kardeşlerinden veya yakınlarından bir çocuk, elinde bir tepsi buğday veya pirinç ile damadın karşısına gelir ve “Enişte, biz bunları sayamadık, şunları sayıversen kaç tanedir bunlar” der. Damat, çocuklara bir miktar bahşiş vererek “Ben parasını vereyim siz sayıverin” der. Bir müddet sonra yine bir çocuk bir kedi ile evin ortasına gelir. “Enişte, yarın kış gelecek, bu kedinin nalları yok, karda buzda kayar. Şu kediyi nallayıversen” der. Damat çocuklara bir miktar para vererek “Siz bu parayla ona bir pabuç alın” der. Eller öpülüp vedalaşırlar ve evden çıkarlar. Ancak, damat ayakkabılarını bir türlü bulamaz. Çünkü evdeki çocuklar damadın ayakkabılarını saklamışlardır. Yine bir miktar parayla damat ayakkabılarına kavuşur.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Elmas Tokdemir, 1953 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹⁴⁶ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

¹⁴⁷ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

2-Evlenme İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Dünürçülük ve nişan merasimi eski Türklerde de görülmektedir. Kız tarafına bir elçi gönderilerek kız istenir. Kız tarafının cevabı olumlu olursa bu elçi aracılığı ile görüş ve isteklerini erkek tarafına bildirir.¹⁴⁸ Nitekim Kara Han, Oğuz adına kız istemek için Kur Han’a elçi göndermiştir. Birçok Türk boylarında gerçek anlamıyla baskın yapılarak “kız kaçırma” olayları nadir olan olaylardandır. Altaylılarda “kız kaçırma” kızın rızasıyla, hatta baba ve anasının rızası ile olur. Kütahya Balkan göçmenlerinde kız kaçırma olayının varlığının eski Türklere dayandığını göstermektedir. Kız istemeden sonra kız tarafının razı olup kızlarını verdiğini anlatmak için erkek tarafına çevre mendilini vermesi âdeti de Altaylılar’ın mendil âdetiyle benzerlik göstermektedir. Kız tarafının evlenmeye razı olduğunun delili olarak erkek tarafına mendil gibi bir şey vermektir ki bu da nişan yüzüğü yerini tutar.¹⁴⁹

Orta Asya Türk toplumlarında yakın akraba evliliği yasaklanmıştır. Kazak Türklerinde aynı kabileye mensup iki gencin evlenebilmeleri için şecerelerinin en az yedi nesilden önce birleşmemesi gerekmektedir. Kırgızlarda da aynı kabileye bağlı insanların baba soyundan yedinci nesile kadar akrabaları ile evlenmeleri, yedi atası bir olanların kardeş kabul edildiği için yasaktır.¹⁵⁰ Kütahya Balkan göçmenleri arasında amca, dayı, teyze, hala çocuklarının öz kardeş gibi kabul edildiğinden yakın akraba evliliği yapılmaması, Orta Asya Türk geleneğinin izlerini taşıdığını ortaya koymaktadır.

Kütahya muhacirlerinde “Başlık parası” âdeti mevcut olup kız istemeye gidildiğinde belirlenir. Ancak bu adet Kütahya’nın her yerinde görülmemektedir. Bazı Balkan göçmenleri zamanla bu âdeti terk etmişlerdir. Başlık parası âdetinin Orta Asya’da uygulandığı söylenmektedir. Ayrıca Oğuzlarda da “kalın” veya “başlık parası” verme usulünün yaygın olduğu belirtilmektedir. Eski Türklerde erkeğin ailesi kızın ailesine elçi yollamakta, kızın babası da öneriyi kabul ettiğinde “kalın (başlık parası)” belirlemektedir. Kütahya göçmenlerinde bu konudaki uygulama, eski Türk geleneğinin bir uzantısı durumundadır. Eski Türklerde kızın ailesine verilen “kalın”, ailelerin maddi

¹⁴⁸ Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Aile İlmihali**, Bursa 1995, s. 202–203; Yusuf Özarslan, **İslam Işığında Geleneklerimiz, Göreneklerimiz**, İstanbul 1992, s. 29.

¹⁴⁹ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 166.

¹⁵⁰ Şaban Yılmaz, **Hıdır Abdal Sultan tekkesine bağlı Ocak köyü halk inanışları**, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2008, s. 30.

durumlarına göre değişen muayyen miktarda eşya ve hayvandan oluşmaktaydı. Zengin ailelerde bu miktar yüz ata veya iki yüz koyuna çıkabilmekteydi.¹⁵¹ İslam'da ise mehir verilmesi söz konusudur. Mehir, nikâh sırasında erkeğin kadına vermesi gereken mal anlamına gelmektedir ki bu mal kadının mülkiyeti olmuş olur. İslam mehirin başlık parası olarak kadının velisine verilmesini yasaklar, bunun bir bedel değil, bir çeşit hak olarak kocanın karısına vermesini emretmiştir.¹⁵²

“Sağdıç” kelimesi Oğuzlardan bugüne kadar düğün geleneğinde “güveye arkadaşlık eden kimse” anlamıyla varlığını devam ettirmiştir. Ebu Hayâm “saptuç-sağdıç” kelimesini “güveyin arkadaşıdır ki düğünlerde adamlara (misafirlere) hizmet eder” diye izah etmiştir.¹⁵³ Kütahya muhacirlerinde sağdıçlar düğünün başlangıcından sonuna kadar damadın ve gelinin en önemli yardımcılarıdır. Sağdıç, geline ve damada düğün boyunca her konuda destek olan arkadaş anlamına gelmektedir.¹⁵⁴

Eski Türklerde de gelinin güveyine bugün çeyiz adı verilen bir miktar mal veya eşya getirmesi geleneği bulunmaktadır. Buna Orta Asya Türklerinde “koşantı” denirdi. Arapçada “cihaz (cehiz=çeyiz) den gelen çeyiz, evlenecek kız çocuklarının her türlü şahsi veya ev eşyasını ifade eder. İslam'da ise evlenecek kıza ana-baba veya koca tarafından çeyiz hazırlanması aile yuvasının kurulmasında önemli mali haklar arasındadır. Kütahya Balkan göçmenlerinde de gelin, erkek tarafıyla belirledikleri miktarda çeyizi beraberinde götürür. Bu çeyiz de ev eşyası, şahsi eşyalar ve mobilyada bulunabilir.¹⁵⁵

İslam öncesi ve sonrası Türklerin evlenme törenlerinde ortak olan geleneksel unsur gelinin geldiği gün başına saçını saçmaktır. Avcılık devrinde avın kanı, yağ ve eti, çobanlık devrinde süt, kırmızı ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saç olarak kullanılmıştır. Saçı, yabancı soya mensup olan bir kızı kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayinin kalıntısıdır. Baş Kurtlarda gelinler kayınbabanın içtiği pınar, ırmak ve göl

¹⁵¹ Mahmut Tezcan, **Ülkemizde Başlık Parası Uygulaması**, Ankara 1977, s. 248.

¹⁵² Ali Osman Ateş, **Cahiliyye ve Ehli Beyt Örf ve Adetleri**, İstanbul 1996, s. 295.

¹⁵³ Abdulkadir İnan, “Ateş ve Sağdıç kelimesinin anlamı”, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara 1968, s. 295–304.

¹⁵⁴ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹⁵⁵ Hamdi Döndüren, **a.g.e.**, Bursa 1995, s. 340.

sularına gümüş paraları saçı yaparak “selam” verir. Buna “su gösterme” töreni denir.¹⁵⁶ Kütahya muhacirlerinde gelin çıkarken buğday, şeker, para ve çerezi, başından aşağı saçılardan atmaları Eski Türk inancının bir uzantısı olduğunu göstermektedir. Peygamberimizin sünnetinde ise saçı tamamen bir eğlenceden ibarettir. Şöyle ki; Peygamberimiz, sahabeden birinin nikâhında bulunmuş, dua ve tebrikten sonra bir tepsi içindeki şeker, hurma ve meyveyi orada bulunan halkın üzerine atmış ve bunun orada bulunan insanlar tarafından kapışılmasını istemiştir.¹⁵⁷ Ayrıca İslam, müminlerin düğün törenlerini ve davetlilere verilecek bir yemeği çevreye duyurulmasını istemiştir. “Velim” de misafir, eş, dost ve yöredeki fakirlere yemek ikramı esastır.¹⁵⁸

Türklerde gerdeğe girecek olan gelin ile damat kırmızı elbiseler giyerlerdi. Bu ise mutluluk, mürüvvat, murat anlamına geliyordu. Kırmızının kan rengiyle aynı olması bu rengin daha çok kutsal sayılmasına ve sevilmesine sebep olmuştur. Bazen de kırmızı renk namus kelimesinin anlamına da gelmektedir. Gelinliğin sembolü olan “al duvak” ise, güveyi ifade ediyordu. Çünkü Dede Korkut Hikâyelerinde yer aldığı şekliyle Banı çiçek, nişanlısı Beyrek kaybolduğunda “al duvağımın iyesi” “al duvağımın sahibi” diye ağlayıp duruyordu.¹⁵⁹ Kütahya ve köylerinde de düğün kıyafeti olarak her ne kadar kırmızı elbiseler yerine beyaz gelinlik tercih edilse de, gerek geniş kırmızı kurdeleden “Gayret Kuşağı”, gerekse al duvak ve kırmızı bindallı ile eski Türk inancının etkileri taşmaktadır. Al duvak ve kuşak aynı zamanda temizliği ve kızın namusunu temsil eder.

D-ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞLAR

Hayatın üçüncü ve son dönemi olan ölüm, çevresinde birçok inanış, âdet, töre, ayinleri ve kalıplaşmış davranışlar gibi işlemleri bulundurmaktadır. Dünyanın her tarafında ölüm etrafında şekillenen âdetler ve işlemler evrensel bir özellik kazandırmıştır. Bu nedenle gerek değişik coğrafi bölgelerde, gerekse farklı bir kültürü olan toplumlarda ölümle ilgili inanışlar, âdetler ve işlemler arasında benzerlikler görülmektedir.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 166. - 167.

¹⁵⁷ Nebi Bozkurt, **Hadiste Folklor Eğlence**, İstanbul 1997, s. 66.

¹⁵⁸ Hamdi Döndüren, **a.g.e.**, s.288, Nebi Bozkurt, **a.g.e.**, s. 63.

¹⁵⁹ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş C.IV**, Ankara 1978, s. 409.

¹⁶⁰ Sedat Veyis Örnek, **a.g.e.**, s. 207.

1- Ölüm ile İlgili İnanışlar

Ölüm her insanın bir gün karşılaşacağı kaçınılmaz gerçektir. Her canlı mutlaka ölümü tadacak ve kıyamet gününü bekleyecektir. İnsanlar bu fani ve ölümlü olduğunun farkında olduklarından, ölüm olaylarından korkarlar, çekinirler ve endişe duyarlar. İnsanlar yakın çevresinde gördüğü ölüm olaylarından etkilenerek kendini çeki düzen vermeye çalışırlar. Ahireti için hazırlık yapmaya başlarlar. Ancak dünya hayatının cazibesine kapılması ve hayatın devam etmesi kişinin üzerinden ölümün etkisi kalkar. Ölüm, bilinçaltımızda bastırdığımız zaman zaman gün yüzüne çıkan korktuğumuz ve tedirgin olduğumuz bir olaydır. Ölümle ilgili halk inanışlarını ölüm öncesi, ölüm esnası ve ölüm sonrası olmak üzere üç başlık altında inceleyeceğiz.

a-Ölüm Öncesi İnanışlar

Ölüm korkusunun tesirinde olan halk düşüncesi, bir takım davranışları, eşyaların kullanımı, hava olayları, hayvanların hareketleri ve sesleri, rüyadaki olaylar ve görüntüler, hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri ölümün bir belirtisi olarak yorumlanmıştır.¹⁶¹

Kütahya Balkan göçmenlerinde rüyalarında gördükleri olaylar veya eşyaları ölüm ile yorumlanmaktadır. Rüyasında kan, bulanık su, baykuş, köpeğin uluması, ölen bir yakını görmesi ve onu çağırması, kefen, tabut görmesi kişinin öleceği şeklinde tabir edilmektedir.¹⁶²

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Kütahya Balkan göçmenleri arasında baykuş, ölüm ve kötü haber getireceğine inanılan bir hayvandır. Baykuş kimin evinin damına konar, çığlık çığlığa bir ötüşle öterse o evden bir ölünün çıkacağına inanılır. Bu sebeple Kütahya'daki göçmenler evlerinin de veya yakınlarında öten bir baykuşu hemen oradan uçururlar. Ayrıca gece vakti evin köpeği hazin hazin uluması, o evden birisinin öleceği şeklinde yorumlanmaktadır. Yöre göçmenleri arasında akşamları kesinlikle

¹⁶¹ Sedat Veyis Örnek, **a.g.e.**, s. 208.

¹⁶² Hasan Tokdemir, 1950 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

sakız çiğnenmez. Bunun büyük bir günah olduğuna ve ölü etinin çiğnemiş gibi olduğuna inanılır.¹⁶³

Bölge göçmenlerinde mezar veya ölüyü işaret ederken parmak uzatılarak gösterilmez, göz, baş işaretiyle gösterilir. Unutarak mezarı parmakla işaret edilirse işaret ettiği parmağını hemen ısırarak bir yanıltan dönmüş olur. Parmak uzatan kişi parmak işaret edilenin cennete girmesine engel olacağına inancı vardır.¹⁶⁴

Kütahya Balkan göçmenlerinde bela ve musibetlerde korunmak için sadaka verme, hayır ve hasenatta bulunma, adakta bulunma, mevlit okutma gibi pratikleri yapmaktadırlar. Ölüm gelip çatmadan insanlar ölüme maddi ve manevi hazırlıklarını yaparlar. Ölüm döşeğine düşmeden kefenini alır, zemzem suyunu hazırlar, borçlarını öder veya ödenmesi için vasiyette bulunur. Yöredeki göçmenlerde yaşı ilerlemiş kişiler dünya işlerini bir kenara bırakıp ahret için çaba ve gayret gösterirler. Öte yandan mirasını çocukları arasında paylaştırır.¹⁶⁵

Ölüm döşeğine düşen kişiye sevenleri, dost ve akrabaları ziyaretine gelirler ve onunla helalleşirler. Gelenler ziyarette yüksek sesle ağlamazlar. Sesiz bir şekilde ziyaretini yaparlar. Ölüm döşeğindeki kişinin rahat can verebilmesi için sırtına ve başına yastık konulup yükseltilir. Vücudu kible tarafına çevrilir. Kişinin vücudu, elbisesi ve yatağı temiz tutulur. Yakın akrabalarından Kuran-ı kerim okumasını bilen veya imam Ölüm döşeğindeki kişinin başucunda Yasin, mülk, amme surelerini sık sık okurlar. Kişiye Kelime-i şehadeti getirmesi için devamlı telkinde bulunulur. Ölüm anında kişinin çok susayacağına, şeytanında bunu fırsat bilip kişinin imanını su ile alacağına inanılır. Bunda dolayı ölüm anına kadar kişiye zemzem suyu verilir. İçemiyorsa ıslak pamukla dudakları ıslatılır. Kişinin terleri sık sık silinerek rahatlatılmaya çalışılır.¹⁶⁶

Kütahya Balkan göçmenlerinde ölüm döşeğinde olan kişinin son anlarındaki durumlar onun ölümüyle alakalı çeşitli yorumlara neden olmuştur. Ölüm sırasında kişinin yüzü parlak, nurani olursa, Kelime-i şehadet getirerek, çabuk ve acı çekmeden

¹⁶³ Ahmet Kocaman, 1934 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Muhatboğazı Köyünde ikamet etmekte.

¹⁶⁴ Havva Tolar, 1956 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Evliya Çelebi Mahallesinde ikamet etmekte.

¹⁶⁵ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya Doğumlu, Ortaokul Mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹⁶⁶ Meliha Karakuş, 1955 Adana-Kozan Doğumlu, İlkokul Mezunu, Meydan Mahallesinde ikamet etmekte.

ölürse, ayrıca mübarek gün ve gecelerde ölürse hayırlı bir ölümle öldüğüne, bunun tam tersi yani yüzü kararmış, acılar içerisinde eziyet çekerek ölürse kötü bir ölümle öldüğü şeklinde yorumlanmaktadır.¹⁶⁷

b-Ölüm Esnası ve Defindeki İnanışlar

Kütahya Balkan göçmenlerinde kişi vefat ettiği zaman gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, üzerindeki elbiseler çıkarılır. Elleri yanlarına konur ve ayak başparmakları birbirine bağlanır, karnı şişmesin diye bir bıçak veya demir parçası konularak üzerine bir örtü örtülür. Ölenin yakınlarından biri imama ölüm haberini verir. İmam da ölüm haberini camiden okunan “sela” ile çevreye duyurur. Yakınları ölünün yanında feryat figan etmeden sessizce ağlarlar. Ölen için dua ederler.¹⁶⁸

Cenaze defnedilmeden önce bir takım işlemler vardır. Cenaze fazla bekletilmeyip hemen yıkama ve kefenleme işlemleri yapılır. Bir tarafta mezar kazıcılar tarafından mezar kazılmakta, diğer taraftan da cenaze yıkanıp, kefenlenmektedir. Ölen erkek ise yıkama ve kefenleme işini genellikle imamlar tarafından yapılmaktadır. Ölen kadın ise bölgede cenaze yıkamasını bilen kadın tarafından yıkanır ve kefenlenir. Cenaze kefenlendikten sonra tabuta konulur, üzeri bir örtü ile örtülür. Cenaze camiye götürülür ve oradaki musalla taşının üzerine konur. Öğle ve ikindi namazlarının ardından kılınan cenaze namazı kılınır. Cenaze namazından sonra imam cemaate “Mevtayı nasıl bilirsiniz” diye üç defa sorar, cemaatte “iyi biliriz” diye cevap verir. İmam, yine “Hakkınızı helal ediniz” diye seslenir. Cemaatte “Helal olsun” diyerek haklarını helal ettiklerini söylerler. Cenaze omuzlarda taşınarak mezara götürülür. Tabut taşımak için cemaat tabutun ön kısmından tutar ve arkaya doğru gerilerek tabutu bırakır. Cenazenin taşımanın sevap olduğundan dolayı herkesin taşıması için imkân verilir. Cenazenin önünden kimse yürümez.¹⁶⁹

Ölüm haberi alınır alınmaz mezar kazıyıcılar tarafından mezar kazılmaya başlar. Yıkama, kefenleme ve cenaze namazı gibi işlemler yapılmaya kadar mezar hazırlanmış olur. Mezar erkekler için göbek hizasına, kadınlar için göğüs hizasına gelecek şekilde kazılır. Mezarın içerisinde ölünün yüzünün kıbleye gelmesi için kıble tarafı oyulur.

¹⁶⁷ Rüştü Tarım, 1935 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesi'nde ikamet etmekte.

¹⁶⁸ Tefik Ayyıldız, 1933 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹⁶⁹ Ali Şahin, 1935 Kütahya doğumlu, İlkokul Mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

Cenaze mezara yakınları ve imam tarafından indirilir. Yakınları üzüntüden bunu yapamıyorsa cemaatten birkaç kişi bunu yaparlar. Sağ yanına gelecek şekilde cenaze mezara konulur. Cenaze mezara konulurken imam “Bismillahi ve ala milleti resüllillah” der. Cenaze mezara konulduktan sonra üzerine tahta veya düz taş ile örtülür. Mezar toprak ile doldurulmaya başlanır. Mezara toprak atmanın sevap olduğuna inanıldığından birkaç kürek toprak atan küreği yere bırakır diğerleri küreği alır. Mezar olduğu belli olsun diye mezarın üzeri biraz tümsekleştirilir ve mezarın iki ucuna ağaç dalı veya bir tahta dikilir. Daha sonra bu tahtalar kaldırılır, yerine mezarın yakınları fakirse baş ve ayakucuna birer taş, (Bkz. EK:18–19) zenginse ölünün kimin yakını, adı, soyadı, doğum ve ölüm tarihlerinin yazılı mezar taşını dikerler. (Bkz. EK:20) Camiden getirilen bir desti su ile mezarın başucundan ayakucuna doğru dökülür. Su bitinceye kadar bu işlem devam eder. Bunun ölenin günahlarını yıkayacağına inanıldığından yapılır. Daha sonra imam telkin vererek orada bulunanlara ölüye haklarını helal etmelerini isteyerek; “Ey cemaat! Hakkınızı helal ettiniz mi?” Orada bulunanlar da “helal olsun” diyerek tüm cemaatten helallik alınır ve mezarlıktan ayrılır.¹⁷⁰

Ayrıca Kütahya Balkan göçmenleri şehitlik mertebesine çok önem vermektedirler. Şehitler yıkanmayıp, Türk bayrağına ile sarılarak tabuta konulur. Mezarlığa götürülür. Şehit toprağa verildikten sonra Türk bayrağı hatıra olarak ömür boyu şehidin yakınları saklarlar. Şehit mezarın başına Türk bayrağı göndere çekilir ve devamlı olarak orada dalgalanır.¹⁷¹ (Bkz. EK:21)

c-Ölüm Sonrası İnanışlar

Kütahya Balkan göçmenleri arasında cenaze defnedildikten sonra cemaat ya mezarda ya da eve gelmek suretiyle ölenin yakınlarına teselli etmek için taziye bulunurlar. Taziye bir hafta kadar devam eder. Ölenin vasiyeti varsa yakınları tarafından yerine getirilir, borçları varsa yakınları tarafından ödenir. Ölü evinde yemek pişirilmeyip konu komşu tarafından üç gün yemek getirilir. Üzüntülü olan cenaze sahipleri yemekle uğraşamayacaklarından dolayı bu yemekler getirilir ve onların da yemek yemeleri sağlanmış olur.¹⁷²

¹⁷⁰ Rüştü Tarım, 1935 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesinde ikamet etmekte.

¹⁷¹ Ömer Güldane, 1955 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yumaklı Köyünde ikamet etmekte.

¹⁷² Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

Yöre kadınları cenaze evinde yedi gün boyunca toplanıp kırk Yasin okurlar. Ölü yakınları ölümden iki-üç gün sonra helva ile sac kokutularak yapılan hamur kızartmasını komşu, dost ve akrabalara dağıtırlar. Ölen kişinin eşyalarından bazıları hatıra olsun diye saklanırken pek çoğu da fakirlere dağıtılır. Kırkıncı günde ölünün burnunun toprağa düştüğüne inanıldığından mevlit okutturularak yemek verilir. Kadınlar da kırk Yasin okurlar. Ölünün elli ikinci gününde de ölenin en son et parçasının da toprağa düştüğüne inanıldığından yukarıda anlattığımız kırkıncı günde yapılan işlemlerin tümü aynı şekilde bu günde yapılır. Ölünün sağlığında kılamadığı namazlar ve tutamadığı oruçların yerine kefaret olması amacıyla, ölenin ömrü ve kılması gereken namaz vakti sayısı ve tutması gereken oruç gün sayısı belirli bir hesaba göre hesaplanır ve ölenin parasından, yoksa yakınları tarafından verilen para, imamın oluşturduğu bir ekip arasında, bir halka olunarak elden ele dolaştırılır. Her turda, paranın eline geldiği her kişi paradan az bir miktar alır, böylece para birkaç tur çevrildikten sonra kalan para camiye, fakir birine veya bir hayır kurumuna verilir. Buna “Devir Çevirme” denir.¹⁷³

2-Ölüm ile ilgili İnanışların Değerlendirilmesi

Kütahya Balkan göçmenlerinde ölümle ilgili inanışların çoğunu dinimize ait uygulamalar olmakla beraber eski Türk inanışlarına benzer adet ve uygulamalarda görülmektedir.

Tatarlarda ölüm meleğinin kılıcı olduğundan bahsedilmekte ve ölüm anında kişilerin ölüm meleğini fark ettiklerinden dolayı ağzın açık kaldığına düşünürler. Ölüm meleğinin yüzü soğuk olmasından kişinin melek ile karşılaştığında yüz hatlarının ve ifadesinin değiştiği söylenmektedir. Bunu dışında insanların ölüm anındaki hallerinden ölümden sonraki hayatı konusunda bilgi edinildiğine inanılmaktadır. Bu inanış ve pratikler farklılıklar olmakla birlikte Kütahya Balkan göçmenlerinde ölüm döşegindeki kişinin yüzüne bakılarak iyi ya da kötü bir ölümle öleceğine dair inanışlar, eski Türk dininin inançlarıyla benzerlikler göstermektedir.¹⁷⁴

¹⁷³ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

¹⁷⁴ Mahmut Furtana, **Selendi İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları ve Bu İnanışlardaki Eski Türk İnançının İzleri**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2003, s. 52.

Yine yöre göçmenler arasında cenaze şişmesin diye karnına demir parçası veya demirden yapılmış bir eşyanın konulması da eski Türk inancıyla alakalıdır. Ölüm ve mezarla alakalı bu inanış ve düşüncelerin aslında Türklerin demiri kutsal saymalarının ve koruyucu bir ruha sahip olmasının belirtilerini göstermektedir.¹⁷⁵

Türklerde demircilik geleneğini Çin ve Arap tarih ve coğrafya kaynaklarına bağlamak mümkündür. Firdevs'in Şehname'sinde Türk orduları demirden, çelikten kurulu olduğundan bahsetmektedir. Altaylarda yaşayan Türk kavimlerinin uzun süre demircilik yaptıkları bilinmektedir. Ayrıca Göktürklerin destanı olan Ergenekon destanında bir demircinin, dağda bulduğu demir madenini eriterek Bozkurt'un önderliğinde Ergenekon'dan çıkmaktadırlar.¹⁷⁶

Kütahya göçmenlerinin cenazenin gözlerini kapatmaları, çenesini bağlamaları gibi uygulamalar aşağı yukarı Anadolu'nun her tarafında olduğu gibi Azeri Türklerinin ölüm âdetlerindendir. Bütün bu uygulamalar geleneksel Türk inancının devamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklere göre ruh bedenden ağız ve vücudun diğer deliklerinden çıkmaktadır.¹⁷⁷

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç edip yerleşen Türkler, milli ve manevi değerlerini de beraberinde getirmişlerdir. Bu değerler, Türk milletinin bünyesinde değişikliğe uğrasa da varlığını devam ettirmektedir. Ölüm korkusunun bilinçaltında bulunmasından dolayı her zaman tedirgin olan insanlar, hayvanların hareket ve sesler, görülen rüyalar, ölüm döşeğindeki kişinin psikolojik ve fizyolojik değişiklikler ölümün bir haberci, bir belirtisi olarak sayılmaktadır. Bu açıdan Kütahya Balkan göçmenlerinde de ölümle ilgili inanç ve pratiklerin eski Türk inançlarına ait değerlerin varlığını koruduğunu göstermektedir.¹⁷⁸

Eski Türklerde cenazelerin yıkanıp temizlendikten sonra "Eşük" adı verilen bir nevi kefene sarıldığı, tabuta konulduğunu ve bir araba ile mezara götürüldüğünü kaynaklarda görmekteyiz.¹⁷⁹ Bilhassa Beltir'lerin erkek ölüyü erkek ihtiyarlar tarafından

¹⁷⁵ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, s. 289.

¹⁷⁶ Ümit Hassan, **Türk Tarihi I, Osmanlı Devletine Kadar Türkler**, İstanbul 1995, s. 299.

¹⁷⁷ Ali Selçuk, **a.g.e.**, İstanbul 2004, s.216.

¹⁷⁸ Sedat Veyis Örne, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁷⁹ Harun Göngör-Ünver Günay, **a.g.e.**, s. 114.

evin sol (güneyi) tarafına koyarak, kadın ölüyü ise kadınlar tarafında evin sağ (kuzey) tarafına koyarak yıkadığı daha sonra elbiseleri giydirdikleri bildirilmektedir.¹⁸⁰

Eski Türklerde görülen bu uygulamalara benzer “ölü aşı” törenleri düzenlenmiştir. Başlangıçta defin merasimini ifade eden “yoğ” terimi daha sonra “ölü aşı” veya ölüler için verilen yemek olmuştur. Altaylı ve Yeniseyli Türklerde, Sakalar, Kırgızlar, Kazaklar, Göktürkler ve kısaca eski devirlerden itibaren bütün Türk topluluklarında “yoğ aşı” mevcut idi. Üstelik Türkler, başka dinlere girdiklerinde de bu usulü devam ettirmişlerdir. Göktürklerde “yoğ aşı” törenine imparatorluğa dâhil bulunan bütün ulusların katıldığını Orhun Yazıtlarından öğreniyoruz.¹⁸¹ Beltirlerde birinci “ölü aşı” defini üçüncü günü verilir. Bu “aşa” fazla kalabalık çağrılmaz.¹⁸² Kazaklarda matemli evde daima misafire yemek verildiği için olsa gerek ki bir atasözü vardır. “Karnı acıkan kanalı eve koşar.”¹⁸³ Geleneksel Türk Dini Tarihinin en önemli yanlarından biri olan, ölmüş ataları tazim ve onlar için kurbanlar sunma inanç ve âdetinin bir uzantısıdır. Ölen ataların ve özellikle babaların ruhlarının geride kalanlara iyilik veya kötülüklerin dokunabileceği inancı ve onlara kaşı duyulan minnet hissi, atalar kültürünün temelini oluşturmaktadır.¹⁸⁴ Kütahya Balkan göçmenlerinde de buna benzer ölünün arkasından yemek verilmektedir.

Ölen kişilerin ruhları için hayır işlemek, fakirleri doyurmak, İslamiyet’te de vardır. Ancak bu uygulamaların belirli günlere bağlanması geleneksel Türk inancının uzantılarıdır. Aşı dökmek, helva kavurarak koku yaymak eski Türk inancı iken, bu günlerde yemek verip, fakirleri sevindirmek amacıyla yapılan hayırlara mevlit, hatim gibi ilavelerin yapılması, bu inançları İslamlaştırmıştır. Çünkü İslamiyet’te ölünün ardından hayır-hasenat şeklinde yapılan uygulamalar vardır.¹⁸⁵ Ölü gömüldükten sonra cenaze sahipleri tarafından cemaate yemek verilmesi uygulaması bulunmamaktadır. Ölü sahiplerinin daha sonraki günlerde ziyafet vermesi ise mekruh sayılmıştır. Bununla birlikte komşuları veya akrabaları tarafından yemek hazırlanarak ölü sahiplerine ikram edilmesinde bir sakınca görülmemiş.¹⁸⁶ Hatta müstehap hükmünde

¹⁸⁰ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 184.

¹⁸¹ Harun Göngör-Ünver Günay, **a.g.e.**, s. 115.

¹⁸² Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 189.

¹⁸³ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 189–190.

¹⁸⁴ Harun Göngör-Ünver Günay, **a.g.e.**, s. 80.

¹⁸⁵ Yaşar Kalafat, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Ankara 1996, s. 37.

¹⁸⁶ Ali Osman Ateş, **a.g.e.**, s. 80.

değerlendirilmiştir.¹⁸⁷ İslam’da uzun tutulan yasın aksine ölünün yakınında bulunanlar için üç günden fazla yas tutulmasını caiz görmemiştir. Bununla beraber ölenin hatırasına hürmeten kadının kocası için dört ay on gün süre ile bir nevi yas tutması meşru kılınmıştır.¹⁸⁸ Göçmenler arasında ölü evinde yemek pişirilmeyip konu komşu tarafından üç gün yemek getirmeleri, ölü yakınları ölümden iki-üç gün sonra helva ile sac kokutularak yapılan hamur kızartmasını komşu, dost ve akrabalara dağıtmaları geleneksel Türk inancının izlerini taşıdığını göstermektedir.

Cahiliye döneminde Araplar ölen kişinin arkasından üstünlüklerini saymak, saç baş yolmak ve yakalarını yırtmak suretiyle ağlayıp yas tutarlardı. Hz. Peygamber pek çok hadisinde ölünün arkasından bağırıp çağırmak ve saç baş yolmak suretiyle ağlamayı yas tutmayı yasaklamıştır. Bunlardan bazıları “Ölünün arkasından bağırıp çağırarak ağlamakla ölüye azap edilir”, “Allah ölünün arkasından bağırarak çağırarak ağlayana da onları dinleyene de lanet etmiştir”. Bu hadislerde görüldüğü gibi ölünün arkasından bu şekilde ağlamak, peygamberin sünnetiyle ortadan kaldırılmıştır.¹⁸⁹ Kütahya göçmenlerinde Peygamber Efendimizin sünnetine uyarak, ölünün arkasından feryat figanla değil, sessizce ağlayarak acılarını dışa vurmaktadırlar.

---

¹⁸⁷ Yusuf Özarlan, **a.g.e.**, s. 321.

¹⁸⁸ Yusuf Özarlan, **a.g.e.**, s. 320.

¹⁸⁹ Ali Çelik, **a.g.e.**, s. 126.

BÖLÜM II

KÜTAHYA'DA YAŞAYAN BALKAN GÖÇMENLERİNİN TABİATLA İLGİLİ HALK İNANIŞLARI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

A-YAĞMUR DUASI İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1 -Yağmur Duası ile İlgili İnanışlar

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Kütahya Balkan göçmenlerinde de geçimini tarımla sağladıkları için insanlar için su çok önemlidir. Çünkü su olmadığı zamanlarda kuraklığın olması ve ürünlerin az olması tarımla uğraşanlar için ekonomik açıdan büyük sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Kütahya'daki Balkan göçmen bölgelerinde kuraklık dönemlerde yağmur duasına çıkılır. Yörede yağmur duası bazen camilerde yapılmakta birlikte genel olarak köylere en yakın derelerde yapılır. Yağmur duasına yaz mevsimi dışında en fazla ilkbahar mevsiminde çıkılır. Çünkü bu mevsimde yağmura daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁹⁰

Yağmur duasına çıkmak için hafta sonu yani Cumartesi veya Pazar günleri tercih edilir. Katılımın fazla olması ve halkın işlerini tamamlamış olmasından dolayı bu günler tercih edilir. Yörede yağmur duasına çıkıldığı halde yağmur yağmadığında tekrar tekrar yağmur duasına çıkılır. Çünkü yöre halkı yağmur duasına çıkıldığı zaman yağmurun mutlaka yağacağına inanır. Eğer yağmazsa kendilerinde hata ve kusur görürler. Köylerin muhtarları ve imamları tarafından köy halkına yağmur duasına çıkılacağı ilan edilir. Yağmur duasına birkaç köy bir araya gelerek topluca duaya çıkılır. Yağmur duasına katılan köy halkı daha önceden nohut büyüklüğünde 70 adet taş toplarlar. Bu taşları yağmur duasına çıkarken yanında bulundurlar. Yağmur duasına çıkmadan önce misafirler ve köy halkı camide toplanırlar. İmamlar mevlit-i şerif okurlar ve dua ederler. Sonra misafirler ve köy halkı imamlar eşliğinde köyün en yakın deresine veya varsa göle giderler. İmam orada yağmur duasını okur ve duanın sonunda Fatiha suresi okunduktan sonra köy halkı önceden hazırlamış olduğu 70 taşı atmaya başlarlar. Taş atarken her defasında “Bismillahi Allahü ekber” diyerek sağ elle atılır. Yağmur duası bitince kurbanlar kesilir ve sofralar kurulur, bütün misafirler ve köy halkı davet edilir. Yağmur duasında genellikle Çevirme çorbası(Yoğurt çorbası), Et yemeği, salata, helva

¹⁹⁰Ekrem Yıldız, 1961 Kütahya doğumlu, Lisans mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesinde ikamet etmekte.

veya mevsimine göre meyve olmak üzere dört çeşit yemek verilir. Mutlaka kesilen kurbanın etinden yemek yapılarak misafirlere ikram edilir.¹⁹¹

Yörede yağmur suyu kutsal sayıldığından kesinlikle yağmura karşı küçük abdest dökülmez. Çünkü her bir yağmur damlasının melekler tarafından yeryüzüne indirildiğine inanılır. Ayrıca yağmur yaşam ve bereketin kaynağı olarak görüldüğünden yağmur yerine “rahmet” sıfatı kullanılır.¹⁹²

2- Yağmur Duası ile İlgili İnanışları Değerlendirilmesi

Eski dönemlerden beri Türk kavimlerinde yaygın olan inanışa göre büyük Türk Tanrısı, Türklerin atasına bir sihirli taş vermişti. Bu taşla istediği zaman yağmurlar, dolu, kar yağdırır, fırtınalar ve rüzgârlar estirirdi. Bu taş her dönemde Türk kamların ve Türk komutanlarının ellerinde bulunmuştur. Şamanistlere göre ise günümüzde büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır. Yağmur taşı, Türk lehçelerinde şöyledir; Altaycada “cada”, Kıpçaklarda “cay”, Yakutçada ise “sata” biçimiyle söylenmektedir. Türklerin bu sihirli taşına İslam’da “yağmur taşı” veya “cada taşı” denilmektedir.¹⁹³

Modern Türk uluslarının halk bilimlerinde “yada taşı” efsanesi en çok bilinen efsanelerdendir. Kırgızların meşhur destanı olan Manas destanının büyük Çin seferi rivayetinde “Almanbet” adlı kahramanın bulutları afsunladığı geçmektedir.¹⁹⁴

Su, taş ve ata ruhlar eski Türk inancına göre kutsal sayılmaktaydı. Taşlarla yağmur yağdırılması, bütün Türk kavimlerinde var olan bir uygulamadır. Araştırma yaptığımız Kütahya Balkan göçmen bölgelerinde yetmiş küçük taşın toplanılması ve bunları bölgeye yakın göl veya dere atılarak yağmurun yağacağı inancı ve pratiği eski Türklerin inanç ve pratiğinin izlerini taşıdığını göstermektedir.¹⁹⁵

Kütahya Balkan göçmenlerinde yağmura genellikle “rahmet” sıfatını kullanmaları, suyun ve yağmurun yaşamın ve bereketin kaynağı olarak görmüşler ve kutsal saymışlardır. Ayrıca tüm Müslüman Türk dünyasında “yağmur yağıyor” ifadesi

¹⁹¹ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹⁹² Rüşti Tarım, 1935 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesinde ikamet etmekte.

¹⁹³ Abdulkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, s. 39.

¹⁹⁴ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnancının İzleri*, Ankara 2006, s. 173.

¹⁹⁵ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 61.

yerine “rahmet yağıyor” ifadesi kullanılır. Bununla yağmurun, Allah’ın bir lütfü, keremi ve ihsanının olduğu belirtilir.¹⁹⁶

B-AĞAÇ VE ORMAN İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1-Ağaç ve Orman ile İlgili İnanışlar

Kütahya Balkan göçmenlerinde ağaç dikmek, korumak dini bir vecibe olarak görülür ve bu teşvik edilmektedir. Çünkü ağaç hayatımızda kullandığımız birçok eşyaların ham maddesidir. Ağaç ve ormanların havayı temizlemesi ve yağmuru kendilerine doğru çekmesi ağaca verilen önem artmaktadır. Ağaç altını kirletmek, ağaca zarar vermek, yeşilken yakmak günah olarak görülmektedir. Ayrıca yöre göçmenlerinde yağmur yağdığına yıldırımın çarpacağına inanıldığından, şimşek çaktığında ve gök gürlediğinde ağaçların altında beklenilmez ve durulmaz. Mezar ve yatırlarda bulunan ağaçlara kutsiyet atfedildiğinden bu ağaçları kesmenin, yapraklarını koparmanın ve hayvanlara yedirmenin günah olduğuna, yatırlarda bulunan ağaçlara çaput bağlamak suretiyle dilek ve temennilerde bulunulursa dilek ve temennilerinin kabul olunacağına inanılmaz. Ağaç ve çiçek dikmenin büyük bir sevap olacağına ve kabirdekilere fayda sağlayacağına inanılır.¹⁹⁷

Kütahya Balkan göçmenleri ağacı ve ormanı çok severler ve onlara gerekli önemi verirler. Ayrıca Hz. Peygamberin “Öleceğinizi bilerseniz bile kesinlikle dikili bir ağacınız olsun” hadisine çok itibar ederler. Yöre göçmenlerine göre insan, yaşamın başlangıcı olan doğumda ve sonu olan ölümde ve bu ikisi arası olan dünya hayatında ağaca muhtaçtır. Çünkü bebek doğar doğmaz beşiğe konulur, insan öldüğü zamanda teneşire ve tabuta konur. Yaşamda ise her alanda kullanılmaktadır.¹⁹⁸

Üzerlik otu kutsal sayıldığından doğumundan sonra çocuğa göz ve nefes değmemesi için veya nazar değerse çocuğun başının üzerinde üzerlik tohumu döndürülerek ateşe atılır ve çocuk nazarın etkisinden kurtulduğuna inanılır.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 62.

¹⁹⁷ Ömer Güldane, 1955 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yumaklı Köyünde ikamet etmekte.

¹⁹⁸ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

¹⁹⁹ Ramazan Tekin, 1965 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Hamidiye Kızılcaören Köyünde ikamet etmekte.

2- Ağaç ve Orman ile İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Kütahya Balkan göçmenlerinde ağaç kültü, umumiyetle türbe-ağaç-su şeklinde bulunmaktadır. Orhun yazıtlarında Gök Tanrı'dan sonra en hâkim olan unsur kavramının öncelikli bir kısmı işte bu üçlü ya da bazen de ikili olan kültten meydana gelmektedir. Eski Türk inançlarında çok önemli bir yere sahip olan bu kültlerin, İslamiyet ve diğer dinlerin kabulünden sonra devam ederek günümüze kadar gelmesi düşündürücü olan bir olgudur.²⁰⁰ Bu kültlerin masallara, efsanelere etkisi olmuştur.²⁰¹

Kütahya Balkan göçmen bölgelerindeki mezar ve yatırlarda bulunan ağaçlara kutsallık atfedilmesi eski Türk inançlara dayanmaktadır. Çünkü ağaç kültü yaklaşık olarak Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar bu kültün belirlediği her yerde ağaç-evliya ilişkisine rastlanmaktadır. Halen Anadolu'da kutsal sayılan ağaçların yanında türbe ve mezarların olması bunu göstermektedir.²⁰²

Yeryüzünün en yaygın kültlerden biri olan ağaç kültü dinler tarihinin tespitlerine göre insanlık tarihinin hemen hemen her döneminde varlığını göstermektedir. Çünkü ağaç birçok toplumlarda ve dinlerde ilahların ve ruhların barındığı kutsal varlıklardır. Hatta kâinat, dev bir ağaç şeklinde hayal edilmiştir.²⁰³

Göktürkler ve Uygurlar döneminde Ötüken ormanlarının bütün Türkler tarafından kutsal sayılırdı. Orman kültü ilkel toplumların orman ürünleriyle ve avcılıkla geçindikleri dönemin bir kalıntısıdır. Çiftçilerin ve çobanların geniş bozkırlarda geçimini sürdürmesi milletlerde orman kültünün eski önemini yitirmesine neden olmuştur. Ayrıca orman tanrıları da kötü ruhlar olarak sayılmıştır. Amma velâkin hayat standartları ve dini anlayışlarında gelişen ve değişen bazı milletler orman kültünü yeniden dinlerine dâhil etmekte başarılı olmuşlardır. Sonuç olarak son zamanlara kadar avcılık ile geçinen Şor Türkleri orman ruhlarının temiz ve doğru sözlü olduklarına inandıklarından orman ruhlarına çok önem verirlerdi.²⁰⁴ Ormanlar bir kült olarak sayıldığı gibi bazı ağaçları da ayrıca kutsal kabul edilir. Kayın ağacı, Şamanistlerce en çok kutsal kabul edilen ağaçtır. Yakutlarda ise karaçamı mukaddeslik atfetmişlerdir.

²⁰⁰ İskender Oymak, *Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, Malatya 2002, s. 97-98.

²⁰¹ Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç kültü*, Ankara 2004, s. 73.

²⁰² İskender Oymak, *a.g.e.*, s. 98.

²⁰³ İskender Oymak, *a.g.e.*, s. 93.

²⁰⁴ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 63.

Çocuğu olamayan kadın karacanın karşısına geçip dua ederdi. Uygur efsanesi olan Türeyiş efsanesine göre ağacın kişileştirilmesinden, doğurganlık özelliğinin olmasından ve hakanların ağaçtan türediğinden bahseder.²⁰⁵

Orman kültü, Türklere miras kalan eski bir kültürdür. Bunu Türk devletlerin efsanelerinde bahsedilmektedir. Orman kültü, avcılıktan kaynaklandığı görüşü hâkimdir.²⁰⁶ Eski Türk hayatında ağaç ve ormanlar insan yaşamında etkisi olan kutsal varlıklardır. Onların yani iyelerin memnun ettikçe mutluluk ve huzurun artacağına, bolluk ve bereket olacağına inanırlardı.²⁰⁷

C- HAYVANLAR İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1-Hayvanlar ile İlgili İnanışlar

Kütahya'daki Balkan göçmen köylerinde kedinin Peygamberimizin sırtını okşadığı mübarek bir hayvan olması, bulunduğu evin rızkının artmasına vesile olacağı, kediyi beslemenin iyi ve hayırlı olduğu hatta kediyi öldürmenin büyük günah olduğu inancı hâkimdir. Ancak hadis kaynaklarında böyle bir inanış görülmemektedir. Yörede göçmenlerince gece ev köpeğinin hazin hazin uluması o evden birinin öleceğine delalet ettiğine inanılır.²⁰⁸

Ayrıca akşam vaktinde evdeki örümcek ağlarının süpürge ile alınarak temizlenmesinde günah olduğuna inanılır. Yuvası bozulan örümceğin gece nereye gideceğinden ve ölmesinden endişelenilir. Ayrıca örümceğin ağını bozan kişinin ileriki zamanlarda yuvasının bozulup dağılacağına inanılır. Örümceğin öldürülmemesi, yaptığı ağı bozulmaması Hz. Peygamberi Medine'ye giderken örümceğin ağ örerek onu müşriklere karşı korumasından kaynaklanmaktadır. Baykuşların uğursuzluğuna inanılır. Baykuş bir evin damında tünemiş öterse, o evde bir kişinin öleceğine inanılır.²⁰⁹

Mavi renkli yabani güvercinlerin Peygamberimizin hicreti esnasında gizlenmiş olduğu mağaranın girişine yuva kurarak peygamberimizi Mekkeli müşriklere

²⁰⁵ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 64.

²⁰⁶ Ümit Hassan, **a.g.e.**, s. 295.

²⁰⁷ Yaşar Kalafat, **a.g.e.**, s. 75.

²⁰⁸ Hasan Hüseyin Karabayram, 1955, Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

²⁰⁹ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

koruduklarına inanılır. Bundan dolayı bir nevi kutsiyet atfedilen güvercinlere dokunulmaz ve bunlar kesilmezler. Kesildikleri takdirde kesen kişinin başına büyük bir bela geleceğine inanılır. Beyaz güvercin barışın ve huzurun simgesidir. Beyaz güvercin besleyen ailenin huzurlu ve mutlu bir ortama sahip olacağına inanıldığından beyaz güvercin beslenilir. Atın bütün Türklerde olduğu gibi Balkan göçmenleri arasında da ayrı bir önemi vardır. Eskiden gelin almaya gidilirken bu hayvan kullanılırdı. Düğünlerde at yarışları yapılır ve cirit oynanırdı.²¹⁰

Alacakarganın kapı önünde ve çatıda ya da evin önünde öterse müjdeli bir haber geleceğine inanılır. Ayrıca bölgede geyik bulunduğundan dolayı göçmenlerce önemli bir hayvandır. Geyik avlayan kişi toplum tarafından kınanır. Geyiğin, yardıma muhtaç olan kimselere yardım eden kutsal hayvan olduğuna inanırlar. Yöredeki göçmenlere göre geyik avlayan kişinin ölümü sırasında geyik gibi böğüre böğüre öleceğine inanılır.²¹¹

Kütahya Balkan göçmenleri tarafından “kolastra” olarak adlandırılan yeni doğum yapmış ineğin ilk sütü bu hayvanların sütünün bol ve bereketli olması için yakın komşu ve akrabalara dağıtılır. Ayrıca inek doğumunda eşini (yöre deyiimiyle eterini) yemeden hemen önünden alınır. Bunu inek yerse ineğin sağlığına zarar vereceğine inanılır. Yöredeki göçmenlere göre akşam ezanı okunduktan sonra süt sağılmaz ve kimseye süt verilmez. Bunun nedeni ise hayvana nazar ve göz degeceğine inanılmasıdır. Zorunlu hallerde süt verilirse süt alan kişi, sütü veren kişinin kabını geri getirirken mutlaka bir dilim ekmek ve bir miktar tuz getirmesi gerekir. Bunun nazar ve göz değmesinden koruduğuna inanılır. Bazı göçmen köylerde ise yoğurt veya süt dışarıya verilirken üzerine üzerlik, kömür, yeşil yaprak konulur. Konulmazsa ineğe nazar degeceği inancı vardır. Ayrıca ineğin sütünü yere sağmanın iyi olmayacağını bunun hayvanın hastalanmasına sebep olacağına, hastalanan hayvanları da ateşten geçirmek suretiyle iyileşeceğine inanırlar. Göçmen köylerinde kadınlar hayvanın önünden geçmezler. Bu ise evin geçimi için önemli bir yer tutan hayvana verilen değerden kaynaklanır. Ayrıca yumurtanın kırılıp israf olmaması için tavuğun yumurtasını özellikle erkek çocukların almalarına izin vermezler. Bunu engellemek içinde çocuğa

²¹⁰ Ali Osman Gürcan, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

²¹¹ Şaban Öztürk, 1968 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kumluyurt Köyünde ikamet etmekte.

tavuğun kendisini görmesi halinde yumurta yumurtlamayacağı söylenir ve çocuk bu davranıştan vazgeçer.²¹²

1-Hayvanlar ile İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Eski Türklerde kutsal olarak sayılan hayvanlar vardır. Bir hayvan, bir bitki veya bir nesne en ilkel toplum tipi olan “klan”ın atası durumunda olup kutsal sayılır. Totem olarak kuş, tavşan vb. hayvanlar olabileceği gibi bir bitki bir taş parçası, yağmur, deniz vb. nesneler de olabilir. Totem’i incitmek, yaralamak, öldürmek “Tabu”(yasak, haram)dur.²¹³

Gerek eski Türklerin, gerekse bugünkü Türklerin kutsal saydığı hayvanlar arasında geyik, kaz, at, kartal, bozkurt, tavşan sayılabilir.²¹⁴

Baykuşun uğursuzluğun simgesi ve ölümün habercisi olarak kabul edilmesi geleneksel Türk inancından kaynaklanmayıp, Türklere İran veya Çin inanç ve düşüncesinden geçmiştir.²¹⁵ Yöredeki göçmenlerde baykuşların uğursuzluğuna inanmaları, bir evin damında tüneyip öterse, o evde bir kişinin öleceğine inanmaları Türk inancına dayandığını görmekteyiz.

Yöre göçmenlerinde mavi renkli yabani güvercinlere kutsiyet atfedilmesi, beyaz güvercinlerin huzurun simgesi kabul edilmesi, Türklerin mavi ve beyaz renklere yükledikleri anlamlarla benzerlik görülmesi bu inanışların eski Türk inancından ve dinimizde ise hicretteki durumdan kaynaklandığını göstermektedir. Türklerde ak renk beyazlığı, temizlik, arılık, büyüklük ve yaşlılığı anlatmaktadır. Hunlarda ak renk adalet ve güçlülüğün simgesidir.²¹⁶ Gök ve mavi ise gök ve suyun alametidir. Gök rengi sonsuzluğu, türeyişi, emniyet ve huzuru anlatır ve sakinlik ve huzur verir. Gök, kırmızı ve ak renkleri Türk kültüründe en çok değer verilen renklerdir.²¹⁷

Ayrıca bölgedeki göçmenlere göre geyiğin insanlara yardım ettiğine inanılması, geyiği avlayan kişinin ölüm sırasında geyiğin böğürmesi gibi bir ses çıkaracağına

²¹² Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

²¹³ İbrahim Kafesoğlu, **Eski Türk Dini**, s. 9.

²¹⁴ Mehmet Eröz, **Eski Türk Dini ve Alevilik-Bektaşılık**, İstanbul 1992, s. 124–140.

²¹⁵ Ali Selçuk, **a.g.e.**, İstanbul 2004, s. 214–219.

²¹⁶ Sadık Tural-Elmas Kılıç, **Nevruz ve Renkler**, Ankara 1996, s. 56.

²¹⁷ Sadık Tural-Elmas Kılıç, **a.g.e.**, s. 59.

inanmaları eski Türk dinlerinin bir uzantısıdır. Efsanevi bir özelliğe sahip olan geyik Türk toplumları tarafından sevgi ve saygı gösterilen bir hayvandır. Göktürk mezar taşlarında, Pazırık ve Kıpçak-Kumanlara ait Dinyeper höyüklerinde geyik motiflerinin önemli bir yere sahip olduğu belirtilir.²¹⁸

D- SU İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLESİ

1-Su ile İlgili İnanışlar

Yöredeki göçmenler zorunlu olmadıkça ayakta su içmezler. Suyu temiz tutarlar ve kesinlikle pisletmezler. Suyu abdest bozarak pisleten kişinin cinler tarafından çarpılacağına inanılır. Geceleri su birikintisi üzerinden atlanmaz. Gece dışarı su dökülmez. Eğer bunlar yapılırsa cinlerin çarpacağına inanılır. Ayrıca birisine iltifat edileceği zaman “Su gibi aziz ol” denilir.²¹⁹

Kütahya Balkan göçmenlerinde hamile kadının doğumu sırasında doğumun zembem suyunun içirilmesi kolay olması için yapılan bir uygulamadır.²²⁰ Camiden getirilen bir desti su ile mezarın başucundan ayakucuna doğru dökülür ve bu işlem su bitinceye kadar devam eder. Bu suyun ölen kişinin günahlarını yıkayacağına inanılır.²²¹ Ayrıca gelin damat evine gelince sağ eline bir ibrik verirler, gelin suyu döke döke kapıya kadar gider. Gelin içeriye girerken eşik üzerinde bulunan bir tas suyu ayağı ile vurarak evin içerisine saçar. Gelinin suyu döke döke gelmesi ve eşikteki suyu evin içerisine saçması eve bolluk ve bereketin geleceğine inandıkları için yapılmaktadır.²²²

Kütahya Balkan göçmen yörelerinde yağmur yağmadığı zaman yapılan uygulamalarda su kültürünün izlerini taşıdıklarını görülmektedir. Yağmur duasına çıkılması, yağmur yağması için kurbanların kesilmesi suya duyulan ihtiyaç neticesinde rahmeti çekebilmek amacıyla yapılan uygulamadır. Yağmur duası sırasında yetmiş adet taş her defasında “Bismillahi Allahü ekber” diyerek sağ elle dereye veya göle atılır.²²³

2-Su ile ilgili inanışların değerlendirilmesi

²¹⁸ Bahaddin Ögel, **İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi**, Ankara 1988, s. 66–299.

²¹⁹ Tevfik Ayyıldız, 1933 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

²²⁰ Meliha Karakuş, 1955 Adana-Kozan doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesinde ikamet etmekte.

²²¹ Rüştü Tarım, 1935 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesinde ikamet etmekte.

²²² Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

²²³ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

Geleneksel Türklerin dininde su da önemli bir anlamı ve niteliği olup, bu bağlamda su kaynağı, pınarı, ırmak ve göl gibi su ile ilgili nesneler kutsallık kazanmışlardır. Türkler suyun kuvvet ve bereket kaynağı olarak kabul ettikleri gibi kahredici ve koruyucu tanrı da kabul ederlerdi. Orta Asya Türklerinde Oğuzlarda, Sibirya ve Altay Türklerinde suya tükürmek, abdest bozarak kirletmek, hatta suyu temizlik için kullanmak bile yasaktır.²²⁴

Kütahya Balkan göçmenlerinin suyu temiz tutmalarına verdikleri önem, suya tükürmenin, abdest bozmanın yasak olması ve cinlerin çarpacağına inanılması, suyun bir yaşam kaynağı olarak görülmesi eski Türk inanışların son biçimlerini göstermektedir. Türkler, eskiden ateş gibi suyun da sahibinin veya ruhunun bulunduğuna inanmışlardır. Göktürkler ve Uygurlar, Tamir nehri gibi Orhun, Selenga, Tola gibi ırmakları da kutsal saymaktadırlar. Kutsal sayılan bu nehirlerde ve göllerde balık avlamak ve yemek yasaklanmıştır. Suyun bereketi elde etmenin iyi bir yol olduğu bilinmektedir. Bu özelliğiyle kendisine önemli bir mevki verilmektedir. Kırgızlarda kısır kadınlar sahrada tek başına bulunan bir kuyu ya da su kenarında kurban kesip sabahlarıydı.²²⁵

E- ATEŞ İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1-Ateş ile İlgili İnanışlar

Kütahya Balkan göçmenlerine göre ateşe tırnak atmanın uğursuzluk getireceğine inanılır. Ateşe akşam namazından sonra su dökülmez. Ayrıca ateşin üzerine özellikle çocukların küçük su dökmesinin cin çarpmasına neden olacağına çünkü cinlerin ateşi çok sevdiğine inanılır, Ay tutulduğu zaman önceleri silahlarla havaya ateş etmek, davul veya teneke çalmak suretiyle Ay'ın tutulmaktan kurtulacağına inanılır.²²⁶

Kütahya'daki bazı göçmen köylerinde evinden başkasına ateş vermezler. Bunun ocağının söneceğine inanılır. Bu yüzden özellikle sabah erkenden birine ateş vermek uğursuz sayılmaktadır. Ayrıca komşular birbirlerinden kor veya ucu yanmış odunla

²²⁴ Ünver Günay, Harun Güngör, **Türk Din Tarihi**, 1998, s. 77-78.

²²⁵ Jean Paul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, (Trc. Ayhan Kazancıgil) İstanbul 1984, s. 115.

²²⁶ Rüştü Tarım, 1935 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesinde ikamet etmekte.

ocak tutuşturmak ateş istemeyip, onun yerine kibrit veya çakmak isterler. Bu şekilde ateş verenin evinin bereketi ateş alanın evine geçeceğine inanırlar.²²⁷

Kütahya göçmenlerinde Hidrellez günü kutlamalarında ateşin yakılıp üzerinden atlanması geleneği de mevcuttur.²²⁸

2- Ateş ile İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Anadolu'da "Ateş" kavramı çok önemli anlamları yere sahiptir. Ancak genelde bütün geleneksel sosyal gruplarda bir kutsallığı ifade etmiştir. Ateş bazen evrenin kaynağı, bazen de tanrıların insanlara verdiği en değerli bir hediye olarak karşımıza çıkmaktadır. Ateş ile ilgili inançların asıl kaynağı eski Hind ve İran inançlarında temelini teşkil eder. Özellikle Zerdüştlüğün ve Mazdeizm'in ana esasları ateş ibadetlerine dayanmaktadır.²²⁹

Türkler eskiden beri ateşe saygı göstermişler ve onu kutsal ve temizleyici olarak görmüşlerdir. Türklerde ateşin gökten indiği inancı vardır. Türklerde bir temizleme aracı olarak düşünülmekte ve kullanılmaktaydı. Bozkurt ve Kazaklarda, hastaları kötü ruhlardan temizlemek amacıyla "alaslama" uygulamasının yapılması bunu göstermektedir. Öte yandan Türklerde ateş kâhinler tarafından kehanet aracı olarak da kullanılmıştır. Ayrıca Türklerde ateş kültürünün, aile ocağı kültü ile yakından ilgili olduğu görülmektedir. Gerek şaman dualarında ve gerekse Müslüman Türklerin arasında ve özellikle Anadolu'da, aile ocağına saygı anlayışı da, uzaktan da olsa bu inançla bağlantılıdır. Buryatların, Altayların ve Kırgızların düğün törenlerinde ateş, ocak ve onlarla ilgili tören ve uygulamaların Türk din tarihinde, ateş ve ocak kültürünün varlığını ve geçmişini göstermektedir. Türklerde ateş kültüne verdiği önemini biz, Altay ve Yakut Türklerinde ateşe kurban sunma, yiyecek ve içeceklerden ateşe pay ayırma, ateşe saygı, onu su ile söndürmemek, tükürmemek, kötü söz söylememek gibi uygulamalarda görmekteyiz.²³⁰ Kütahya Balkan göçmenlerinde de ateşe duyulan saygı onu su ile söndürmemek, tükürmemek, küçük su dökmek gibi inanç ve pratiklerin Altay ve Yakut Türklerinin ateş ile ilgili inanç ve pratiklerine paralel olduğunu görmekteyiz.

²²⁷ Şahin Aslan, 1932 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

²²⁸ Mümin Ayyıldız, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

²²⁹ A.Y. Ocak, **Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, İstanbul 1983, s. 195–186.

²³⁰ Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e.**, s. 55–56.

Eski Türk inancına göre ilk insanlar meyve ve otlarla beslendiklerinden dolayı ateşe ihtiyaçları yoktu. Fakat Tanrı onlara zamanla et yemeklerini de bildirince ateşe ihtiyaç duydular. Bunun üzerine Tanrı Ülgen, kuru otları bir araya getirip, iki taş arasında ezerek ateşi meydana getirdi. Bunun üzerine insanlar bu ateşe “....atamın kudretinden taşla düşmüş ateştir” dediler. Bundan dolayı Hun ve Yakut Türklerinde çakmak taşından elde edilen ateş kutlu sayılmaktadır. Yakut Şamanları da ayinlerinde bu taştan elde edilen ateşi kullanırlar ki buna “mukaddes ateş”, kibritle elde edilen ateşe de “Rus ateşi” diyorlar ve Rus ateşini de asla ayinlerinde kullanmazlar. Öte yandan Moğol Şamanizm’ini ilk defa inceleyen Banzanov, ateş inancının Moğollara Türklerden geçtiğini söyler. Bunun için de Moğolca ateşe “gal” ve Ateş Tanrısı’na da “ot” denilmesini delil olarak gösterir.²³¹

Altaylıların ateşe karşı söyledikleri dualarda ateşe “Güneş ve Ay’dan ayrılmışsın” derler. Altaylılar ateşin gökten Tanrı tarafından gönderildiğine inanırlar. Mübarek sayılan bazı şeylere ve ruhlara karşı “küfür” sözler sarf edilebilir ise de ateşe böyle bir şey söylenemez. Ateşi su ile söndürmek, ateşle oynamak ve ateşe tükürmek kesin olarak yasaktır.²³²

Kütahya Balkan göçmenlerinde Ay tutulması sırasındaki inanç ve pratikler eski Türk inanışlarının bir devamı niteliğindedir. Çünkü Ay tutulması esnasında göğre ok atarak, davul çalarak, silahları birbirine vurarak, bağırarak gürültü çıkaran eski Türkler, böylece Ay’ın yüzünü örten karanlığı, kara iyeleri kovmaya çalışırdı.²³³

Yöre göçmenlerinde görülen ateşe saygı duyulması, ateşe tırnak gibi pis olan şeylerin atılmaması, ateşe su dökülmemesi ve ateşe küçük su dökülmemesi eski Türk inanışlarından kalma inanış ve pratiklerdir. Türkler, od ve ocak iyesine bir saygı belirtisi olarak üstüne pis ve kötü şeyler atmaz, bundan sakınırlardı. Ateşe su dökerek söndürmezdi.²³⁴

²³¹ Abdulkadir İnan, **Makaleler ve İncelemeler**, s. 394; Abdulkadir İnan, **Eski Türk Dini**, s. 42.

²³² Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 67.

²³³ Yaşar Kalafat, **a.g.e.**, s. 48.

²³⁴ Yaşar Kalafat, **a.g.e.**, s. 84.

F-ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1-Ziyaret Yerleri ile İlgili İnanışlar

Ziyaret, birini veya bir yeri görmeye gitmek anlamına gelse de daha çok bir yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi çeşitli adlarla anılan, manevi yönü kuvvetli olan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere belirli bir amaç için yapılan ziyaretler ve bu çerçevede oluşmuş inanç ve uygulamalar anlaşılmaktadır.²³⁵

Kütahya merkezinde ve çevresinde birçok ziyaret yeri vardır. Bu ziyaret yerleri çocuğu olmayan kadınlar için, adağını sunmak için, maddi ve manevi hastalığına şifa bulmak amacıyla insanların gittikleri kutsal kabul edilen yerlerdir. İnsanlar bu ziyaret yerlerine saygı göstermektedirler. Bu ziyaret yerlerinde bazen bir evliyanın varlığına inanılırken, bazen de orada mübarek bir kişi olmamakla beraber orada bulunan ağaç, taş, su vb. kutsal kabul edilen nesneler için gidilmektedir. Ziyaret yerlerinde içten ve samimi olarak yapılan duaların hemen kabul edileceğine, kesilen kurbanların da daha çabuk amacına ulaşacağına inanılır.²³⁶

Kütahya'da ve çevresindeki göçmen yerleşim yerlerinde bulunan mezar ve türbelere ziyaret yerlerinde birçok yapılmaması gereken şey vardır. Mezarların üzerine çıkılmaz, oturulmaz, etrafı pisletilmez, çöp atılmaz, abdest bozulmaz. Böyle yapılırsa o kişinin başına bir bela ve musibetin geleceğine inanılır. Mezarlıkta özellikle çocuklar parmaklarıyla işaret ederlerse “parmağını ısır” şeklinde büyükler tarafından ikaz edilir.²³⁷

Kütahya ve çevresinde ziyaret edilen birçok türbe ve yatır vardır. Bunlardan en çok ziyaret edilenler şunlardır;

a-Paşam Sultan Türbesi:

Paşam sultan türbesinin diğer adı Seyyid Nûreddin Zâviyesidir. Ulu cami ile İshak Fakih cami arasında ana cadde üzerinde bulunan Kurşunlu Cami sokağında

²³⁵ Mahmut Furtana, **a.g.e.**, s. 29.

²³⁶ Meliha Karakuş, 1955 Adana-Kozan doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesinde ikamet etmekte.

²³⁷ Ramazan Tekin, 1965 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Hamidiye Kızılcaören Köyünde ikamet etmekte.

dikdörtgen planlı, kubbeli bir türbe dir. Paşam Sultan’a ait olan bu türbe içerisinde dört ahşap sanduka bulunmaktadır. Her türlü hacetin kabul edildiğine inanılır ve burada kadınlar adakta bulunur ve mevlit okuturlar.²³⁸ (Bkz. EK: 22)

b-Erguniye Türbesi:

Celalettin Ergun Çelebi, Mevlana Celalettin Rumi hazretlerinin oğlu Sultan Veled’in kızı Abide Mutahhare Hatun ile Germiyan Beyi Süleyman Şah’tan doğma İlyas Paşa’nın oğlu Çelebi Burhanettin’in oğludur. Yani Mevlana hazretlerinin torunudur. Hazreti Ergun Kütahya Mevleviliğinin büyüklerinden ve kâmillerinden bir zat olup ömrünün ortasında hilafet tacını giyerek Kütahya Mevlevi dergâhının postnişini olmuştur. Ergun Çelebinin ölümünde vasiyeti üzerine buraya gömülmüş ve burası Erguniye Türbesi olmuştur. Mevlana torunlarından ve postnişinlerinden o üç kişi gömülüdür. Mevlevihane daha sonra camiye dönüştürülmüştür. Camiye Mevlevilerin sema ayininden dolayı “Dönerler” adı verilmiştir. Halk caminin içindeki kuyunun şifalı olduğuna inanmaktadır. Kütahya’nın sık ziyaret edilen yerlerindendir.²³⁹ (Bkz. EK: 23)

c-Gaybi Sultan Türbesi:

Asıl adı Sunullah Gaybi Efendidir. Büyük mutasavvıf Gaybi Sunullah hazretlerinin türbesi Musalla Mezarlığı içerisinde bulunan kümbet şeklinde bir ziyaretgâhtır. İnsanlar burada mevlit ve Gaybi Efendi’nin kendi eseri olan Hüda rabbim duasını okuyarak dilek ve niyazda bulunurlar. Özellikle çocuğu olmayan kadınlar bu türbeye gelirler ve adaklarını sunup dileğinin gerçekleşmesi için dua ederler.²⁴⁰ (Bkz. EK: 24)

2-Ziyaret yerleri ile ilgili inanışların değerlendirilmesi

Geleneksel Türk Dininin en önemli yanlarından biri de, ölen ataları tazim ve onlar için kurbanlar sunma inanç ve âdetidir. Atalar kültüründe ölen her atanın ruhu ve mezarı kült olmamakta, yalnızca saygıdeğer olan kişiler buna ulaşmaktadır. Asya Hunlarının, her yıl mayıs ayında atalara kurbanlar sundukları bilinmektedir. Göktürkler

²³⁸ Rüştü Tarım, 1935 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesinde ikamet etmekte.

²³⁹ Ekrem Yıldız, 1961 Kütahya doğumlu, Lisans mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesinde ikamet etmekte.

²⁴⁰ Meliha Karakuş, 1955 Adana-Kozan doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesinde ikamet etmekte.

ve Uygurlar da Hunlar gibi yılın beşinci ayında mukaddes dağ üzerinde toplanmakta; Tanrı'ya ve atalara kurbanlar sunmaktaydılar.²⁴¹ Kütahya ve çevresindeki göçmenlerin hıdrellez günün türbelere, mezarlıklarda kutlanması, kurbanlar kesilmesi eski Türk inanışlarından atalar kültüyle ilişkilidir.

Kütahya ve çevresinde görülen mezar, mezarlık ve türbe türünden mekânlara parmak uzatılmaması inancı, eski Türklerde Ruhun yeryüzüne don değiştirerek dönebileceği inancının bir uzantısıdır. Nitekim bu inanç, Türklerin soylarını çeşitli canlılara bağlanmalarına yol açmıştır ki, Türklerin kurttan türemesi inancı bunun bir ürünüdür.²⁴²

İlahi dinlerde kutsallık ve en yücelik Tanrı'ya aittir ve bu kutsalın belirleyicisi kutsalın bizzat kendisidir. İslam'da kutsala daha yakın olan insanları ifade etmek üzere veli, evliya, şehit vb. kelimeler kullanılmıştır. Kuran ve diğer ilahi dinlerin kutsal kitabında; “Mescid-i Haram”²⁴³ “Beytül Makdis”²⁴⁴ “Mukaddes Tuva vadisi”²⁴⁵ gibi bazı yerler kutsal olarak belirlenmiş ve bu makamlara belirli şartlara uygun bir biçimde girebileceğini ifade edilmiştir.

Yatır, türbe, tekke ziyaret gibi çeşitli isimlerle anılan ziyaret yerleri, her zaman için kendilerinde bir manevi güç, feyiz ya da bereket bulundurduğuna inanılan ve birtakım efsaneler, hikâyeler ve kerametler atfedilen kişilerin mezarları, türbeleri veya onlara ithaf olunan makamlar değildir. Aynı zamanda kutsal bilinen taş, ağaç, kaynak, kaya ve dağ gibi mekânlar da ziyaret kategorisine dâhil edilmektedir. Çünkü Türk Din Tarihinde yer-su, ağaç ve taş kültü önemli bir yere sahiptir. Eskiden beridir Türk toplumlarının yaşantılarında bu kültürlerin tesirlerini görmek mümkündür. Ancak bu taş, ağaç ve kaynak gibi ziyaret yerleri çoğu zaman bir efsaneyle karışmış veya bir evliya ile bağlantı kurmuş, onun hayatına girmiş veya veliye, yatıra, çok yakın olmakla kutluluk kazanmış olduğu gibi, tarih boyunca birçok ülkede görülen; ağacı, kaynağı, taşı türlü sebep ve şartlarla kutlu tanıma gibi inançların kalıntı ve devamı gibi görmek gerekiyor. Bu tür kutsallıklar atfetmenin eski Türklerde görüldüğü belirtiliyorsa da, bu ifade söz konusu inancın asıl kaynağının ve mekanizmasının ne olduğunu ortaya koymamaktadır.

²⁴¹ Ünver Günay, Harun Güngör, **a.g.e.**, s.80.

²⁴² Yaşar Kalafat, **a.g.e.**, s. 70.

²⁴³ Hacc: 22/26.

²⁴⁴ **Kutsal Kitap**, Yaratılış, 7: 20–21.

²⁴⁵ Taha: 20/21; **Kutsal Kitap**, Çıkış, 3: 3.

Çünkü bu inanışların yaygınlığı sadece ülkemiz ve diğer Müslüman Türk devletlerine mahsus değildir. Çünkü İslamiyet öncesi döneme kadar Araplar arasında görüldüğü, Afrika kıtasında çeşitli amaçlarla velilerin mezarlarının ve diğer kutsal mekânlarının ziyaret edilmesinden ibaret olan uygulamaların yaygın olduğu belirtilmektedir. Aslında bu inanış Türk veya Müslüman dünyası ile de sınırlı değildir. Bu inanışlara; Naturizm ve Animizmin bir tür yansıması olarak tarihin her döneminde Afrika, Amerika, Avustralya, Uzakdoğu, Çin, Hindistan, Eski Yunan gibi yerlerde de görülmektedir.²⁴⁶

---

²⁴⁶ İskender Oymak, “Akçadağ ve Çevresindeki Kutsal Mekân Anlayışı”, FÜİFD, Elazığ 2000, s. 446–447.

SONUÇ

Bulgaristan, 1393 tarihinde Yıldırım Beyazıt tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına bir eyalet olarak katılmıştır. Bu tarihten itibaren Anadolu'dan Türkmenler göç edip buraya yerleşmişler ve yaklaşık 500 yıl orada ikamet etmişlerdir. Osmanlı devletinin Bulgaristan hâkimiyeti 19. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. 1877–1878 Osmanlı- Rus savaşıdan sonra imzalanan Berlin anlaşmasından sonra Bulgar prensliği kurulmuştu. Ardından Rus ve Bulgarların Türkler üzerinde baskı ve zulümler artmıştı. Bunun sonucunda soydaşlarımız Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır. Bu göçler Osmanlı döneminde 1912–1913 Balkan savaşıdan sonra, Cumhuriyetin döneminde ise 1950–1951, 1967, 1989–1990 yılları arasında yoğunluk kazanmıştır. Göç eden soydaşlarımız devlet eliyle çeşitli illere yerleştirilmişlerdir. İşte Kütahya bu göç eden soydaşlarımıza kucak açan illerimizden biridir.

Balkanlardan göç eden soydaşlarımız orada Türk örf, âdet, gelenek ve görenekten bir şey kaybetmeden korumuşlar ve burada da aynı kültürel hayatlarını devam ettirmektedirler.

Bir toplumda gelenek görenek ve inanışlarının oluşması çok uzun bir zaman içerisinde olmaktadır. Bu gelenek, görenek ve inanışlar toplumda en çok görülen doğum, sünnet, evlenme, ölüm, yağmur duası, ağaç ve orman, hayvanlar, su, ateş ve ziyaret yerleri ile ilgili inanış ve uygulamalar içerisinde varlığını sürdürmektedir. Kütahya, Balkan göçmenlerinin örf, âdet, gelenek, görenek, inanışlar ve uygulamaları açısından çok zengin bir yöredir. Yöre göçmenlerinde İslam dini ile eski Türk inanışların bir arada kaynaşarak uzun süre yaşaması önemli bir tespittir.

Kütahya Balkan göçmenlerinde görülen doğum ile ilgili inanış ve uygulamalarında genellikle Orta Asya Türk kültürünün hâkim olduğu görülmektedir. Göçmenlerde çocuğu olmayan kadının türbe ve yatırları ziyaret etmesi, adakta bulunması, eski Türk inançlarının bir uzantısıdır. Doğum, kırklama (kırk uçurma) töreni, göbek bağının gömülmesi, kötülüklerden ve nazardan korunmak amacıyla muska yaptırılması, loğusa kadının ve bebeğinin zarar gelmemesi için demir eşyanın konması gibi inançlar eski Türk inanışlarıyla ilişkilidir. Sünnet geleneğinin inanış ve uygulamaları eski Türk inancında görülmemektedir. Çünkü sünnet inanışı ve

uygulanması Sami kültürüyle alakalıdır. Ancak sünnetten kaynaklanan kirvelik kurumunda ise Anadolu Türk kültürünün etkisi ve Hristiyanlıktaki vaftiz uygulamaların vaftiz ana-baba uygulamalarına benzerlikleri görülmektedir. Kütahya Balkan göçmenlerinde görülen evlenme ve düğün törenlerinde de geleneksel Türk inancının izleri bulunmaktadır. Evlenmeyle ilgili inanışlardan kız isteme, kız kaçırma, sağdıçın geline ve damada yardımcı olması, kırmızı başörtüsü(duvak) ve gayret kuşağı kullanılması, gelinin evlenirken çeyiz götürmesi gibi uygulamalar yöre göçmenlerinde varlığını sürdürmektedir. Eski Türk inanışları incelendiğinde bu uygulamaların benzerlerinin olduğu görülmüştür. Ölümle ilgili inanış ve uygulamalarda ise genellikle Türk kültürünün izlerini taşımaktadır. Bununla beraber yöre göçmenlerinde ölüm ile ilgili inanış ve uygulamalarda İslam dininin kurallarının da geçerli olduğu görülmektedir. Eski Türk inanış ve uygulamaları, İslam dini ile bütünleşerek yöre göçmenlerinde gelenek, görenek, âdet olarak yaşanmaktadır. Ölümü düşündüren inanışlar, Ölüm esnasında, ölüm sonrasında yapılan işlemler, ölünün çenesinin bağlanıp kapatılması, cenaze şişmesin diye karnına demir parçasının konulması geleneksel Türk inancına dayanmaktadır.

Kütahya Balkan göçmenlerinde görülen su, ateş, ağaç ve orman ile ilgili inanış ve uygulamalar doğrudan geleneksel Türk dinindeki “Yer – Su” kültlerine ait inanışların uzantısıdır. Su, ateş, orman ve ağacın temsil ettiği inanışların ve uygulamaların yöredeki göçmenlerde görüldüğünü, geleneksel Türk inancının içinde bu uygulamaların birçoğunun korunduğunu, hayata adapte edildiğini, nesilden nesile aktarıldığı, dinle de uzlaştırılarak yaşam içerisine yer aldığını göstermektedir. Ağaçlara saygı duyulması, ateşin, mezar ve türbedeki ağaçların kutsal kabul edilmesi ve korunması, su ile bereketin ve bolluğun geldiği gibi inanışlar geleneksel Türk inancıyla alakalı olup yörede uygulanmaktadır.

Sonuç olarak Kütahya’da yaşayan balkan göçmenleri arasında geleneksel Türk kültüründe var olan inançlarımızın asırlar sonra da yaşatıldığını görmekteyiz. Söz konusu geçiş dönemleri ve tabiat ile ilgili inanışların bazısının aynı bazısının kısmen, bazılarının da değişerek korunduğunu ve yaşatıldığını anlamaktayız.

BİBLİYOGRAFYA

A- KAYNAK ESERLER

- ALP, İlker, **Belge ve fotoğraflarla Bulgar Mezalimi**, Ankara 1990.
- ATEŞ Ali Osman, **Cahiliyye ve Ehli Beyt Örf ve Adetleri**, İstanbul 1996.
- BATUR, Atilla-DADAŞ, Cevdet-METE, Zekai, **Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kütahya'da Sosyal Hayat C. III/1**, Kütahya 2002.
- Birinci 5000 Köyün Etüdü, Kütahya Merkez Kazası**, Ziraat Vekâleti, Köy Etüdları Bürosu Neşriyatı, Ankara 1941.(Der. Ali Osman GÜRCAN).KARAKOÇ, Kazım, **Kütahya Araştırmaları**, Bursa 2003.
- BORATAY Pertey Naili, **100 Soruda Türk Folkloru I.Bsk.** İstanbul 1973.
- BOZKURT, Nebi, **Hadiste Folklor Eğlence**, İstanbul 1997.
- CANAN, İbrahim, **Kütüb-i Sitte C.VII**, H.2150.
- ÇELİK, Ali, **İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnanışları,-Hicaz Bölgesi-** İstanbul 1995.
- DÖNDÖREN, Hamdi, **Delilleriyle Aile İlmihali**, Bursa 1995.
- ERGUN, Pervin, **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Ankara 2004.
- ERÖZ, Mehmet, **Eski Türk Dini ve Alevilik-Bektaşılık III.Bsk.**, İstanbul1992.
- FURTANA, Mahmut, **Selendi İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları ve Bu İnanışlardaki Eski Türk İnancının İzleri**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2003.
- GÖKALP, Ziya, **Türk Medeniyeti Tarihi**,(Haz. İsmail Aka, Kazım Koparan) İstanbul 1976.
- GÜNAY, Ünver – GÖNGÖR, Harun, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi**, İstanbul 2007.
- GÜNGÖR, Harun, **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları**, Kayseri 1998.
- İNAN Abdulkadir, **Makaleler ve İncelemeler I-II**, Ankara 1987-1991.
- , **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul 1976.

-----, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara 1995.

KAFESOĞLU İbrahim, **Eski Türk Dini**, Ankara 1980.

-----, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 1991.

KALAFAT, Yaşar, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnancının İzleri**, Ankara 2006.

-----, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Ankara 1996.

Kutsal Kitap, İstanbul 2003.

Kütahya 1998, İl Yıllığı, Kütahya 1998.

Kütahya 2002, İl Yıllığı, Ankara 2002.

Kütahya ilinin durumu, potansiyeli ve sorunları, Kütahya 1989.

OCAK A.Y, **Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, İstanbul 1983.

OYMAK, İskender, **Akçadağ ve Çevresindeki Kutsal Mekân Anlayışı**, Elazığ 2000.

-----, **Malatya ve Çevresindeki Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Malatya 2002.

ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Ankara 1978.

-----, **İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi**, Ankara 1988.

ÖRNEK, Sedat Veysi, **Türk Halk Bilimi**, Ankara 2002.

ÖZARSLAN, Yusuf, **İslam Işığında Geleneklerimiz Göreneklerimiz**, İstanbul 1992.

ROUX, Jean Paul, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, (Terc. Ayhan KAZANCIGİL), İstanbul 1994.

SELÇUK, Ali, **Tahtacılar**, İstanbul 2004.

ŞİMŞİR, Bilal N. , **Rumeli’den Türk Göçleri, C.I**, Ankara 1968.

TEZCAN, Mahmut, **Ülkemizde Başlık Parası Uygulaması**, Ankara 1997.

Tora Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Vayikra 3. Kitap, Çev. Moşe Farsi-Diana Yani-Selin Sağla vd., İstanbul 2006.

TURAL Sadık-KILIÇ Elmas, **Nevruz ve Renkler**, Ankara 1996.

UZUNÇARŞIOĞLU, İsmail Hakkı, **Kütahya Şehri**, İstanbul 1932.

ÜMİT, Hassan, **Türkiye Tarihi I, Osmanlı Devletine kadar Türkler**, İstanbul 1995.

Mustafa Çetin Varlık, “Kütahya”, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi C.XXVI**, Ankara, 2002.

[www. buyutec.net](http://www.buyutec.net)

[www. kenthaber.com](http://www.kenthaber.com)

[www. okulweb.meb.gov.tr](http://www.okulweb.meb.gov.tr)

www.kutahya.bel.tr

www.kutahyakulturturizm.gov.tr

www.kutahanufus.gov.tr

www.kutav.org.tr

www.turkiye-resimleri.com

YILDIRIM, Ayşe; “**Hristiyan Kirveliği**”, Folklor/Edebiyat Dergisi, C. IX, S. XXXII.

YILDIZ, Hakkı D., **Atatürk’ün Doğumunun 100.Yılına Armağan KÜTAHYA**, İstanbul 1981.

YILMAZ, Şaban, **Hıdır Abdal Tekkesine Bağlı Ocak Köyü Halk İnanışları**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2008.

B-KAYNAK KİŞİLER

ASLAN, Şahin, 1932 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

AYYILDIZ, Mümin, 1971 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

AYYILDIZ, Tefvik, 1933 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

CENGİZ, Mustafa, 1948 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesiinde ikamet etmekte.

EDER, Nurcan, 1972 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Evliya Çelebi Mahallesiinde ikamet etmekte.

GÜLDANE, Ömer, 1955 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Yumaklı Köyünde ikamet etmekte.

GÜRCAN, Ali Osman, 1964 Bilecik-Bozüyük doğumlu, Önlisans mezunu, Altıntaş ilçesinde ikamet etmekte.

KARABAYRAM, Hasan Hüseyin, 1955, Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

KARAKUŞ, Meliha, 1955 Adana-Kozan doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesiinde ikamet etmekte.

KARAKUŞ, Yaşar, 1951 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Fatih mahallesiinde ikamet etmekte,

KARAKUŞ, Yılmaz, 1948 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Meydan mahallesiinde ikamet etmekte,

KOCAMAN, Ahmet, 1934 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Muhatboğazı Köyünde ikamet etmekte.

KURAN, İsmail, 1966 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Muhatboğazı Köyünde ikamet etmekte.

KÜÇÜKMEMİŞ, Hayriye, 1972 Kütahya doğumlu, Ortaokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

ÖZTÜRK, Şaban, 1968 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Kumluyurt Köyünde ikamet etmekte.

ŞAHİN, ALİ, 1935 Kütahya Doğumlu, İlkokul Mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

TARIM, Rüştü, 1935 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesiinde ikamet etmekte.

TEKİN, Ramazan, 1965 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Hamidiye Kızılcaören Köyünde ikamet etmekte.

TOKDEMİR, Elmas, 1953 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

TOKDEMİR, Hasan, 1950 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Büyüksaka Köyünde ikamet etmekte.

TOLAR, Havva, 1956 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Evliya Çelebi Mahallesinde ikamet etmekte.

TOPLAMAOĞLU, Aysel Seher, 1949 Kütahya doğumlu, Lise mezunu, Cumhuriyet Mahallesinde ikamet etmekte.

ÜSTÜNDAĞ, Şükran, 1946 Kütahya doğumlu, İlkokul mezunu, Cumhuriyet Mahallesinde ikamet etmekte.

YILDIZ, Ekrem, 1961 Kütahya doğumlu, Lisans mezunu, Yıldırım Beyazıt Mahallesinde ikamet etmekte.

EKLER

KÜTAHYA

SİMGELER

- Kapsid
- Hali ve Kirm
- Tarihî Ev
- Toy Kütleri
- Alaylar Çiftliği
- Müze
- Kale
- Medrese
- Tarihî Köprü
- Cam
- Türbe
- Anıt
- Muğara
- İstasyon

KÜTAHYA'YA BAZI MERKEZLERE UZAKLIĞI

İSTANBUL	300 km	AFYON	87 km
ANKARA	310 km	BALIKESİR	222 km
İZMİR	334 km	BİLEÇİK	110 km
ADANA	675 km	BURSA	179 km
ANTALYA	364 km	ESKİŞEHİR	78 km
BODRUM	537 km	MAVİYA	189 km
DALAMAN	541 km	UŞAK	144 km

0 100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000

²⁴⁷ www.kutahya.bel.tr

Ek-3: Kütahya Kalesi²⁴⁸

Ek-4: Kütahya Kalesi²⁴⁹

---

²⁴⁸ www.kutav.org.tr

²⁴⁹ www.buyutec.net

Ek-5: Vacidiye Medresesi Germiyanogulları zamanından kalma bir yapıt. Ulu caminin bitişiğinde solda.

Ek-6: Vacidiye Medresesi cepheden görünüş²⁵⁰

²⁵⁰ www. kenthaber.com

Ek-7: Ulu cami dış görünüş

Ek-8: Ulu cami iç görünüş

Ek-9: Kossuth Müzesi

Ek-10: Sünnet düğününden ve sünnet çocuğu

Ek-11: Sünnet çocuğu ve kirvesi

Ek-12: Delikanlı başı ve arkadaşları gelin almadan gelirken

Ek-13: Gelin arabası damat evine girerken

Ek-14: Gelin ve damat evlerinde

Ek-15: Gelin damat evine geldikten sonra delikanlıların oyunu

Ek-16: Damat ve sağdıçı Takı mersiminden önce oyunu

Ek-17: Damat ve sağdıcı Takı merasiminden sonraki oyunu

Ek-18: Taşa ismi, doğum tarihi ve ölüm tarihi yazılmış mezar taşı

Ek-19: Taştan yapılmış mezar taşı

Ek-20: Mermer üzerine yazılmış mezar taşı

Ek-21: Şehit mezarları ve şanlı bayrağımız

Ek-22: Paşam sultan Türbesi²⁵¹

²⁵¹ www.turkiye-resimleri.com

Ek-23: Erguniye Türbesi

Ek-24: Sunullah Gaybi Efendi Türbesi²⁵²

²⁵² www.turkiye-resimleri.com

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Manisa ili Alaşehir ilçesinde doğdu. İlköğretiminden sonra orta ve liseyi Eşme İmam Hatip Lisesi'nde 1995 yılında tamamladı. 1997 yılında girdiği Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2002 yılında mezun oldu. 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği görevine başladı. Halen aynı görevi devam etmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.